

УВОДНИК

Марта Ивановић

*СВЕЧАНИ ПРОГРАМ ОБЕЛЕЖАВАЊА
ТРИ ДЕЦЕНИЈЕ ПОСТОЈАЊА И РАДА
ВИШЕ ШКОЛЕ УНУТРАШЊИХ
ПОСЛОВА*

ТЕОРИЈСКИ РАДОВИ

Проф. др Владимир Кривокапић

*ИЛЕГАЛНЕ МИГРАЦИЈЕ И ТРГОВИНА
ЉУДИМА КАО ОБЛИЦИ
ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА*

Др Миодраг Јовић,
др Желимир Кешетовић

*НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У СВЕТЛУ
НОВИХ ИНКРИМИНАЦИЈА*

Мр Даг Коларевић

*ИЗРАДА ПСИХОЛОШКОГ ПРОФИЛА
ИЗВРШИОЦА КРИВИЧНОГ ДЕЛА*

СТРУЧНИ РАДОВИ

Проф. др Слободан Пантазијевић

*САОБРАЋАЈНО ПОЛИЦИЈСКИ
МЕНАџМЕНТ*

Мр Горан Милошевић

*КРИВИЧНО ДЕЛО ИЗБЕГАВАЊА
ПЛАЋАЊА ПОРЕЗА*

Мр Данило Видојковић

*НЕКЕ МОГУЋНОСТИ ПРИМЕНЕ
ИНФОРМАЦИОНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ У
ПОЛИЦИЈСКОМ ТРЕНИНГУ*

Др Зоран Ћирковић, др Срећко
Јовановић, мр Горан Касум, мр Зоран
Обрадовић

*ПРИМЕНА РВАЧКИХ ТЕХНИКА У
СПЕЦИЈАЛНОМ ФИЗИЧКОМ
ОБРАЗОВАЊУ*

Миле Чучковић

*РАЧУНАРСКА МЕТОДА ОДРЕЂИВАЊА
ТИПА ОРУЖЈА НА ОСНОВУ ТРАГОВА НА
ЧАУРИ И ЗРНУ*

ИЗ СТРАНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Рената Самарџић

В.П. *КОРУПЦИОНАШКЕ ВЕЗЕ*
Корж *ОРГАНИЗОВАНИХ КРИМИНАЛНИХ*
ГРУПА-КРИМИНАЛИСТИЧКА АНАЛИЗА

ПРИКАЗИ

Проф. др Станко Бејатовић

ПРИКАЗ КЊИГЕ ПРОФ. ДР ВЛАДИМИРА
КРИВОКАПИЋА «ПРЕВЕНЦИЈА
КРИМИНАЛИТЕТА»

Мр Љубинка Ступар

ПРИКАЗ МОНОГРАФИЈЕ АЛЕКСАНДРА
ИВАНОВИЋА «КРИМИНАЛИСТИЧКО-
ХЕМИЈСКО ВЈЕШТАЧЕЊЕ ТРАГОВА
ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА»

Мр Зоран Милић

МЕЂУНАРОДНО САВЕТОВАЊЕ
«МЕНАџМЕНТ У СФО»

ПРИМЕР РАДА -АНАЛИЗА ПРОМЕНА
ПАРАМЕТАРА БРЗИНЕ, СИЛЕ И ЊЕНИХ
ДИМЕНЗИЈА ПРИ ДИЗАЊУ ТЕГОВА
РАЗЛИЧИТИХ ТЕЖИНА ИЗ ДУБОКОГ
ЧУЧЊА РАЗЛИЧИТИМ БРЗИНАМА

У В О Д Н И К

Марта ИВАНОВИЋ

Виша школа унутрашњих послова

СВЕЧАНИ ПРОГРАМ ОБЕЛЕЖАВАЊА ТРИ ДЕЦЕНИЈЕ ПОСТОЈАЊА И РАДА ВИШЕ ШКОЛЕ УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА

Поводом свечаног обележавања три деценије постојања и рада Више школе унутрашњих послова Извршни одбор Организационог одбора усвојио је Програм обележавања 30 година постојања и рада ВШУП-а под називом **«Три деценије школовања и обуке професионалаца»** који је одржан под покровитељством Душана Михајловића, подпредседника Владе и министра унутрашњих послова Републике Србије. Овај програм сачињавало је низ завршних манифестација које су реализоване у оквиру генералног програма обележавања јубилеја који је трајао током читаве претходне године.

На основу Програма обележавања 30 година ВШУП, који је усвојио Управни одбор Школе, октобра 2001. године, било је предвиђено низ циљева који су углавном остварени у планираном периоду:

- *Рад на материјалним ресурсима Школе, односно завршетак доградње (реконструкције) и предаја објеката на употребу:*
 - Научно-образовног центра на Авали Истраживачко-развојној јединици Школе,
 - Пловног објекта – шлепа на Дунаву Спортско-рекреативном центру студената ВШУП-а на Дунаву, ради реализације одређених наставних и ваннаставних активности;
 - Простора Студентског дома и Студентског и Наставничког клуба,
 - Кабинета за реализацију наставе из специјалистичко-стручних предмета;
- *Редефинисање система школовања, стручног оспособљавања и усавршавања у складу са Болоњским процесом и очекиваним изменама законске регулативе у области образовања и унутрашњих послова;*
- *Обележавање Дана образовних установа МУП-а у организацији ВШУП-а:*
- *Награђивање најбољих студената и радника Школе поводом Дана образовних установа, Дана полиције и Дана Школе;*
- *Потписивање Протокола о сарадњи са Институтом за криминолошка и социолошка истраживања и Програма заједничких активности са Високом школом унутрашњих послова из Бања Луке;*
- *Организација стручне расправе «Полиција у заједници» и два округла стола: «Реформа полицијског школства» и «Развојни и научно-истраживачки рад у унутрашњим пословима»*
- *Презентација и верификација пројекта развојно-истраживачког рада;*

- ◆ Презентација и имплементација пројеката КЕРЦ-а (осавремењавање наставе и др);
- ◆ Реализација Плана издавачке делатности и промоција издатих књига;
- ◆ Реализација Плана ваннаставних активности и посебних акција (Месец екологије, културе и спорта и сл);
- ◆ Израда пригодних промотивних и пропагандних материјала.

У октобру, 2002. године Виша школа унутрашњих послова организовала је низ пригодних манифестација којима је на симболичан начин ушла у 31. годину постојања и рада. О свакој од њих неколико речи...

◆ *1. октобар – Свечани почетак школске 2002/2003. године*

Студенте I године студија, 31. генерацију, поздравио је директор Школе, пуковник проф. др Момчило Талијан, а са Наставним планом и програмом студија упознао их је помоћник директора, потпуковник проф. др Божидар Бановић.

Студенте II године студија поздравио је виши предавач, потпуковник мр Милан Жарковић, а студенте III године студија потпуковник, проф. др Крсто Липовац.

◆ *1-31. октобар – Отварање и/или затварање курсева и семинара за стручно оспособљавање и усавршавање (тренинг) српске полиције*

У току месеца октобра 2002. године у организацији Више школе унутрашњих послова отворени су и/или затворени следећи курсеви и семинари за стручно оспособљавање и усавршавање (тренинг) српске полиције:

Курс за раднике на пограничним и пословима контроле странаца; Курс за раднике саобраћајне полиције; Курс за раднике ватрогасне полиције у Панчеву; Курс за раднике ватрогасне полиције у Београду; Курс за водиче службених паса на Бежанијској Коси; Курс за Енглески језик – почетни за раднике САЈ-а; Петодневни Курс модерне полиције у сарадњи са ОЕБС-ом; Курсеви за седам група различитог тематског садржаја и структуре полазника – према посебном плану МУП-а и невладине организације "Ханс Зајдел" из СР Немачке.

◆ *16. октобар – Годишња скупштина Клуба пензионисаних радника Школе*

На годишњој Скупштини Клуба пензионисаних радника Школе изабрано је ново руководство у саставу: Властимир Златковић – председник Клуба, Миломир Аранђеловић – потпредседник, Љубица Дувњак – секретар. Изабрано је седам чланова Управног одбора и три члана надзорног одбора Клуба.

◆ *17. октобар – Дан Школе - Изборна скупштина Културно-спортског друштва и «бруцошко вече студената»*

За ову прилику организован је свечани пријем чланова Управног одбора и запослених у ВШУП-у код председника УО, генерал-мајора Светислава Ђурђевића

и директора Школе, пуковника, проф. др Момчила Талијана. Присутни су могли да погледају нови филмски материјал о ВШУП-у.

Истог дана одржана је Изборна скупштина КСД-а, на којој је изабрано ново руководство: за председника мр Милорад Манојловић, а за генералног секретара Младен Поповић.

Нешто касније почео је културно-уметнички програм. Том приликом наступило је Културно-уметничко друштво «Димитрије Котуровић», затим је музички програм извео мали естрадни састав СУП-а Београд. Бруцошијада је трајала до поноћи.

◆ *18-25. октобар – Стваралачко гостовање ликовних уметника са Факултета ликовних уметности – Београд у ВШУП-у*

Виша школа унутрашњих послова и Факултет ликовних уметности из Београда организовали су Ликовну колонију у трајању од 8 дана у просторијама Научно-образовног центра на Авали. Колонијом је руководио професор Факултета ликовних уметности, господин Слободан Роксандић, а у раду је учествовало 11 ликовних уметника. Након завршетка Ликовне колоније, 25. октобра 2002. године, отворена је изложба на којој су изложена дела створена у току осам дана рада Колоније. Изложба слика налази се у Сали за састанке.

Такође је отворена изложба под називом Тридесет година постојања и рада Школе, на којој је приказана издавачка делатност, фотографије најбољих студената, бивших директора, и др. Изложба је постављена у холу Управне зграде.

◆ *22-28. октобар – Организација и презентација издања МУП, ПА, ВШУП и СШУП на Београдском сајму књига и промоција публикација*

47. Међународни сајам књига отворила је Вида Огњеновић, амбасадор СРЈ у Норвешкој, норвешки Амбасадор и декан Филолошког факултета у Београду, шеф одсека за скандинавистику, проф. др Рајић.

Заједнички штанд, као и протеклих година, имале су са МУП-ом РС Полицијска академија и Виша школа унутрашњих послова. Као гост појавила се и Средња школа унутрашњих послова из Сремске Каменице која је по први пут промовисала своје публикације и учила у настави. Висока школа унутрашњих послова из Бања Луке такође је учествовала на овом штанду са својих шест наслова.

Домаћин Сајма књига ове године је часопис «Безбедност», те је целокупна организација припала ВШУП-у. Школа је промовисала 14 наслова из свог издавачког плана. Издања Школе препознатљива су по особеном дизајну и издавачком знаку, а интересовање за књиге је, као и увек, било изузетно.

◆ *31. октобар – Састанак са пословним партнерима Школе*

Састанак са пословним партнерима ВШУП-а одржан је у просторијама Научно-образовног центра ВШУП-а на Авали. Састанку је присуствовало руководство Школе и представници седамнаест фирми – пословних партнера Школе.

Присутнима је представљен концепт изградње и доградње објеката за потребе Школе и полицијског школства уопште, а изложене су и потребе за текућим и инвестиционим одржавањем и опремањем. Пословни партнери су изразили

конкретну спремност да учествују у успешнијем и бољем функционисању и даљем развоју Школе.

◆ *25. октобар - Сабор професионалних припадника МУП-а
школованих и обучаваних у ВШУП-у*

Централна манифестација програма «Три деценије школовања и обуке професионалаца» под називом *Сабор професионалних припадника МУП-а школованих и обучаваних у ВШУП-у* одржана је 25.10.2002. године у просторијама Више школе унутрашњих послова. Окупљање дипломаца ВШУП-а на заједничком часу свих генерација, и промоција Алумни центра означили су почетак богатог програма који су, осим ових, чиниле и следеће активности: одржавање Форума: Тенденције и пракса у области безбедности и сузбијања криминалитета са седам тематских целина; Промоција 29. генерације дипломираних студената ВШУП-а; Панел форума и свечано потписивање споразума о заједничким активностима и пројектима ВШУП-а са научним и образовним установама – Правним факултетом из Београда, Саобраћајним факултетом из Београда и Полицијском академијом; Свечани културно-уметнички програм и концерт групе Бајага и Инструктори и Пријем код министра унутрашњих послова РС.

Нешто више о организацији манифестације и самим дешавањима...

Оснивање Алумни центра ВШУП-а захтевало је посебне организационе припреме, па је у ту сврху група од 7 радника Школе посетила 26 секретаријата унутрашњих послова и 16 центара РДБ-а. Разлози обиласка ових организационих јединица министарства били су и: окупљање свих досадашњих генерација бивших студената ВШУП-сада радно активних; оснивање и почетак рада Алумни центра; учешће у раду научно-стручних форума, руководилаца, истакнутих стручњака и специјалиста и припрема њихових реферата и дискусија. Приликом ових посета ажурирани су спискови (добијени од Управе за информатику МУП-а РС) бивших, сада радно активних студената по секретаријатима и центрима.

Алумни центар формално је дефинисан Одлуком о оснивању Алумни центра студената који су завршили студије у ВШУП Земун, коју је на основу члана 6 Статута ВШУП Земун (05 бр. 55/1 од 11.01.1993.), а у циљу одржавања у научно-стручној кондицији студената који су завршили студије у ВШУП Земун, те пружања помоћи Школи у осавремењивању и унапређењу наставног процеса и свих облика практично стручне едукације нових генерација студената, донео директор Школе. Одлуком је предвиђено да ВШУП организује научно-стручни рад чланова Алумни центра. Рад чланова ове асоцијације студената одвијаће се и на нивоу организационих јединица МУП-а у секцијама, док ће се о дружењу генерација и другим разним активностима (излети и друга путовања, организовање разних облика помоћи Алумни центра и др.) самостално старати чланови Центра.

Промоцији Алумни центра и заједничком часу¹ свих генерација 25.10.2002. године на централној манифестацији присуствовало је око 1000 дипломираних студената Школе-радника органа унутрашњих послова. Том приликом присутнима се обратио актуелни министар унутрашњих послова Републике Српске, господин Драгомир Јовичић: *"Захваљујем се и поздрављам директора Школе, као и све присутне колеге. Изражавам своје велико задовољство што се данас налазим међу вама, иако нисам дипломирао на Вишој школи унутрашњих послова. Ова Школа је дала и даје несебичан допринос развоју полицијског школства у Републици Српској. Готово у целости смо преузели Наставни план и програм при оснивању Више школе унутрашњих послова у Бања Луци, а имали смо велику помоћ и при оснивању Високе школе, која је ове године кренула са радом. Надам се да ћемо данас бити у прилици још да се дружимо, захваљујем се домаћинима и све вас још једном поздрављам."*

Истог дана одржана је Промоција 29. генерације дипломираних студената ВШУП-а. У овој генерацији дипломирало је 209 студената, у периоду од октобра 2001. до октобра 2002. године. У току свечаног програма директор Школе обратио се присутним гостима и, између осталог, рекао: *«Чини ми изузетно задовољство и част да се обратим овом импозантном скупу, уприличеном поводом 30 година Више школе унутрашњих послова. Са нама је потпредседник Владе и министар унутрашњих послова Републике Србије Душан Михајловић, са скоро читавим руководством Министарства унутрашњих послова.*

У гостима су нам и представници Владе Републике Србије, чланови Управног одбора Школе, челни функционери и водећи научни радници и експерти из заједница којима ВШУП припада, и то из универзитетске и полицијске школске заједнице, затим, науке, спорта, културе, речју - скоро читаво њено окружење у коме је настала, стасала и са којима је Виша школа унутрашњих послова данас посебно поносна, јер је, како то многи кажу, особена и призната, и то не само у нашој земљи.

Школа је основана већ далеке 1972. године, са циљем да образује и обучава кадар за обављање сложених, па и најсложенијих унутрашњих послова, укључујући и послове непосредног и средњег нивоа руковођења. На путу остваривања своје мисије, стекла је запажен реноме, а посебно за школовање криминалистичке полиције, па је данас с правом често зову Виша криминалистичка школа.

Интересовање за упис у Школу је константно велико – од 5-7 њих конкурише за један индекс. Сада је интересовање за упис у Школу на нивоу реномираних факултета у Београду.

Данас смо промовисали 29. генерацију дипломаца, њих 209, док је укупан број свих дипломираних студената 5188, међу којима је 600 жена, као неопходан део снага модерне Полиције у Србији.

Школа примењује «цивилни модел обуке» својих студената, од оснивања до данас школовала је кадар који, осим стручног знања, поседује квалитете и вредности, потребне да би се схватило друштво не само са аспекта примене

¹ У оквиру пројекта Школовање, стручно оспособљавање и усавршавање полицијских кадрова урађен је Упитник намењен дипломираним студентима Школе, подељен присутнима на заједничком часу свих генерација.

закона, већ и из ширих, хуманистичких перспектива, те може подржавати и учествовати у његовој демократској изградњи.

Постојаност у примени ових вредности након тридесет година рада Више школе унутрашњих послова, као особеног колеца, се пре свега исказује у **професионалним припадницима МУП-а без алтернативе**, који су данас у МУП-у Републике Србије (њих преко 1500), водећи састав у свим линијама рада: криминалитет, погранични послови, послови системске подршке, полиција опште надлежности, саобраћајна полиција и свих других области рада.

Генерације образованих и стручно оспособљених људи које су изашле из Школе, чиниле су и чине квалитетан оперативни састав Министарства унутрашњих послова, а до одређеног нивоа и руководно-старешински састав, а они који су стекли високо образовање налазе се на водећим радним местима.

Овај **професионални кадар** стекао је у Вишој школи унутрашњих послова не само теоријско знање, већ се у току процеса школовања упознавао и са актуелном праксом, што је од изузетног значаја за успешно укључивање у конкретан рад.

Слободно се може рећи да су сви досадашњи дипломци Школе стекли опште и стручно знање, навике и вештине које су довољне да са самопоуздањем, много вишим од оног које имају приправници других школа, па и факултета, започну професионалну каријеру у Министарству унутрашњих послова. Они знају да је Школа била први, али најважнији степен изградње професионалца.

Друга основна делатност Школе је стручно оспособљавање и усавршавање полицијских кадрова, у оквиру које је до сада 42 000 полазника завршило 30 различитих врста курсева и семинара. Школа је у 2001/02. години, у сарадњи са ОЕБС-ом, фондацијом «Ханс Зајдел», Међународним црвеним крстом и другим међународним субјектима организовала или учествовала у едукацији модерне Полиције Србије (курсеви за мултиетничку полицију, курс за официре полиције на пословима законитости рада и примене овлашћења, командовање и руковођење у полицији, и др.).

Као што се види, Школа је у протеклих тридесет година изградила огроман број у пракси потврђених **професионалаца** који друштвено верификују полицијску професију, дају јој особено значење, и изграђују полицијску етику позитивних вредности, професионализма и добрих односа са грађанима. У духу, који је Школа изграђивала свих ових година, стваран је професионални припадник полиције који ће грађане да штити, саветује, али и едукује, улажући у то свој труд и своје знање.

Уз све до сада постигнуто, са мисијом и циљевима за будућност који, пре свега, укључују настојања да се прикључимо правцу у којем иде реформа вишег и високог образовања у Европи и у нашој земљи, Виша школа унутрашњих послова била је и настојаће и даље да буде стуб школовања и обуке **професионалаца** за потребе Полиције Србије. Наш мото је одувек био и убудуће ће бити: **У ову школу улазиш добар, а излазиш бољи.»**

На свечаној промоцији, министар унутрашњих послова Душан Михајловић уручио је награде најбољим студентима 29. генерације (за прва три студента – рачунар Пентијум 3, а осталима комплет књига у издању Више школе унутрашњих послова): Госић Саши, просечна оцена 8,80; Крушчић Здравку, просечна оцена

8,75; Кесић Ивани, просечна оцена 8,67; Котуровић Мирјани, просечна оцена 8,67; Антонијевић Ненаду, просечна оцена 8,67; Маричић Душици, просечна оцена 8,63; Мандић Манету, просечна оцена 8,63; Маљковић Горану, просечна оцена 8,59; Милићевић Бојани, просечна оцена 8,59 и Божовић Николи, просечна оцена 8,50.

Том приликом министар се обратио присутним гостима и студентима: «...*Мислим да је 30 година значајан јубилеј, то су зреле године за сваког човека и сваку институцију и године када можемо очекивати још боље резултате него у претходном периоду. Пошто је о овом значајном јубилеју за нашу полицију и полицијско школство све речено, остаје само да додам две констатације – прва је да ћете после реформе коју заједнички спроводимо и где очекујемо, ми у Министарству, у Влади Србије и сви грађани, постати једно модерно полицијско школство уклопљено у свему у образовни систем наше земље и - друга је да ћете моћи да нам помогнете да извршимо основни задатак, а то је да ова земља добије модерну, савремену полицију која ће у сваком погледу бити сервис грађана уместо онога што је до сада била – орган државне репресије, због чега нам и требају нови кадрови, а то сте ви са новим знањима која ћете стећи у реформисаним школским институцијама полиције, а постојеће кадрове обучити кроз курсеве и семинаре које на велико задовољство сада организујемо са многим нашим колегама из других земаља, са ОЕБС-ом и другим институцијама и фондацијама које се баве овим послом и уз помоћ којим смо пројекат мултиетничке полиције успешно савладали. Са оваквим очекивањима желим, пре свега, да вам честитам на успеху, и свима вама да честитам овај велики јубилеј, да вам пожелим пуно успеха и добре резултате у школовању, на послу и све најбоље у животу.»*

Одржавање Форума *Тенденције и пракса у области безбедности и сузбијања криминалитета*² било је организовано кроз седам тематских области које су водили модератори форума:

1. *«Заштита безбедности и Уставом утврђеног поретка Републике Србије, улога БИА-е и МУП-а»*

Модератор форума: мр Младен Бајагић

2. *«Актуелни проблеми спречавања и сузбијања криминалитета»*

Модератор форума: др Божидар Бановић

3. *«Актуелни проблеми примене права унутрашњих послова у раду полиције»*

Модератор форума: мр Драган Васиљевић

4. *«Улога и допринос криминалистичке технике у расветљавању кривичних дела»*

Модератор форума: мр Љубинка Ступар

5. *«Улога полиције опште надлежности у сузбијању криминалитета»*

Модератор форума: Петар Дујковић, Милан Клисарић

6. *«Безбедност саобраћаја»*

Модератор форума: др Крсто Липовац

7. *«Алтернативни чиниоци безбедности»*

² У издавачком плану Школе је објављивање посебног издања Зборника ВШУП-а са ауторизованим текстовима реферата са Форума.

Модератор форума: др Зоран Кековић

Форумима су присуствовали дипломирани студенти Школе – радници органа унутрашњих послова, наставници и руководиоци који су у ранијем периоду радили у ВШУП-у, стручњаци МУП-а и БИА, гости са Универзитета у Београду, и других факултета и научних установа, представници привредних установа, као и страни гости – представници ОЕБС, фондације Ханс Зајдел и др.

Након завршетка Форума, организован је Панел форума на којем су саопштени закључци у виду краћих излагања модератора. Присутнима се, затим, у име организатора форума обратио начелник Истраживачко-развојне јединице ВШУП-а, др Желимир Кешетовић који је изнео резиме оцена и ставова са форума: *«...Одржавање форума «Тенденције и пракса у области безбедности и сузбијања криминалитета» у Вишој школи унутрашњих послова у Београду, у склопу обележавања њеног постојања, представља сусрет теорије и праксе, односно врло подстицајан дијалог истраживача на пољу полиције и безбедности и практичара који обављају различите полицијске послове...Као најзначајнији безбедносни изазови који не познају националне границе утврђени су организовани криминал и међународни тероризам са којим су суочене све земље, а у посебно израженом виду земље у транзицији. Интензивна и свестрана сарадња националних полиција у свим областима полицијске делатности представља *conditio sine qua non* успешnog супротстављања међународној црној интернационали. Савремене информационо-комуникационе технологије с једне стране отварају нове могућности за спречавање, откривање и доказивање кривичних дела, али их, с друге стране, користе и криминалци и криминалне групе...Када је реч о Министарству унутрашњих послова Републике Србије нужно је добро нормативно уређење његове организације и функционисања уз уклопљеност у ефикасан механизам кривичног правосуђа у коме се тачно знају права, обавезе, одговорност и надлежност свих чинилаца...Предуслов обављања послова професионалних припадника полиције у комплексном и динамичном друштвеном окружењу је одговарајуће образовање и обука. Имајући у виду брзе промене у овој области неопходно је доживотно учење у референтним установама и центрима по највишим светским стандардима...»*

Након завршетка панела уследило је свечано потписивање споразума о заједничким активностима Више школе унутрашњих послова и Правног факултета у Београду, те Саобраћајног факултета у Београду. Поводом овог, веома значајног чина за Школу, директор, проф. др Момчило Талијан обратио се присутнима: *«Уважене колегинице и колеге, дозволите ми да у име нас који смо се нашли данас на форуму, у име свих наших студената, других учесника на Сабору поводом 30 година Више школе унутрашњих послова, најсрдачније поздравим министра унутрашњих послова, Душана Михајловића са сарадницима који присуствују чину када треба да потпишемо споразум о сарадњи са Правним факултетом у Београду, Саобраћајним факултетом у Београду и са Полицијском академијом – програм заједничких активности. Тим чином ми ширимо нашу заједницу и припадност Више школе реномираним научно-образовним институцијама, јер смо пре неколико месеци са Институтом за криминологију и социологију*

истраживања потписали протокол о сарадњи, а са Вишом школом унутрашњих послова из Бања Луке ратификовали смо програм заједничких активности. У овом амбијенту, на оваквом скупу све то чини задовољство а ја молим декана Владимира Милића, професора на Правном факултету да приступи потписивању споразума.»

У име Правног факултета, обратио се декан, проф. др Владимир Милић: *»Задовољство је учествовати у једном оваквом чину. Данашњи дан је велики за ову Школу, која је делимично потекла из идеје професора Правног факултета академика Милана Милутиновића, који је сматрао да без улоге права у формирању полиције, тада милиције, не могу да функционишу нити право нити полиција. Личност полицајца данас захтева да зна пуно, а пре свега мора знати правне прописе. Ако је тачна максима и политика службе – служба народу, онда је знање то које треба да покреће оне који треба да служе народу. Правни факултет ће све учинити да помогне у сваком смислу, и ово је тек почетак једне, ја се надам успешне сарадње.»*

Овом догађају присуствовали су, поред декана Правног факултета, представника Саобраћајног факултета, министар унутрашњих послова Републике Србије, Душан Михалјовић, директор Безбедносно информативне агенције, др Андреја Савић, начелник Ресора јавне безбедности, генерал-пуковник Сретен Лукић, помоћник министра за полицијско школство, др Предраг Илић, саветник министра, генерал-мајор Светислав Ђурђевић, директор Института за криминолошка и социолошка истраживања, др Добривоје Радовановић.

У склопу централне манифестације, на Тргу ВШУП-а, око 19.00 часова одржан је свечани културно-уметнички програм на којем су наступили: Оркестар полиције са диригентом Душаном Вујовићем, хор КУД-а Иво Лола Рибар са диригентом Милованом Панчићем, глумац Миша Јанкетић и Маја Оцаклијевска. Културно-уметнички програм завршен је ватрометом, када је започео, од стране студената жељно очекиван, концерт групе Бајага и Инструктори. Завршни део Програма централне манифестације, Пријем код министра унутрашњих послова одржан је на крају вечери, у сали Студентског ресторана Школе.

* * *

Завршетком октобарских јубиларних свечаности, са жељом да и даље буде најбоља, Виша школа унутрашњих послова закорачила је у четврту деценију свог постојања и рада.

Проф. др Владимир Кривокапић

ИЛЕГАЛНЕ МИГРАЦИЈЕ И ТРГОВИНА ЉУДИМА КАО ОБЛИЦИ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Резиме: Миграције становиштва: легалне, илегалне, принудне, одувек су представљале значајне криминогене факторе или облике криминалитета.

Трговина људима, и ако је у току историје дуго представљала легални тржишни основ и мерило статусне и финансијске моћи појединца, спада већ одавно у најнехуманија кривична дела која се предузимају појединачно, односно претходе другим кривичним делима, или их условљавају.

Велика друштвена опасност ових кривичних дела је и у томе што она данас чине несумњиво веома обимну “тамну бројку” криминалитета на националном и међународном плану. Елеменат иностраности је увелико присутан и због тога што се учиниоци ових кривичних дела повезују и организују са актерима и других облика организованог криминала који имају међународни опсег (наркоделикти, шверц возила, оружја, праће новца и сл.) као и појединим облицима социјалне патологије (проституција, педофилија и итд.). Ова кривична дела садрже све оне карактеристике које имају и други облици организованог криминала са којима се сажимају, односно преплићу.

Посебну друштвену опасност, међутим, садржи трговина децом и малолетницима, обзиром да је њихов будући живот тиме судбински усмерен у два непожељна смера уколико ова делатност остане по страни успешне друштвене интервенције: неминовно постају жртве, односно носиоци криминалног или социјално-патолошког понашања.

Аутор настоји да осветли и друга значајна питања која се односе на ову опасну криминалну делатност при чему изводи одређене закључке и предлаже решења, односно мере, пре свега у циљу њеног успешног сузбијања.

Кључне речи: илегалне миграције, трговина људима, организовани криминалитет, могућности супротстављања.

1. Уводна разматрања-постављање проблема

Илегалне миграције и трговина људима су кривична дела, која сасвим извесно спадају у домен организованог криминала. Чињеница да одвијање ових криминалних делатности претставља систем усклађених и добро организованих

активности и поступака међусобно мање или више хијерархијски повезаних појединаца или група, показује да се ради о добро организованом механизму са прецизно одређеним улогама у криминалном ланцу.

Делатности као што су: проналажење лица која ће бити објекат миграције и трговине, њихов прихват, транспорт и сакривање, обезбеђивање личних докумената фалсификовањем или на други начин, даља криминална експлоатација или искоришћавање тих лица *post festum*, указује на однос саучесништва, тј. криминалног удруживања по правилу на ширем, иностраном подручју и са већим бројем актера.

Овај облик криминалног организовања има све карактеристике које организовани криминал уопште садржи. При томе не треба занемарити да су и сасвим различити облици организованог криминала у својој интеракцији међусобно повезани, испреплетани, они се међусобно сажимају и допуњују било да се ради о појединим деликтима општег права као што су: наркоделикти, прање новца, илегална трговина деловима људског тела, оружјем и муницијом, цигаретама, цепне крађе, организовање и посредовање у проституцији, педофилији и сл. било да су у питању политички деликти тероризма, диверзије, шпијунажа и сл.

Такође значајна карактеристика ових кривичних дела је да она имају међународни карактер. И што овај криминал више ескалира на међународном плану, поједине државе проблему прилазе на различите, међусобно и супротстављене начине сходно својим опредељењима и мотивима који могу бити врло различити. Нису у питању само различита законска решења већ и појединачни интереси који су неретко усмеравани, или су подстакнути организованим криминалом.

Основни проблем организованог криминалитета на ширем плану је, то што он нема опште прихваћену јединствену дефиницију а што је последица различитих обележја која он са собом носи: правних, економских, социјалних, криминално-политичких, политичких и др. Различити ставови о организованом криминалитету нарочито на међународном плану међутим, отежавају његово ефикасније сузбијање и спречавање.

Нећемо погрешити ако организовани криминалитет означимо као облик саучесништва у кривично-правном смислу. Тиме се у великој мери избегава његова наводна обавезна веза са државом и профитом, а проблем се своди на терен субјективне одговорности. Обавезна повезаност организованог криминала са државом, на чему инсистира већи број аутора значи преношење проблема на терен објективне одговорности коју кривично право не познаје. Ауторитет државе може значајно да отупи оштрицу борбе против ове врсте криминалитета. Оптуживати државу за организовани криминалитет може имати политички ефекат, а не и правни. Сем тога поистовећивање појединаца из државног апарата, који су се евентуално нашли у криминалном ланцу, са државом је без основа. Штавише, због ауторитета државе, односно отежаности сузбијања, може деловати и криминогено.

Осим илегалних миграција данас смо, међутим, сведоци и других миграционих процеса који собом носе још теже последице када су у питању повреде човечности и међународног права и уопште права на живот и људско достојанство. То су принудне миграције или избеглиштво.

Ова два вида миграција, илегалне и принудне, не представљају само криминално-политички проблем, већ исто толико и социјални, политички, економски, психолошки, виктимолошки, међународни.

Познато је међутим, у криминологији и криминалној политици да и саме легалне миграције носе у себи одређени криминогени ризик, односно да претстављају значајан криминогени фактор.

Миграциони фактор који настаје као последица миграција носи собом изражен пороблем адаптације на нове услове живота. Проблеми такве адаптације на страни миграната су бројни и састоје се у тешкоћама прилагођавања новој средини. Овај проблем је нарочито изражен ако се ради о сазнању и искуству миграната на подручју културе, обичаја, навика које је он са собом донео и њиховом уклапању у такве односе нове урбане средине. Што је различитост и хетерогеност по социјалној, економској, расној, националној основи већа, то су могућности адаптације мање.

Неприлагођеност новој средини неретко води у алкохолизам, наркоманију, проституцију, друге облике социјалне патологије и коначно криминал. Психички и

социјални проблеми у којима је мигрант обично од самог почетка доводе до његовог сукоба са околином, конфликта и поремећаја интерперсоналних односа, уколико су уопште и били засновани . Као што је истакнуто ови проблеми у прилагођавању су последица сукоба култура и вредности, обичаја, норми понашање, свести, као и социјалних и економских притисака које мигранта прате и оптерећују. Миграциони положај може да доведе лице у стање оскудице, изолације, стресног стања, фрустрације, што се обично манифестује кроз деструктивно понашање и испољену агресију. Ови изливи агресије и нетолеранције не испољавају се само у смеру мигрант-нова средина већ и обрнуто у односима средине према мигранту.

По мишљењу већег броја аутора, миграције село-град, односно неурбане-урбане (индустријске) зоне обично доводе до пораста криминала по миграционом основу. Ова узрочност не мора бити непосредна, односно миграциони фактор свој криминални утицај најчешће повећава и подстиче другим факторима. Град за разлику од села нуди илузију лаке зараде, забаве, анонимности у којој ће деструктивно понашање остати некажњено и неоткривено. Опште је мишљење да је градска средина за разлику од сеоске, у многим својим подручјима живота много више изложена криминалу него сеоска. Миграције земља-иностранство имају за последицу криминализацију дела миграната, обично оних који су у “обећану земљу” дошли због авантуризма, или су се нашли на ивици беде и без егзистенције. Сасвим је извесно да се криминалитет миграционих кретања у великој мери увећава уколико су миграције илегалне, односно принудне.

Избегличке миграције су ипак најнехуманије, јер су принудне и насилне. Као илегалне оне се не могу посматрати ван криминално-политичког оквира, јер уз опасности по живот и бројне друге проблеме у себи такође носе и висок ризик криминализације.

Они који су објекти илегалних миграција, међутим, имају нешто другачију судбину. Њихов будући живот је скоро извесно усмерен у деструктивном правцу, при чему су они надаље носиоци криминалног и социјално-патолошког понашања, или жртве таквих активности других.

Ова врста криминалитета (илегалне миграције и трговина људима) више него иједна друга, залази у подручје социјалне патологије и испољава се заједно са проституцијом, педофилијом, скитњичењем, просјачењем.

У питању су својеврсни облици патологије и насиља у коме својим уделом добровољно, или принудно учествује и сама жртва и која је неретко саучесник, односно саизвршилац. Страдање жртава, њихова експлоатација и поништавање основних људских права, могу да буду доживотни.

Илегалне миграције и трговина децом и малолетницима, уз сву нехуманост, су и посебно друштвено опасне, због тога што су њихова криминална, односно патолошка понашања као и страдања временски веома дуга, најчешће до краја живота, наравно уколико овај проблем остане по страни успешне друштвене интервенције.

У сваком случају комплексност овог проблема нужно захтева адекватну и циљно усмерену друштвену стратегију према овој врсти криминалитета и патологије, а која треба да представља синтезу одговарајућих организационих, функционалних, научно истраживачких, нормативних, кадровских и других неопходних компоненти, супротстављање илегалним миграцијама и трговини људима као и другим облицима организованог криминала треба да буде примаран и неодложан задатак актуелне криминалне политике.

2. Могућности супротстављања-закључци и сугестије

- За свако успешније супротстављање овој врсти криминалитета, нарочито превентивно, неопходна је детаљна интердисциплинарна анализа са научно-истраживачког и практичног аспекта, а на бази искустава на националном и компаративном плану.
- Планирање и програмирање превенције ове врсте криминалитета треба да се одвија на резултатима истраживања његових феноменолошких, етиолошких, виктимолошких карактеристика. При томе није без значаја да ли је реализацији ових криминалних активности допринела и сама жртва, у којој мери је саучествовала, а у којој била само објекат силе, принуде, претње, обмане, уцене, преваре и уопште злоупотребе од стране организатора. Наравно са

виктимолошког аспекта није без значаја за коју сврху је илегална миграција, односно трговина остварена: у циљу експлоатације жртве ради вршења одређених кривичних дела, сексуалног искоришћавања или нпр. остваривања усвојеничког односа деце и малолетника, при чему у појединим случајевима то може уз криминалне имати и хумане аспекте. У суштини ипак се ради о криминалној делатности чије су последице нешто мање трагичне.

- Узроци миграција и трговине људима на нашем простору убили су веома бројни: рат, ратно и криминално окружење, фрустрације, њима изазвана несигурност по живот и имовину, одсуство ефикасног функционисања појединих друштвених сектора у дужем временском периоду, одсуство социјалне бриге и социјалног збрињавања становништва што је било објективно условљено немогућношћу остваривања основних људских права, права на рад, на избор места становања и др., осиромашење, неефикасна контрола од стране државних органа појединих криминалних пунктова, одсуство адекватне сарадње полиције и јавности на локалном подручју у ратним условима, одсуство сарадње у оквиру Интерпола и других међународних институција, пораст криминалитета заратних и поратних година, отежане могућности легалних миграција.
- У сваком случају превенција ове врсте криминалитета подразумева усклађену примену и интеракцију појединих правних, социјалних, економских, техничко-технолошких, здравствених, криминално-политичких па и политичких мера у домену рада и овлашћења државних, владиних, невладиних, хуманитарних организација.
- Полиција свакако има посебну улогу како на откривачком тако и на превентивном плану. Превентивно супротстављање овој врсти криминалитета од стране полиције нужно намеће усмеравање њене криминалистичко оперативне стратегије на координацију и сарадњу са јавношћу, друштвеним и државним органима, као и службама (социјалним, угоститељским, туристичким, саобраћајним, шпедитерским), затим породицом, прихватним центрима, центрима за социјални рад, образовним установама. Од пресудног

значаја је сарадња полиције и органа правосуђа која представља нужан и неопходан предуслов не само за сузбијање већ и за спречавање ових појава.

- Сарадња полиције и других субјеката треба да се одвија на локалном, централном и међународном нивоу. Нужно је да сарадња на локалном нивоу резултира продором у криминална и криминогена подручја, порочне средине, посебно оне које имају организациону и функционалну структуру погодну и усмерену према овој врсти криминалитета (нпр. поједине верске секте, наркодилери, шверцери, подводачи, и сл.). Посебно су интересантни поједини илегални објекти, као нпр. илегална пореноћишта, илегални угоститељски и коцкарски објекти и сл. Комплексност овог криминалног проблема указује и на његову неопходну везу са фалсификовањем као нужним пратиоцем ових кривичних дела .
- Неопходна је реформа законодавца не само из кривичноправне области већ и из области кретања, боравка и запошљавања странаца, социјалне и здравствене заштите, заштите осталих људских права како на унутрашњем, тако и на међународном плану. Законски прописи би превентивну делатност полиције као и делатност осталих субјеката нарочито на локалном подручју требало да учине више обавезном.
- Потребно је интензивирати полицијску сарадњу на међународном плану и кроз друге облике међународне сарадње уз помоћ европске заједнице и других међународних институција и асоцијација. На овом плану посебно је интересантна сарадња са пограничним земљама, нарочито по питању узајамног информисања, контроле граничних прелаза и царинских делатности.
- Балканске земље нису само транзитно подручје на правцу исток-запад већ све више егзистирају као тржиште односно као крајње одредиште илегалних миграција и тржиште жена из земаља источне европе. Миграције и трговина женама имају за циљ проституцију што у нашим условима представља обимну “тамну бројку” националне патологије и многозначан проблем: социјални, морални, здравствени, повезан са многим другим облицима криминалитета. Основни проблем откривања и превентивног супротстављања је у томе што и

сама жртва доприноси прикривању с обзиром да је она истовремено и жртва и саучесник, односно саизвршилац.

- Нужно је смањити могућности злоупотребе азила у оним случајевима у којима постоје такви покушаји и акте екстрадиције учинити извеснијим и ефикаснијим.
- Треба тежити остваривању услова за смањење илегалних миграција и трговине људима путем мера социјалне превенције, социјалне, економске и криминалне политике. Контрадикторности између прокламованих слобода о кретању и настањивању људи и ограничења таквих слобода путем смањења могућности легалних миграција и других ограничења таквих слобода од стране појединих држава, чини ова права више декларативним него остваривим.
- Средства информисања треба да обавештавају о овим појавама на начин којим неће ометати органе безбедности посебно у смислу откривања и обезбеђења доказа о извршеним кривичним делима.
- Неопходно је стварање специјализованих формација у полицији за рано откривање криминалних организација и појединаца као и њихове међусобне повезаности. Пројектовање и реализовање научно-истраживачког рада у односу на организован криминалитет и усмеравање истраживања на ове његове облике створило би несумњиво много темељнију основу за практично супротстављање полиције и органа правосуђа како на репресивном, тако и на превентивном плану.
- Неопходно је остварити пуну заштиту жртава ових кривичних дела у складу са међународним актима о заштити људских права. Заштита у горе наведеном смислу треба да буде присутна нарочито у раду полиције и органа правосуђа у преткривичном и кривичном поступку, посебно када се ради о психичком интегритету жртве, тајности података о њеном идентитету и трговини чији је она објекат. Такве обавезе имају посебан значај када се ради о илегалним миграцијама и трговини чији су објекти деца и малолетници.

ILLEGAL IMMIGRATION AND TRAFFICKING IN PERSONS AS A FORM OF ORGANIZED CRIME

Legal, illegal or compulsory migrations have always represented important causes or forms of crime.

Although during the history trafficking in persons was a legal base and a measure of status and financial power of individuals, it has been considered for a long time as one of the worst crime committed against humanity, i.e. crimes previous to the other crimes or crimes causing them.

The great danger that these crimes represent to the society lies in the fact that they have today great share of crime on national and international level. Traffickers in persons are internationally connected and organized with other conveyors of organized crime (trafficking in drugs, stolen vehicles, arm's trade, money laundering etc.) and also with social pathology (prostitution, pedophilia etc). This crime activity has the same features as the other types of organized crime.

Particular social danger represents trafficking in children and minors regarding the fact that their future life is then aimed in two unwanted directions if this activity is out of the successful social intervention: they become unavoidably victims or perpetrators.

Author try to highlight this and other significant issues that are related to this criminal activity. Thus, the author draws certain conclusions and propose solutions and measures in order to stamp out and prevent this criminal activity.

Key words: illegal immigrations, trafficking in persons, organized crime, preventive measures.

Проф. др Миодраг Јовић, Виша школа унутрашњих послова
Проф. др Желимир Кешетовић, Виша школа унутрашњих послова

НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ У СВЕТЛУ НОВИХ ИНКРИМИНАЦИЈА (чл. 118-а КЗС)¹

*Све срећне породице су налик једна другој.
Свака је несрећна на свој начин.
Л.Н. Толстој*

Резиме: У раду аутори посматрају насиље у породици као антрополошки, али и културно условљен и свеprisутан феномен. Након презентације феноменологије следи етиолошки приступ, односно кратак преглед покушаја објашњења узрока насиља у породици из угла различитих теорија, да би се оно на крају анализирано са правног аспекта. У том смислу посебна пажња се посвећује анализи новог кривичног дела у нашем кривичном законодавству "Насиље у породици".

Кључне речи: породица, насиље, породично насиље, кривично дело, кривично право

Уместо увода

Насиље, односно насилно понашање прати људску цивилизацију од самог почетка. Постоје непобитни докази да је човекова историја у суштини насилничка, независно од тога да ли је објекат насиља други човек, група, заједница у целини или, пак, природа која нас окружује. При томе, акти насиља често су праћени веома интензивном страху што заиста сведочи о мрачној страни људске природе. Данашњи свет представља отворену позорницу насиља, присила и претњи у различитим облицима, при чему савремена техничко-технолошка достигнућа отварају и могућност потпуног уништења.² У овом раду, међутим, нећемо се бавити насиљем уопште и његовим узроцима, већ једним његовим манифестним обликом - насиљем у породици.

Посебан вид данашњег насиља представља породично насиље које је толико специфично у односу на све остале облике насиља како по интензитету, манифестацијама и распрострањености тако и по емотивној обојености, будући да се дешава између најближих, али и чињеници да се оно догађа у приватној сфери изван очију и увида јавности.

Породично насиље се скоро по правилу се везује за мушкарца било у функцији супруга или оца, ређе брата или рођака, мада су све чешћи и случајеви насиља жена. Наравно да сам феномен није карактеристичан за савремено доба, али је несумњиво да је његова перцепција и промена става друштва према њему дубоко културно условљена, односно да је везан за историју схваћену на Хегелов начин - као постепени напредак у свести о слободи. Она је, наиме, плод дуготрајног историјског развитка и мењања начина живота и друштвеног система вредности. Данашњи поглед на овај феномен представља резултат развоја концепта људских права и демократије, као и еманципације жена и младих генерација.

Нека древна друштва, па чак и она која представљају темељ данашње цивилизације нису (пре)познавала феномен породичног насиља јер је оно било нешто нормално - друштвено приватљива манифестација природног права оца породице. Тако је, на пример, у

¹ У Закону о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије (Сл. гл. Р.С. бр. 10/02) поред осталих нових инкриминација, предвиђено је у глави кривичних дела против брака и породице и кривично дело под називом: Насиље у породици (чл. 118-а).

² О томе видети текст Стојановић, С. (2000). "Хуманик", *Социолошки преглед*, 3-4, стр. 5-27

првим вековима римске историје отац, односно шеф породице (*pater familias*) био неограничени господар свих чланова породице и власник целокупне породичне имовине. Он је у потпуности располагао животима укућана, укључујући и право да убије (*ius vitae ac necis /vitae necisque potestas*) или прода сваког потомка. Мада се ово право формално гледано одржава релативно дуго, његова примена постала је временом све ређа и ограничена неодобравањем јавног мњења. Касније је и у правном смислу ситуација измењена. Но културно условљена неједнакост полова и генерација као основа за изградњу ставова о правима оца породице и обавезама укућана према њему наставила се кроз векове.

Породична неравноправност као миље за насиље у породици имала је и одређену идеолшку подлогу. Тако су неједнакост полова и доминација мушкарца присутни су и у многим системима религијских веровања. Тако Ентони Гиденс наводи да је хришћанска религија "у потпуности мушко питање са својим симболизмом као и са својим хијерархијама. Према се и Марија, Исусова мајка, понекад сматра особом са божанским својствима, Бог је отац, мушка фигура, а Исус је попримио мушко обличје. Сматра се да је жена створена из ребра мушкарца" (Giddens, 1997, p. 449). Цитат из Књиге постанка говори у прилог томе "Трудноћи твојој умножићу муке, у мукама децу ћеш рађати, Жудња ће те мужу терати, а он ће господарити над тобом" (Постање, 3,16) У јапанским религијама жене су одговорне за организацију јавних ритуала, али само мушкарци могу да суделују у јавном животу. Према кинеским веровањима жене су повезане са Јином, а мушкарци са Јангом - универзалним принципом који је важнији и моћнији. У будизму мушкарци имају виши статус у црквеној хијерархији, док у ортодоксном јудаизму и исламу женама није допуштено присуство обредима.³ Имајући изнето у виду, Карен Армстронг тврди да "ни једна од великих светских религија није посебно пријатељски наклоњена према женама. Реч је о претежно мушком свету у коме су жене у потпуно маргиналној позицији".(Armstrong, 1993)⁴ То је и разлог зашто су феминистички покрети сматрали религију инструментом доминације мушкарца. Слични су и теолошки ставови и религијска симболика када су упитању односи родитеља и деце, односно, пре свега у овој визури кључни однос отац-син при чему је акценат на снажном и неупитном ауторитету оца. Као што бог има власт и доминацију над човеком, право да просуђује поступке и кажњава грехе, тако је владар ауторитет и судија за народ, а отац за породицу.

I Породично насиље - феноменологија

Породица представља најприснију и најхомогенију заједницу људи која је у исто време крвно, емотивно, интересно и материјално међусобно повезана, Њено постојање најчешће претпоставља и постојање брачне или ванбрачне заједнице, мада не мора увек тако и да буде, с обзиром да постоје тзв. "окрњене породице", одн. непотпуне породице. Дакле, брак и породица су првенствено природне (биолошке) заједнице засноване на осећањима љубави и поштовања али су истовремено и друштвене, економске и правне заједнице које врше и одређене функције од општедруштвеног значаја и интереса. Односи у породици некада се посматрају као присни, непосредни и топли, у односу на оне у ширем друштву који су хладни, безлични и интерсима мотивисани. Она је, заједница (*Gemeinschaft*) за разлику од друштва (*Gesellschaft*), реко би Фердинанд Тенис. Цео свет се тако дели на "ми" (породица) и "они" (сав остали свет изван породице). Отуђење у спољашњем свету компензује се топлим

³ Другоразредни статус жена се често повезује са женском сексуалношћу. Тако Холмова наводи да се "менструација и рађање готово свугде сматрају прљавим. Многе традиције забрањују женама да улазе на света места или додирују свете предмете за време менструације." (Holm, 1994)

⁴ Истине ради треба истаћи да постоје и археолошки налази симбола Богине мајке, те подсетити на чињеницу да је у раној историји било веома мало богова у мушком облику.

породичним односима. Стога је она темељ друштва и универзална друштвена појава.⁵ Али такав темељ који има и своју мрачну страну која се огледа у различитим врстама насиља и злостављања до којих долази између чланова породице.

Иако један од водећих савремених социолога Ентони Гиденс одређује насиље у породици као "физичко злостављање које врши један члан породице према другом члану или према више чланова породице" (Гиденс, 1998:120), сматрамо да у дефиницију треба свакако укључити и остале сексуалне, економске, психолошке, духовне и сличне веома софистициране облике насиља који каткад имају погубније последице од самог физичког насиља.

Без обзира на то како су је неки појмовно и термилошки одређивали сигурни смо у једно: породично насиље или насиље у породици, присутно је у свим земљама и на свим меридијанима света. Међусобна злостављања чланова породице постоје од када и први облици породичног живота. Оно шта се историјски мењало, као што смо већ указали, јесте перцепција самог феномена, његово друштвено одобравање, осуда или, пак индиферентност. Реч је, дакле, о универзалној појави, а не проблему једне породице, једног града, једног региона, једне области или једне земље. Заstraшујуће информације о распрострањености насиља у породици указују на то да се овде ради о друштвено условљеној појави, а не о неким појединачним случајевима екстремног карактера. Збуњује помало чињеница да је ова појава у истом или већем проценту, присутна у развијеним као и у неразвијеним или у земљама у развоју.⁶ Тако, скоро два милиона жена сваке године буде злостављено а преко 1.500 буде убијено од својих мужева у САД (Schneider, 2000:12). Дакле, када је у питању насиље у породици скоро да није од значаја да ли се ради о земљи која је економски развијена или није, да ли су развијени демократски односи, који је степен културног развитка и сл. Разлике се односе на друштвену реакцију и спремност да се о овој теми уопште говори.

Треба имати у виду да је због деликатности породичних односа и владајућих културних образаца у већини земаља подаци о породичном насиљу представљају само врх леденог брега, односно да је "тамна бројка" несумњиво велика. Дакле о размерама породичног насиља може се само претпостављати. Слична је ситуација кад је реч о његовој структури. Расположиви подаци указују да су најчешће жртве насиља деца, нарочито она млађа од шест година. Следи насиље мужева над женама, тако да се, као што смо већ указали, феномен насиља у породици често посматра као мушки феномен. Ипак, "често се тврди да су жене насилне готово као мушкарци. Према неким истраживањима, жена удара мужа готово толико често колико и он њу. Међутим, насиље жена је ограниченије и спорадичније и изазива много мање трајних физичких последица" (Гиденс, 1998:120).

Гиденс указује да је кућа или дом "у ствари, у модерном друштву опасно место. У статистичком смислу, особа било којег узраста или било ког пола изложена је далеко већој могућности физичког напада у кући него ноћу на улици. Једно на свака четири убиства у Британији почини један члан породице против другог члана (Гиденс, 1998:120)

Слично је и у земљама изван хришћанске цивилизације. Тако Навал ел Садави наводи да је и у исламском културном кругу широко присутно насиље над женама, те да религија има важну улогу у његовом стварању и одржавању. Она наводи да су девојчице у арапском

⁵ Да ли ће се породица сматрати универзалном друштвеном појавом зависи од дефиниције породице. "Везе партнера су универзалне, као што је универзалан и одређени облик заједничког живота, и интимности, сексуалних и емоционалних веза. Но облици које такве везе могу попримити имају бесконачно много варијанти, могу се мењати, прихватати или оспоравати" (Gittins, 1993).

⁶ Због друштвених ставова и укупних услова (отвореност, демократизација, јавност) висина "тамне бројке" породичног насиља различита је од земље до земље, па су стога сва поређења статистичких података веома незахвална и треба их узимати са великом дозом резерве.

свету често жртве сексуалне агресије мушкараца (неретко властитих очева, браће или других рођака) (El Saadawi, 1980).

Насиље у породици егзистира на нашим просторима. О његовој широкој распрострањености говоре налази истраживања Института за криминолошка и социолошка истраживања из 1993. године да је близу 60% анкетираних жена у Београду било жртва неког облика злостављања у браку.

Насиље у породици је у ствари омогућено дискриминацијом али и недостатком друштвене одговорности за насиље над слабим и немоћним, одн. над онима који немају могућности да му се одупру. Друштво очигледно не вреднује слабе и немоћне (жене, децу, старе, изнемогле и њима сличне) особе, што насилнике само охрабрује а њиховом насилничком хиру даје нове подстицаје.

Тек у новије време у развијеним друштвима подигнут је ниво свести о неприхватљивости породичног насиља, реакција органа социјалне контроле (полиције, тужилаштва и судова, психијатријских установа) постаје све оштрија, а социјално-заштитних служби све интензивнија и свеобухватнија. Држава и цивилно друштво све боље се организују у намери да заштите слабе и немоћне. Све су јачи покрети за заштиту права детета, као и за заштиту жена. Један од захтева данас све бројних покрета за права жена је и слобода жена од претњи физичким или сексуалним насиљем мушкараца⁷

Такође збуњује чињеница да је ова појава тек пре нешто више од тридесетак година постала предмет научног интересовања. Тешко је прецизно утврдити од када је друштво озбиљно постало заинтересовано за ову појаву, али оно што је сигурно то је да официјелни органи озбиљније реагују тек онда када се као последица насиља догоди неко тешко кривично дело (нпр. убиство или тешка телесна повреда квалификована смрћу и сл.) Као оправдања за такво стање у овој области наводе се нека, као нпр. оно да је реч о појави која се до скоро сматрала прихватљивим (па и пожељним) понашањем у поступку наводног дисциплиновања непослушних чланова породице. Или, пак, да се у случајевима насиља у породици ради о приватним, одн. интимним односима, тако да из тих разлога официјелни органи нису уопште или бар нису адекватно реаговали. Међутим, то није све! Често се иде даље па се жртве насиља у породици окривљују за наводно провоцирање насиља, тако да се флагрантно крши и ускраћује право на заштиту и помоћи жртвама насиља. Тако се практично жртве проглашавају кривцима, што не само да није хумано и није људски, већ је и врло дубоко неправедно. Из до сада реченог намеће се закључак да официјелни органи (полиција, тужилаштво и суд) имају у суштини другачији став и приступ када је у питању насиље у породици у односу на друге облике насиља која се дешавају ван породице. То неповерење у адекватну помоћ и заштиту од стране полиције и правосудних органа, је један од битних разлога непријављивања насиља у породици од стране жртва.

II Породично насиље - етиологија

Насиље у породици релативно од скоро постало предмет научног и свеколиког другог интересовања. Интересантно је, на пример, да се у уџбенику социологије породице за студенте правног факултета од преко 300 страница ова тема није ни помињала (Младеновић, 1991).⁸ Изнето наравно не значи да о овом проблему уопште није писано. У страниој

⁷ На пример, Резолуција А године 1978. Националних конференција женског покрета Велике Британије (према Хараламбос, 2002:184.)

⁸ Тако, на пример, професор Младеновић говори само о "породицама са поремећеним односима" као врсти породице поремећене у развоју (Младеновић, 1991:296-301).

литератури, а и делу домаће (пре свега ауторки феминистичке оријентације) постоји већи број радова и истраживања феномена породичног насиља. Посебно су интересантна истраживања која је овај покрет вршио задњих тридесетак и више година а која и данас врши са не мање жара и полета.

С обзиром да насиље у породици спада у ону врсту феномена који се могу и морају мултидимензионално посматрати, то је и нормално да њен теоријски концепт подразумева вишеаспектно третирање ове штетне и друштвено опасне појаве. У литератури срећемо три аспекта, тј. три искралисталисане теоријске концепције којима се објашњава насиље у породици. То су: психолошки, социолошки и феминистички аспекти или схватања (Лукић, Јовановић, 2001: 19-30).

Психолошко схватање феномен насиља у породици посматра, као појединачну-индивидуалну појаву чију етиологију везује за психолошке особине учиниоца или жртве. За разлику од новијих, старија психолошка схватања су насиље у породици тумачила постојањем одређених психопатолошких особина насилника или жртве, као што су нпр. садизам, мазохизам, душевне заосталости (олигофреније) и сл.

У класична психолошка схватања спадају она која говоре о *мазохизму жена*, односно о садистичко-психопатској конституцији насилника. Па тако, по првом схватању неке жене су по својој природи мазохисти те уживају у томе да пате и подносе разна физичка и психичка малтретирања. Из тих разлога оне свесно и вољно бирају, за своје брачне или ванбрачне партнере, управо насилничке типове мушкараца. Ову претпоставку представници психолошког схватања поткрепљују чињеницом да жене са мазохистичком предиспозицијом не напуштају насилнички однос, чак и онда када он поприми врло озбиљне-драматичне облике и димензије. Међутим, један број представника психолошког правца сматра да овакво понашање неких жена није урођена предиспозиција, већ да се ради о наученом, културно и социјално условљеном понашању које је формирано у примарној породици, посебно онда ако је постајало насиље оца према мајци што је свакако утицало на ћерку у смислу њене идентификације са мајком. (Николић-Ристановић, 1993: 277-279)

Друга варијанта класичног психолошког схватања насиља у породици говори о насилнику и његовој патологији, односно о *садистичко-психопатској конституцији насилника*. Из схватања представника ове оријентације зрачи одређени песимизам, с обзиром на то да сматрају да, уколико се прихвати мишљење да су насилници у суштини патолошке, одн. поремећене особе онда ће њихова одговорност (пре свега кривична) бити доведена у питање, без обзира на чињеницу да им је понашање углавном било и свесно и вољно. То је посебно случај са психопатама, одн. психопатским личностима које се налазе на граници између здравог и болесног, тј. између "нормалног" и "абнормалног". Чини се да нигде нема толике различитости колико их има у покушају дефинисања појма психопатије, одн. психопатске личности, њене етиологије и типологије. (Више о томе Јовић, 2001: 459-481). Не улазећи овом приликом у детаљније разматрање ове врло сложене проблематике, може се ипак рећи да су психопате поремећене личности, и да се та поремећеност не односи на њену интелектуално-свесну сферу већ се дефекти уочавају у вољној, нагонској, и емоционалној сфери такве личности. Ради се, наиме, о егоцентричним, нарцисоидним, безосећајним личностима. Личностима са ригидним понашањем које уз то могу бити импулсивне, врло агресивне, нестабилне, са променљивим афективитетом и сл. Агресивност психопата се може манифестовати у више облика али доминира физичка агресивност која је најчешће банална и брутална а коју подстичу мали или никакви "поводи".

Обе наведене варијанте, које представљају класичне теорије психолошке оријентације о насиљу у породици (теорија о женском мазохизму и теорија о садистичко-психопатској конституцији насилника), посебно ова прва, нису једнодушно прихваћене у науци због

очигледних мањкавости. Првој се посебно замера што претпоставка о женском мазохизму, посматрано емпиријски, никада није са сигурношћу потврђена, а њена интерпретација у светлу подељене или, шта више, претежне одговорности жене за насиље које трпи, има врло штетне импликације, посебно када су у питању казнена политика и друштвена акција у смислу сузбијања ове негативне друштвене појаве. И друга теорија, према мишљењу неких теоретичара и практичара, трпи озбиљне критике и то како са методолошког, тако и са емпиријског аспекта. У методолошком смислу замерке овој теорији се односе на чињеницу да се патологија, одн. "болесно" стање насилника доказује актом насиља, дакле, његовим насилничким понашањем, а онда се касније насилничко понашање објашњава патологијом насилника (учиниоца кривичног дела), тако да, са методолошког аспекта, разматрање и дефинисање проблема није доследно. Односно, треба разјаснити да ли се разматра патолошко стање учиниоца чија се дијагноза дефинише након извршеног насилничког акта или се разматра насилничко понашање које се, поред осталог, објашњава и патологијом учиниоца насилничког акта. Критике трпи и емпиријски аспект ове теорије зато што подаци неких истраживања говоре да је само 10% насилних догађаја изазвано психичким поремећајима учинилаца (насилника), што значи да је 90% остало неразјашњено по аргументима психолошке теорије. (*Ибидем.*)

За разлику од класичних, савремена психолошка схватања насиља у породици су своју концепцију засновала на идејама *теорије о социјалном учењу* чија је суштина у томе да се одређене форме понашања, па и насилничког, уче првенствено у породици (идентификацијом) али и у осталим формалним и неформалним групама у којима појединац расте и развија се. Према схватању представника овог правца насилничко понашање се објашњава тако што се оно доводи у вези са злостављањем насилника у детињству. Наиме, насиље доживљено у детињству наводи се као узрок каснијег злостављања брачног партнера и других чланова уже или шире породице од стране (породичног) насилника. Међутим, нека истраживања, спроведена у свету, пре свега у САД, говоре да је релативно низак проценат физички агресивних према својим партнерима међу онима који су били жртве неког облика злостављања у детињству (12% за жене и 13% за мушкарце), док се према неким другим истраживањима тај проценат креће до 50%, што наводи на закључак да већина насилника потиче из ненасилног окружења. (*Ибидем, стр. 21.*)

Данас се у литератури, као владајуће теорије овог правца, најчешће помињу *теорија научене беспомоћности* и *теорија преживљавања*. Прва теорија покушава да објасни зашто жене, које су најчешће жртве насиља у породици, остају и даље са насилником. Објашњење наводно лежи у постојању посебног емотивног стања депресивности код жена, али и страха да ће резултат изостати, без обзира коју активност оне предузимале. Односно, за постојање беспомоћности битно је веровање жене (жртве) да више не остварује контролу над сопственим животом. То веровање се јавља као нужна последица врло мале директне контроле над својом реалношћу, с обзиром да су у процесу социјализације научене традиционалним улогама у породици и друштву, као што су примера ради: стереотипне женске улоге, наученост да буде послушна, зависна, подређена, понижена, захвална, затим постојање помањкања самопоуздања и сл. Ово уједно представља и одговор на питање зашто жена остаје у насилном односу. (*Ибидем, стр. 22.*)

Присталице теорије преживљавања сматрају да жена све време у ствари активно одговара на насиље, тражећи помоћ која најчешће изостане. Да ли ће уопште доћи до тога да жена тражи помоћ, када ће то чинити и на који начин умногоме зависи од материјалне ситуације у којој се налази али и од емотивне и друге везе које постоје између ње и партнера, итд. (Николић-Ристановић, 1993: 279-281).

Неоспорно је да наведене психолошке теорије о насиљу у породици имају одређене вредности, међутим, њихова једностраност даје места одређеним критикама. Из тих разлога је мултидисциплинарни приступ овој проблематици најпожељнији.

Социолошка схватања узроке насиља у породици траже у одређеним друштвеним чиниоцима, одн. у друштвеном миљеу где породица бивствује и односима који владају у њему али и у друштвеној структури у целини. У литератури се као најважније теорије социолошког усмерења, које се баве проблемом насиља у породици, помињу општа системска теорија, теорија ресурса, теорија субкултуре и теорија социјалне контроле. (Gelles, 1993: 35)

Представници *опште систематске теорије* сматрају да се насиље у породици јавља као логичан производ (одн. последица) дејства општег (друштвеног) система чији је подсистем и породица, као једна врло важна друштвена институција. Наиме, стање у општем (друштвеном) систему се умногоме рефлектује на подсистем-породицу, а само функционисање породичног система има велики утицај не само на појаву насиља у њему, већ и на одржање и динамику његовог појављивања. Објашњавајући насиље у породици у оквиру ове теорије, неки од њених заступника су поставили и одређене принципе, као што су:

- насиље у породици има мноштво узрока;
- тамна бројка непријављеног насиља у породици је врло велика;
- већина случаја насиља у породици је игнорисана;
- стереотипи насиља у породици су научени у раном детињству од родитеља, браће и сестара;
- ови стереотипи се стално реafirмишу кроз друштвену интеракцију; итд. (*Ибидем*)

Представници *теорије ресурса* полазе од претпоставке да се сви друштвени системи па, према томе, и породица базирају на сили или претњи силом. Суштина ове теорије се састоји у томе да докаже како отворена примена силе према другима зависи од тога колико једна особа поседује друштвених, економских и личних ресурса. Уколико особа, поседује "веће количине" ресурса, онда она мање испољава силу на отворен начин, и обрнуто. (*Ибидем*)

Теорије насиља полазе од претпоставке да се уствари друштвеним нормама и вредностима даје значење и усмерава насиље, док се категоријом *субкултуре* објашњава различит степен насиља у појединим деловима истог друштва или различитим друштвима. С обзиром да теорија насиља полази од тога да друштвене норме и вредности дају значење и практично усмеравају насиље, то њена примена на случајеве насиља у породици значи да је управо овим вредностима оно (насиље) одобрено а у извесним деловима културе друштва, шта више и фаворизовано. (*Ибидем, стр. 38.*)

И на крају, *теорија размене и социјалне контроле* представља у ствари спој прве две теорије (опште системске теорије и теорије ресурса), чије схватање има полазиште у претпоставци да насиље у породици представља, на изванредан начин, размену агресивности насталу применом принципа трошка и награде. У ствари, насиље у породици се дешава онда када корист-награда превагне у односу на трошкове које сам чин насиља производи. Социјална контрола насиља у породици (са свим оним кривичним деликтима који се могу јавити у оквиру њега) у суштини значи: поштовање приватности породице, одбијање државних и уопште друштвених институција да интервенишу, смањен ризик од других видова интервенције, што за резултат има смањење трошка насиља у породици. (*Ибидем*)

Социолошке теорије, као уосталом и психолошке, имају својих добрих али и лоших страна. Добро је то што ове теорије феномен насиља у породици, посматрају кроз призму

многобројних друштвених фактора од којих ни један нема значај нужног и довољног услова. Први и основни недостатак је тај што су и оне једностране теорије, јер у објашњењу овог феномена не респектују индивидуалне-личне факторе, затим не покушавају да одговоре на питање зашто се насиље дешава само у неким а не свим породицама, и сл.

Феминистичка схватања или теорије представљају мешавину многих теорија (психолошког и социолошког усмерења). Оне су и настале почетком 70-тих година XX века као производ критике дотадашњих схватања и објашњења насиља у породици. Врло брзо феминистичке теорије су се успешно избориле за своју аутономност (апсолутну самосталност) а емпиријска истраживања, која су потврдила постојање везе између подређености жена и њихове виктимизације, су овим теоријама обезбедила доминацију над другим савременим теоријама насиља у породици.

Феминистички оријентисане теорије насиље у породици подижу на ниво најопштије друштвене појаве, иманентне свим временима и свим културама. Представнице ове оријентације насиље у породици виде као последњу могућност (ресурс) осигурања подређености жене и њеног пристајања на доминацију мушкарца. Оне даље, користећи поставке теорије конфликта, говоре о томе да се породица, као и друге друштвене групе, налази у конфликту (манифестованом или латентном свеједно је) који проузрокује сукоб личних интереса неких чланова породице, с обзиром да они имају различита животна очекивања. Међутим, представнице феминистичке оријентације иду даље, па кажу да се овде не ради о сукобу личних интереса неких од чланова породице, већ о борби за моћ неједнаких који су као такви унапред одређени. Уводећи поред *моћи* и *контролу*, као други суштински елемент породичних односа, феминистичка концепција третирања насиља у породици је уствари преобликовала постојећу теорију конфликта и теорију принудне контроле.

Патријархат као поредак али и једна од форми и начина уређења породичних односа, за представнице феминистичког схватања остаје најопштији узрок и најбоља основа за злоупотребу и дискриминацију жена. Према њиховом мишљењу патријархат производи и, што је важно, одржава насиље над женама преко идеолошког и институционалног утицаја. Идеолошки утицај се остварује у процесу социјализације жене у коме она учи да прихвати такав поредак. Институционални (или структурални) утицај долази од саме структуралне организације друштва коју чине одређене друштвене институције (нпр. полиција, судови, тужилаштво, медицинске установе, центри за социјални рад и сл.) које практично задржавају подређен положај жене. (Николић-Ристановић, 1993: 286)

Феминистичке теорије су исто тако, као што је то био случај са психолошким и социолошким, биле подвргнуте критици због очигледних недостатака. Ове теорије али и целокупна феминистичка литература су у доброј мери пристрасне и теже једностраном приказу насиља у породици. Наиме, представници овог правца не анализирају друге облике насиља у породици, већ су своју пажњу фокусирали искључиво на насиље према жени, мада је то само један вид насиља у породици.

III Породично насиље - правни аспект

Породица је, као друштвена вредност, предмет и правне заштите. Формално-правна заштита од насиља у породици може бити двојака и то: а) заштита која се остварује међународно-правном регулативом и б) заштита која се остварује унутрашњом (домаћом) правном регулативом.

Међународно--правна регулатива

Један од најважнијих међународних докумената који третира право жртава криминалитета и злоупотребе моћи је свакако Декларација о принципима правде за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи и Упутство за њену имплементацију. Ова Декларација је усвојена од стране Генералне скупштине ОУН-а, новембра месеца 1985 (мада је о њој било говора и на VII конгресу ОУН-а посвећеном превенцији злочина и третману деликвената којом приликом су свестрано разматрани проблеми жртава, посебно када су жртве жене и деца), док су Упутства за имплементацију ове Декларације усвојена 1998. године и имају за циљ да омогуће ефикасну примену Декларације.

Иначе, ова Декларација говори о жртвама криминалитета и о жртвама злоупотребе моћи. Под жртвама криминалитета Декларација третира све оне особе који су, појединачно или колективно, претрпеле физичку или психичку повреду или оштећење, материјални губитак или груби напад на њихова основна права (право на живот, право на слободу и право на личну сигурност и благостање) али и права за чије је обезбеђење задужена држава, као што су: право на накнаду штете од учиниоца кривичног дела и од државе, право на помоћ у процесу опоравка, право на праведан третман пред законом, право на правну помоћ, право на информисаност и чињеницама које се тичу кривичног дела, право на активну улогу у свим важнијим фазама кривичног поступка и на заштиту у том поступку и право на заштиту и превентивне мере. Под жртвом се, у смислу поменуте Декларације, сматрају и блиска породица и лица која жртва директно издржава али и лица која су претрпела штету помажући жртвама. Декларација на сличан начин дефинише и жртве злоупотребе моћи, подразумевајући под тим сва она лица која су, појединачно или колективно, претрпела штету, нарочито напад на физички и морални интегритет, моралну патњу, материјални губитак или тешку повреду основних права, затим због чињења или нечињења која још увек не представљају кршење националног кривичног законодавства, али представљају кршење међународно признатих норми у вези са правима човека. (*Николић-Ристановић, 2001:46-47*).

Други значајан међународни акт је Декларација о елиминисању свих облика насиља над женама из 1993. године, која у ставари представља први међународни документ који се посебно бави проблемом насиља над женама. Ова Декларација се превасходно односи на физичко, сексуално и психичко насиље над женама и у том смислу она ову врсту насиља дефинише као сваки акт полно заснованог насиља који може да произведе физичку, сексуалну или душевну штету или патњу женском лицу, укључујући и претње таквим актима, затим и ограничење или произвољно лишење слободе без обзира да ли то лишење произилази из јавног или приватног живота. Поменута Декларација обухвата следеће облике насиља над женама:

- физичко, сексуално и психичко (душевно) насиље које се јавља у породици укључујући ту батинање, сексуалну злоупотребу женске деце у домаћинству, насиље везано за мираз, брачно силовање, женско генитално сакаћење и друге традиционалне праксе (обичаје) штетне за жене, затим небрачно насиље и насиље повезано са експлоатацијом;
- физичко, сексуално и психичко (душевно) насиље које се дешава у оквирима опште заједнице, укључујући силовање, сексуалну злоупотребу, сексуално изнуђивање и понижавајући рад у образовним установама и на другим местима, затим трговина женама и присилна проституција и
- физичко, сексуално и психичко (душевно) насиље учињено или опроштено од стране државе, било где да се десило. (*Николић-Ристановић, Пом. рад, стр. 48.*)

Уз поменуту Декларацију најчешће се помиње и Пекиншка декларација која даље разрађује одредбе Декларације о елиминисању свих облика насиља над женама. У њој се, поред осталог говори и о заштити жена жртава насиља у породици и елиминисање узрока таквог насиља.

Следећи међународни документ је Хашка министарска декларација о европским смерницима за ефикасне мере за превенцију и сузбијање трговине женама у циљу сексуалне експлоатације донете 1997. године, а ту је и Протокол о превенцији, сузбијању и кажњавању трговине људским бићима.

Наша земља је на нивоу међународних обавеза преузела ратификацију одређених међународних конвенција од којих су две посебно значајне са аспекта заштите од насиља у породици. То су: Међународни Пакт о грађанским и политичким правима, који је наша земља ратификовала 1971. године и Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације над женама (CEDAW), коју је, такође наша земља ратификовала 1981. године.⁹

Пракса је, међутим, показала да је из ових или оних разлога изостала адекватна државна заштита жртава насиља у породици, одн. изостало је ефикасно ангажовање правних институција у борби против насиља у породици, тако да је у суштини дошло до неиспуњења обавеза преузетих потписивањем поменутих међународних аката, иако постоји обавеза да државе потписнице поштују, штите и реализују права свим лицима која се налазе на територији државе, без обзира на расу, боју коже, пол, језик, религију или било који други статус. Иначе, Пакт о грађанским и политичким правима првенствено гарантује право на живот, као највећу личну и друштвену вредност сваког човека и сваке друштвене заједнице, па је зато и нормално да ово право ужива највише правне гаранције. Поред овог права и са њим у вези Пакт прокламује забрану арбитрарног лишавања слободе и забрану мучења и понижавајућих третмана. Врло значајне су одредбе Пакта које говоре о праву на слободу и сигурност и праву на једнаку правну заштиту. Све ове али и друге одредбе из Пакта могу се примењивати у циљу предузимања адекватних мера заштите од дела која улазе у ужи или шири корпус делатности које чине насиље у породици. (*Ибидем, стр. 28.*)

Важност Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације над женама огледа се у томе што се она залаже за укидање свих разлика међу половима, захтевајући да и жене уживају сва права у сфери политике, економије, одн. у друштвеној, културној и било којој другој области, постављајући при томе и одређене критеријуме, као што су: поштовање основних људских права и слободе; ирелевантност брачног статуса жене и поштовање принципа једнакости жена и мушкараца. У том смислу Конвенција и обавезује државе потписнице да без одлагања усвоје принципе (којима се практично елиминише дискриминација над женама, утемељује принцип једнакости међу половима и др.) на нивоу устава. (*Ибидем, стр. 29.*)

Домаћа правна регулатива

У нашој земљи заштита од насиља у породици остварује се преко одређених правних аката тако да се може говорити о уставноправној, грађанскоправној и кривичноправној заштити одређених људских и општедруштвених вредности, које представљају објекте напада оних деликата који на најбољи начин манифестују суштину насиља у породици.

Уставно-правна заштита се остварује преко одређених одредаба савезног (*“Службени лист” СРЈ, бр. 1/92.*) и републичког Устава. Међутим, и када се њихове одредбе примењују посредно (преко закона и подзаконских аката), снага уставних норми је велика, с обзиром на чињеницу да одредбе свих осталих (нижих) правних аката морају бити у складу са њим.

Тако, савезни Устав у чл. 10. предвиђа одредбу којом наша држава признаје и јамчи слободе и права човека и грађанина које признаје и међународно право, док у чл. 20. каже да

⁹ (Више о томе: Лукић, Јовановић, 2001: 27-29.)

су грађани једнаки без обзира на националну припадност, расу, пол, језик, веру, политичко или друго уверење, образовање, социјално порекло, имовно стање и друго лично својство, а затим и да су сви пред законом једнаки, као и да је свако дужан да поштује слободе и права других и да је одговоран за то. Одредба чл. 21. савезног Устава је децидирана и врло јасна: “живот човека је неприкосновен”, а чл. 22. јамчи се неповредивост физичког и психичког интегритета човека, његове приватности и лична права, као и лично достојанство и сигурност. Одредба да “свако има право на личну слободу” предвиђена је у чл. 23., док је чл. 25. поред осталог предвиђено да нико не сме да буде подвргнут мучењу, понижавајућем кажњавању и поступању. Поред осталих права у нашој држави свако има право на једнаку заштиту својих права у законом утврђеном поступку (чл. 26.), а породица и мајка и дете уживају по Уставу посебну заштиту (чл. 61.).

Поред савезног и Устав Републике Србије (“Службени гласник Републике Србије”, бр. 1/90.) предвиђа одредбе којима се штите одређене људске и општедруштвене вредности, одн. одређене слободе и права човека и грађанина. Већ у чл. 11. поменути Устав одређује да су слободе и права човека и грађанина ограничена само једнаким слободама и правима других, и кад је то Уставом утврђено, док у чл. 12. се каже да је злоупотреба тих истих слобода и права противуставна и кажњива, онако како је то законом предвиђено. У чл. 13. Устав предвиђа да су грађани једнаки у правима и дужностима и да имају једнаку заштиту пред државним и другим органима без обзира на расу, пол, рођење, језик, националну припадност, вероисповест, политичко или друго уверење, образовање, социјално порекло, имовно стање или које лично својство, а у чл. 18. прокламује да су људско достојанство и право на приватни живот човека неповредиви. У чл. 22. Устав предвиђа да свако има право на једнаку заштиту својих права и поступака пред судом, другим државним или било којим органом или организацијом. И Устав Републике Србије (као уосталом што то чини и савезни Устав) није заборавио да предвиди одредбе којима се штити породица, посебно мајка и дете, па тако у чл. 27. прокламује право човека да слободно одлучује о рађању деце, а у чл. 28. предвиђа да мајка и дете имају посебну заштиту што важи и за породицу (чл. 29). У овом члану Устав је предвидео да се брак и односи у браку и породици уређују законом и да родитељи имају право и дужност да се старају о подизању и васпитању своје деце. Деца су, исто тако, дужна да се старају о својим родитељима којима је потребна помоћ. У истом члану је предвиђено да деца рођена ван брака имају иста права и дужности као и деца рођена у браку. Устав Републике Србије предвиђа велики број других права и слобода, као што су то нпр. право на заштиту здравља (чл. 30.) право на здраву животну средину (чл. 31.), право својине и право наслеђивања у складу са законом (чл. 34.) итд., затим јамчи се слобода политичког, синдикалног и др. организовања (чл. 44.), слобода савести, мисли и јавног изражавања мишљења (чл. 45.), слобода изражавања националне припадности и културе... (чл. 49.), слободе вероисповести ..., итд.

Грађанско-правна заштита се остварује нормама грађанског права којима се у ствари регулишу одређени грађанско-правни односи. То се посебно односи на неке институте Породичног и Наследног права, одн. на законе који регулишу ову материју, као што су, примера ради, Закон о браку и породици, Закон о наслеђивању и др. Неке грађанско-правне институте, као што смо видели, предвидео и Устав Републике Србије као највиши правни акт, одређени закони, посебно ови које смо навели детаљно разрадили. Ту првенствено мислимо на Закон о браку и породици, чије одредбе итекако дотичу проблематику коју овде третирамо. Међутим, треба скренути пажњу да закони који регулишу грађанско-правну материју, не предвиђају одредбе којима се директно остварује заштита од насиља уопште па, према томе, и од насиља у породици. Али одређени правни послови, као и одређени брачни, ванбрачни и уопште породични односи, могу се јавити (што је у пракси релативно чест случај) као “иницијална каписла” за рађање и одржавање насиља у породици. Одређени прописи грађанскоправног карактера, посебно се то односи на прописе који регулишу односе у браку и породици, представљају суштину за боље разумевање одређених кривичних дела. Прецизније речено, нека кривична дела која су

предвиђена у Кривичном закону, представљају дела са бланкетном диспозицијом, односно ради се о тзв. бланкетним кривичним делима за чије је боље разумевање управо потребна консултација поменутих прописа. На овај начин грађанско-правна заштита се “прелива”, односно даљи поступак заштите препушта кривично-правној заштити која се, захваљујући својој природи и снабдевености санкцијом, појављује као права и релативно сигурна заштита.

Кривично-правна заштита од криминала и насиља уопште па, према томе, и од насиља у породици остварује се тако што се заштита врши од одређених људских понашања која се инкриминишу као недозвољена, одн. као кривична дела. Пре него што се упознамо која су то инкриминисана понашања (кривична дела), којима се најчешће остварује насиље у породици, треба поменути да се заштитна функција нашег кривичног законодавства прокламује већ у чл. 1. КЗ СРЈ по коме Кривично законодавство наше државе “заштићује од насиља, самовоље, кршења уставности и законитости и других друштвено опасних дела, основна права и слободе човека и грађанина;...”. (КЗ СРЈ, Службени лист, бр. 35/92, 37/93, 24/94 и 61/01.).

Најважнија кривична дела, која чине суштину насиља у породици, јесу кривична дела из групе **кривичних дела против живота и тела** предвиђена у глави VII Кривичног закона Републике Србије (КЗ РС). Међу најчешћим кривичним делима из групе кривичних дела против живота и тела којима се манифестује насиље у породици су: лака телесна повреда из чл. 54. КЗ РС, тешка телесна повреда из чл. 53. КЗ РС и угрожавање опасним оруђем при тучи или свађи из чл. 56. КЗ РС.

Поред наведених кривичних дела и нека друга дела из ове групе кривичних дела могу бити заступљена приликом вршења насиља у породици, као што су, примера ради, кривично дело излагање опасности из чл. 57. КЗ РС и кривично дело напуштање немоћног лица из чл. 58. КЗ РС, али и кривична дела убиства из чл. 47., 48. и 49. КЗ РС и кривично дело навођење на самоубиство и помагање у самоубиству из чл. 51. КЗ РС.

Осим прописивањем инкриминација предвиђених у глави кривичних дела против живота и тела, кривично-правна заштита од насиља у породици се остварује и предвиђањем инкриминација у другим главама кривичних дела, пре свих, у глави **кривичних дела против достојанства личности и морала** (кривично дело силовање из чл. 103 КЗ РС и остале забрањене обљубе из чл. 104, 105, 106 КЗ РС и у том контексту посебно кривично дело обљуба и противприродни блуд злоупотребом положаја из чл. 107. КЗ РС, кривично дело блудне радње из чл. 108. КЗ РС и још нека друга дела); у глави **кривичних дела против брака и породице** (кривично дело ванбрачна заједница са малолетним лицем из чл. 115. ст. 2. КЗ РС, одузимање малолетног лица из чл. 116 КЗ РС, запуштање и зостављање малолетног лица из чл. 118. КЗ РС и кривично дело родоскрвњење из чл. 121. КЗ РС) и у глави **кривичних дела против слободе и права човека и грађанина** (кривично дело принуде из чл. 62. КЗ РС и кривично дело угрожавање сигурности из чл. 67. КЗ РС).

Међутим, без обзира што се на основу наведених инкриминација Кривичног законодавства може стећи утисак да је заштита жртава насиља у породици на задовољавајућем нивоу, то ипак није тако. Прво, треба истаћи да, иако је присутан велики број инкриминација, овде се ипак не ради о некаквој специјалној или специфичној заштити од насиља у породици, већ се извесна дела насиља учињена у кругу породице подводе под неку од наведених инкриминација. Друго, искуство из праксе нам говори да постоји одсуство или, боље рећи, неадекватно реаговање у случајевима насиља у породици, одн. органи кривичног гоњења и суд, насиље које се дешава у породици, по правилу процењују као нешто што се тиче “приватних односа”, па из тих разлога наводно нема много простора за њихово деловање, што у сваком случају не одговара истини. Постоје очигледно суштинске

разлике у схватању насиља у породици оних који трпе насиље (жртве насиља) и оних који треба да реагују у смислу његовог спречавања или и пружања помоћи жртвама овог облика насиља (државне институције – полиција, тужилаштво и суд). Дакле, када су у питању жртве насиља у породици стиче се утисак да изостаје остварење једног од основних права човека и грађанина, а то је право на једнакост. Поменути државни органи не поступају подједнако када је у питању насиље у породици и насиље ван породице. То је случај са полицијом али и са правосудним органима. Тако, примера ради, у кривичном поступку различито се третирају жртве насиља у породици у односу на жртве насиља ван породице, одн. друштвени значај и штетне последице насиља у породици се умањују из познатих разлога, а све то, у крајњој линији, доводи до делимичне или, шта више, потпуне неефикасности кривично-правног система у погледу сузбијања ове негативне и врло опасне појаве.

Правна регулатива на међународном плану је на задовољавајућем нивоу регулисала ову област с обзиром да међународна документа која се односе на жртве (криминалитета, насиље уопште, па и насиља у породици) указују на значајне напоре, посебно последњих двадесетак година, на превенцији, сузбијању виктимизације и пружању помоћи жртвама. Оно што је врло важно, у великом броју земаља у свету, препоруке садржане у међународним документима су материјализоване кроз предузимање одређених мера, пре свега, на законодавном плану (доношењем нових савремених закона или мењањем постојећих уношењем нових инкриминација) али и на ширем друштвеном плану (одговарајућа едукација и успостављање ефикасних служби за помоћ жртвама и сл.).

До скоро су стајале неке од оправданих критика нашој земљи по овом питању. Наиме, замерано нам је да нисмо предузели било какве акције у циљу побољшања положаја жртве ни после доношења поменуте Пекиншке декларације која је у суштини обавезивала на доношење националног плана акције у погледу насиља над женама. Такође нам се замерало да податке о жртвама кривичних дела нисмо пратили статистички и да у овој области постоји наводно велики број нерасветљених убистава, затим да је силовање у браку још не кажњиво, као и да нисмо модернизовали одредбе кривичног поступка, посебно оне које регулишу (или треба да регулишу) заштиту жртава и сведока у кривичном поступку.

Ове примедбе су углавном основане, нарочито оне које се односе на промене закона и праксе јер оне представљају важан корак у правцу побољшања заштите жртава и превенције криминалитета а то значи и превенције насиља уопште, па и насиља у породици. У том смислу је дошло до одређених промена у законодавној регулативи наше земље. Извршене су одређене измене одредаба и унете нове инкриминације у кривичном (материјалном) законодавству, посебно у КЗ Републике Србије (Сл. гл. бр. 10, 2002.г.) где је поред осталих нових инкриминација у чл. 118 - а инкриминисано (у глави кривичних дела против брака и породице) ново кривично дело под називом: "Насиље у породици" којим се практично директно штите жртве насиља у породици што до сада није био случај. Исто тако, интересантна је и промена одредбе кривичног дела силовања из чл. 103. КЗ Републике Србије где се према измењеној одредби инкриминише и силовање у браку.. Ове примере смо истакли јер се директно тичу насиља у породици, мада је дошло до прописивања бројних (нових) инкриминација и поштравања кривичних санкција код одређеног броја кривичних дела.

Када је у питању кривично (процесно) законодавство и ту је крајем прошле године дошло до промена, јер је донет нов Законик о кривичном поступку (Службени лист СРЈ бр. 70/2001) у коме је дошло до суштинских измена, посебно одредаба које регулишу положај странака у поступку. Исто тако, радикално су смањена овлашћења и надлежности полиције у предкривичном поступку и др. Колико ће ове, а и друге промене, кривично-процесног законодавства допринети ефикаснијој борби у сузбијању друштвено опасних понашања и криминалитета у целини показате време које долази.

IV Кривично-правна анализа кривичног дела Насиље у породици (чл. 118 – а КЗС)

Кривично дело **насиље у породици** спада у групу нових инкриминација, предвиђених последњим изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије¹⁰. Ово дело је систематизовано у глави (XIII) кривичних дела против брака и породице поменутог Закона.

Законска дефиниција кривичног дела гласи:

“(1) Ко употребом силе или озбиљном претњом да ће напасти на живот или тело повређује или угрожава телесни или душевни интегритет члана породице, казниће се новчаном казном или затвором до три године.

(2) Ако је при извршењу дела из става 1. овог члана коришћено оружје, опасно оруђе или средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, учинилац ће се казнити затвором од шест месеци до пет година.

(3) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда или трајно и тешко нарушавање здравља члана породице или је дело извршено према малолетнику, учинилац ће се казнити затвором од две до десет година.

(4) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила смрт члана породице, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.”

Из законског текста се може закључити да се кривично дело **насиље у породици** практично манифестује у више облика. Тачније речено, ово кривично дело садржи један основни и три тежа, одн. квалификована облика. С обзиром на унутрашњу систематику (класификацију) кривичних дела против брака и породице, кривично дело **насиље у породици** спада у групу кривичних дела против породице.

Појам кривичног дела. Кривично дело насиље у породици се састоји у повреди или угрожавању физичког (телесног) или психичког (душевног) интегритета члана (или чланова) породице од стране другог члана породичне заједнице, употребом силе или претње, одн. принуде. Ово кривично дело, као што се види, има карактер *delicta propria*, с обзиром на то да га може извршити само одређени круг лица.

Објекат кривичног дела. Заштитни објекат овог кривичног дела су брак и породица, одн. брачни и породични односи, док су нападни објекат психички и физички интегритет члана (или чланова) породице којој припада и извршилац дела. Другачије речено, овим кривичним делом се не нападају само брачни и породични односи, већ се као објекат напада могу појавити и живот и тело, одн. душевни и телесни интегритет личности члана (или чланова) породице затим његова (њихова) слобода одлучивања, а некада и полна слобода и полни морал.

Међутим, законодавац је, имајући у виду да се насиље у породици врши у једном “затвореном” (породичном) кругу коме припада и извршилац дела и чијим се понашањем заправо на драстичан начин руше и дисхармонизују брачни и породични односи предвидео ово кривично дело као дело против брака и породице чиме је практично желео да кривичноправно заштити и брачне односно породичне односе.

¹⁰ Закон о изменама и допунама Кривичног закона Републике Србије (Сл. гл. Р.С. бр. 10/02).

Дакле, може се закључити да је овом инкриминацијом циљ законодавца ипак био да се првенствено и најконкретније кривичноправно заштите жртве насиља у породици, а затим и брачни, одн. породични односи, чиме се уједно и институту брака и породице пружа правовремена и адекватна кривичноправна заштита.

Радња кривичног дела. Радња кривичног дела се састоји у примени силе или озбиљне претње, одн. принуде од стране члана породице према другом или другим члановима породице с циљем повређивања или угрожавања његовог (њиховог) телесног или душевног интегритета.

Дакле, радња извршења кривичног дела насиља у породици се испољава у употреби силе или озбиљне претње да ће се непосредно напасти на живот или тело члана породице (пасивног субјекта). Законодавац овде не конкретизује разлог (или намеру учиниоца) примене принуде (силе или претње) од стране учиниоца, тако да се претпоставља да су ти разлози ирационалне природе. Засигурно је тачно да извршилац овог дела од стране члана (или чланова) своје породице пре свега захтева одређено трпљење, мада нису искључени и захтеви за одређеним чињењем или нечињењем. Трпљење постоји када извршилац кривичног дела од жртава насиља не захтева никаква чињења или нечињења, већ акте насиља (физичког и психичког злостављања) врши из само њему знаних “разлога” (хира) и потребе за иживљавањем, наносећи жртвама кривичног дела првенствено психички бол (најчешће су у питању перманентна вређања на личној основи или пак одређена физичка малтретирања, као што су нпр. шамарање и наношење телесних повреда лакше природе).

Под силом, у смислу овог кривичног дела, сматра се како апсолутна тако и компулсивна сила, одн. примена физичке, механичке или неке друге снаге, као и примена хипнозе или омамљујућих средстава, с циљем да се повреди или угрози телесни и душевни интегритет члана (или чланова) породице.

Претња као други вид радње извршења кривичног дела насиља у породици треба да буде озбиљна и састоји се у предочавању напада на живот или тело, члана породице. Законодавац није био децидиран и није одредио да ли се то предочавање односи на непосредан напад на живот и тело пасивног субјекта (члана породице) и тада би се радило о квалификованој претњи, или је у питању предочавање напада на живот и тело који је врло вероватан и који следи у времену које долази. Сматрамо да су обе ове опције у пракси могуће и као такве их треба прихватити и претњу у смислу кривичног дела насиља у породици сватити као озбиљну и квалификовану.

Извршилац: Извршилац кривичног дела насиља у породици може бити само лице који је члан породице (брачни друг, родитељи, деца, усвојеник, усвојилац, стараник, старалац и сл.)

Пасивни субјект: Пасивни субјект овог кривичног дела такође може бити само лице које је члан породице (брачни друг, родитељи, деца, усвојеник или усвојилац, стараник или старалац).

Виност: Ово кривично дело може се извршити само са умишљајем. И то директним. У ствари извршилац дела треба да буде свестан да употребом силе или озбиљне претње повређује, тј. угрожава телесни и душевни интегритет члану (или члановима) своје породице, као и да жели, одн. хоће наступање такве последице.

Кривична санкција: За овај (основни) облик кривичног дела насиља у породици законодавац је прописао новчану казну или казну затвора у трајању од три године.

Кривично дело насиље у породици поред основног облика има и три тежа (квалификована) облика. (ст. 2., 3. и 4. члана 118 - а КЗ Србије).

Први тежи облик (ст. 2.) постоји ако је при извршењу основног облика кривичног дела (ст.1.) поменутог члана извршилац користио оружје, опасно оруђе или било које друго средство које је подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши. За постојање овог тежег облика кривичног дела није потребно да је пасивном субјекту - члану породице извршилац дела и нанео тешку повреду или пак, да му је здравље тешко нарушио. Довољно је, дакле, да је учинилац кривичног дела насиља у породици приликом његовог извршења поседовао ватрено оружје, опасно оруђе или средство погодно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши и исто "**користио**" (нпр. исто вадио, показивао или претио њиме). Под појмом "**користио**" треба схватити и наношење (оружјем, оруђем и подобним средствима) повреде лаке природе (подлив, огреботина и сл.), али не и наношење тешких повреда или тешког и трајног нарушавања здравља члану (или члановима) породице.

Средства (ватрено оружје, опасно оруђе и друга подобна средства) која се користе приликом извршења овог тежег облика кривичног дела насиља у породици су таква да се њима могу нанети не само тешке телесне повреде, већ се може проузроковати и смрт другог лица. И управо "**коришћење**" таквих средстава чини квалификаторну околност првог тежег облика кривичног дела насиља у породици.

Оружје може бити ватрено (нпр. пушка, пиштољ и др.) или хладно (нпр. нож, кама, сабља и др.).

Опасно оруђе је средство које је намењено обављању каквог посла, али које је по свом карактеру подобно да се њиме проузрокује, не само тешка телесна повреда, већ и смрт човека. Ту на пример спадају: штангла, чекић, шрафцигер, коса, ашов и сл. У друга средства подобна да тело тешко повреди или здравље тешко наруше спадају на пример: безбол палица, камен, флаша и сл.

Овај (први) тежи облик кривичног дела насиља у породици, по осталим елементима, исти је као и његов основни облик осим у делу који се тиче казних одредби, с обзиром да је законодавац, за овај тежи облик предвидео искључиво казну затвора у трајању од шест месеци до пет година.

Други тежи облик (ст. 3) кривичног дела насиља у породици постоји онда ако је услед истог дела из ст. 1. и 2. наступила тешка телесна повреда или трајно и тешко нарушавање здравља пасивног субјекта – члана породице. Овај (други) тежи облик кривичног дела насиља у породици постојаће и у случају када дело буде извршено према малолетном лицу – члану породице.

Радња овог облика кривичног дела насиља у породици може се манифестовати двојачко и то:

- у наношењу тешке телесне повреде, одн. у трајном и тешком нарушавању здравља члана породице, и
- у вршењу насиља према малолетном члану породице.

Под тешком телесном повредом треба подразумевати такво нарушавање телесног интегритета или здравља које се манифестује у уништењу или оштећењу неког дела тела или органа, или у проузроковању трајне или привремене неспособности за рад, или у трајном нарушавању здравља или у изазивању таквих промена на видљивим деловима тела које нарушавају или кваре естетски изглед човека.

Под трајним и тешким нарушавањем здравља треба подразумевати такво органско или душевно обољење које се при садашњем знању медицинске науке не може са сигурношћу излечити или се, пак, не зна колико ће дуго лечење трајати и какав ће исход бити. Поред тога што је обољење трајно, оно мора бити и тешко а то значи да је опасно по живот повређеног члана породице (нпр. епилепсија проузрокована повредом фронталног

дела лобање или тешко оштећење функције јетре и бубрега, одн. неких других виталних органа).

Нарушавање здравља претпоставља изазивање или погоршавање обољења органске или душевне природе повређивањем психофизичке конституције пасивног субјекта - члана породице. То је уствари свако деловање на тело пасивног субјекта које је потребно да оштети његов телесни интегритет или трајно и тешко наруши његово здравље. Ту свакако спадају и психичке делатности као што су, примера ради, изазивање психофизичких потреса, препасти, проузроковање страха, тешких депресија па и душевних поремећаја и оболења.

Други вид радње овог облика кривичног дела манифестује се у вршењу насиља према малолетном лицу, дакле, лицу које није навршило осамнаест година живота.

Према томе, отежавајућа околност код овог облика кривичног дела насиља у породици је узраст пасивног субјекта - члана породице према коме се врши насиље. Овај вид насиља у пракси је врло чест јер је малолетно лице најнеспособније за пружање било каквог отпора учиниоцу дела.

Остали елементи овог (другог) тежег облика кривичног дела (као што су: ко може бити извршилац а ко пасивни субјект кривичног дела, облик виности и сл.) исти су као и код предходних облика кривичног дела насиља у породици. Разлика постоји у висини предвиђене казне, с обзиром да је за овај облик кривичног дела законодавац предвидео казну затвора у распону од две до десет година.

Трећи и уједно најтежи квалификовани облик кривичног дела насиља у породици (ст. 4.) постоји онда када учинилац дела користећи оружје, опасно оруђе или неко друго средство подобно да тело тешко повреди или здравље тешко наруши, лиши живота члана породице. Дакле смрт члана породице као последица кривичног дела насиља у породици треба да резултира из напада или да је настала спасавањем од акта насиља или, пак, самоубиством због дуготрајног и перманентног злостављања и насиља према члану (или члановима) заједничке породице.

Основно дело се може извршити само умишљајем, међутим у односу на тежу последицу, тј. смрт члана породице мора постојати нехат учиниоца кривичног дела. Уколико се установи постојање умишљаја онда се у том случају ради о кривичном делу убиства при чему би се насиље према члану породице (или више њих) појавило као начин и форма извршења кривичног дела убиства.

За овај најтежи облик кривичног дела насиља у породици законодавац је предвидео казну затвора од најмање десет година, што само указује на висок степен друштвене опасности овог кривичног дела и повећани захтев за кривично правном заштитом објекта заштите.

Уместо закључка

Насиље у породици од давнина је било, а и данас је, универзални феномен на који су поједине заједнице различито реаговале. Данас у развијеним демократским друштвима овај вид насиља наилази на широку моралну и оштру правну осуду, а држава и организације цивилног друштва изналазе различите институционални и друге механизме заштите угрожених чланова породице.

Свакако да правна заштита која се пружа жртвама и кривично правни прогон насилника сами по себи не могу сузбити и искоренити насиље у породици. Међутим, несумњиво је да је кривично право један од незаобилазних инструмената у борби за заштиту породице као темеља сваког друштва. Најновије измене и допуне Кривичног закона

Републике Србије поред осталог представљају и значајан допринос кривичноправној заштити породице и стварају правне могућности за ефикаснији прогон починилаца насиља у породици, чиме се наша земља приближава решењима усвојеним у модерном кривичном законодавству. Вођењем одговарајуће криминалне политике у овој области, као и свеобухватном друштвеном акцијом на повећању свести припадника заједнице, те пружањем других видова заштите жртвама породичног насиља могуће је, барем донекле, ублажити последице овог погубног и нехуманог, а ипак свеprisутног феномена.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Armstrong, K.(1993) *The End of Silence: Women and Preisthood*, London:Fourth Estate
- 2) El Saadawi, N. (1980) *The Hidden Face of Eve: Women in the Arab World*, London:Zed Books.
- 3) Holm, J. (1994) "Introduction: raising the issues" in Holm and Bowker (eds.) (1994) *Women in Religion*, London:Pinter.
- 4) Хараламбос, М. (2002) *Социологија – Теме и перспективе*, Загреб:Голден маркетинг
- 5) Gelles,R. (1993) *"Through a Sociological Lens"*, u *Current Controversies on Family Violence*, Newbory Park .
- 6) Gittins, D. (1993) *The Family in Question - 2nd edition*, Basingstone:Macmillan
- 7) Гиденс, А. (1998). *Социологија*, Подгорица:ЦИД.
- 8) Ekerman, N. (1966). *Психодинамика породичног живота, дијагноза и лечење породичних односа*, Библиотека "Психа", Титоград:Графички завод Титоград.
- 9) Ellenberger,H. (1954) *Relations psychologiques entre le criminel et la victime*, *Revue internationale de criminologie et de police technique* , бр. 2.
- 10) Јовановић, Љ и Јовашевић, Д.(1995) *Кривично право-посебни део*, Београд:ПА.
- 11) Јовић, М.(2001) "Да ли је психопатска личност обавезно и криминална личност", *Безбедност*, бр. 4.
- 12) Крон, Л.(1992). *Сексуално насиље-психолошка студија*, Београд:Прометеј/ИКСИ.
- 13) Лукић, М, и Јовановић,С.(2001) *Друго је породица*. Београд:Институт за криминолошка и социолошка истраживања.
- 14) Младеновић, М. (1991). *Социологија породице*, Београд:Службени лист СФРЈ.
- 15) Николић-Ристановић, В.(1993). "Насиље у браку - Теоријски оквир и резултати досадашњих истраживања", *Социолошки преглед*, , бр. 1-4.
- 16) Николић-Ристановић, В.(1993) "Насиље у браку-теоријски оквир и резултати досадашњих истраживања", *Социолошки преглед*. бр. 3-4.
- 17) Николић-Ристановић, В. (2001).“Међународни документи о заштити права жртава кривичног дела”, *Темида*, бр. 2.
- 18) Стојановић, С. (2000)." Хуманик", *Социолошки преглед*, 3-4

ИЗРАДА ПСИХОЛОШКОГ ПРОФИЛА ИЗВРШИОЦА КРИВИЧНОГ ДЕЛА

Даг Коларевић
Полицијска академија, Београд

Апстракт: Циљ овог рада је да се стручна јавност упозна са једним од доприноса психологије раду криминалистичке полиције. За разлику од форензичке психологије која има улогу да за суд пружи процену личности појединца у вези са његовим криминалним деловањем, област израде профила извршиоца кривичног дела помаже у откривању извршилаца тако што се на основу начина извршења кривичног дела закључује о карактеристикама њихове личности. Овим стручним активностима, психолог који се бави израдом профила помаже оперативним радницима да фокусирају криминалистичку обраду, изврше елиминацију осумњичених и примене ефикасне стратегије у информативном разговору и саслушању. Поред одређења и циљева израде профила извршиоца кривичног дела, у тексту се говори и о различитим приступима у овој области од којих су најпознатији "интуитивни", приступ карактеристичан за Амерички ФБИ и научно утемељен приступ енглеског професора Дејвида Кантера са Универзитета у Ливерпулу. Најзад, у тексту се говори о могућностима употребе савремених сазнања у области израде профила извршилаца кривичних дела у нашој земљи.

Кључне речи: психолошки профил, извршилац кривичног дела

Последње две деценије у полицијама развијених земаља поклања се значајна пажња области утврђивања психолошког профила извршиоца кривичних дела (offender profiling). Поред несумњивог теоријског значаја, ова област има и веома наглашен практични значај јер се на основу психолошких истраживања података о извршеним кривичним делима може доћи до изузетно корисних информација које представљају драгоцену помоћ полицији у решавању "нових" кривичних дела.

За разлику од форензичке психологије која има улогу да за суд пружи процену личности појединца у вези са његовим криминалним деловањем (Костић, 1990) област израде психолошког профила извршиоца кривичног дела* представља стручне активности које имају за циљ да криминалистичким службама обезбеде релевантне информације о типу појединца који је починио злочин (Holmes и Holmes, 2000). Другим речима, психолог који учествује у криминалистичкој обради покушава да на основу начина извршења кривичног дела доноси закључке о карактеристикама извршиоца (Ainsworth, 1990). Док се главне активности форензичког психолога односе на процену урачунљивости извршиоца који је ухваћен и коме суд треба да изрекне одговарајућу казну, израда психолошког профила врши се у току криминалистичке обраде и односи се на извршиоца који није идентификован.

* У страног литератури срећу се следећи називи ове области рада: offender profiling, psychological assessment in criminal investigation, criminal profiling, crime scene analysis.

Опште је познато да доминантно место у криминалистичким обрадама имају материјални трагови као што су, на пример, отисак прста или телесна течност. Често се губи из вида да постоје и друге врсте трагова који могу бити у најмањој мери исто толико значајни као и они материјални. О каквим траговима је реч? Реч је о траговима који нису увек јасни, који се не могу однети у лабораторију или ставити под микроскоп. То су трагови који се често губе из вида, за њих се често сматра да нису толико вредни или се једноставно мисли да се они подразумевају односно да о њима може свако компетентно да суди. Реч је, дакле, о психолошким траговима, које професор Кантер (Canter, 1994) назива криминалним сенкама, упрavo због тога што потичу од радњи извршиоца кривичног дела који се скоро увек труде да остану неоткривени. Уколико смо у стању да тумачимо и психолошке трагове у вези са извршењем кривичног дела, бићемо у могућности да сазнамо нешто више и о личности извршиоца, а то су често врло драгоцене информације. У том смислу, у полицијама развијених земаља ангажована су стручна лица – психолози, чија је улога да на основу понашања извршиоца на месту криминалног догађаја дају процену његове личности.

Постоје одређена кривична дела подеснија за ову врсту стручне процене јер се на основу научних метода могу доносити закључци о врсти патологије извршиоца. У стручној литератури обично се наводе следеће области криминала које су подложне психолошкој процени:

- кривично дело убиства укључујући квалификоване облике, посебно оне извршене из патолошких побуда (сакаћење, ударање и комадање леша, ритуална убиства у вези са сектама итд.)
- силовања, укључујући остале сексуалне преступе, пре свега сексуално злостављање деце;
- подметање пожара;
- оружане пљачке.

Израда психолошког профила посебно је корисна у случају серијских кривичних дела, дакле оних које врше један или више починиоца у низу, а Блекберн (Blackburn, 1995) наводи како се 90% ове области рада односи на силовања и убистава.

Основни циљеви израде психолошког профила су (Holmes и Holmes, 2000) :

- обезбеђивање социјалне и психолошке процене извршиоца кривичног дела (на пример: да ли је извршиоц млад или стар, друштвен или повучен, насилан, психопата или психотичар, да ли је раније осуђиван, колико је образован, какве су му навике, да ли је запослен итд.);
- психолошка процена предмета и ствари било да су заборављени или намерно остављени приликом извршења кривичног дела, као и у фази прикривања, а што би допринело бржем откривању извршиоца (на пример, код одређених типова педофила могу се пронаћи порнографски часописи или, неке врсте убица са собом узимају "сувенир" са места криминалистичког догађаја);

- давање сугестија и предлагање стратегија за информативни разговор и полицијско саслушање (на пример, код емотивних извршилаца, потребан је "флексибилнији" наступ, док је код извршилаца из користољубља потребан директан и одлучан наступ).

Дакле, "профил" извршиоца представља облик стручног извештаја психолога који је настао на основу бихејвиоралне* анализе криминалистичког догађаја и који садржи *вероватне* податке о личности извршиоца. У вези са претходном реченицом, важно је одговорити на два питања. Прво, како се долази до података који представљају основу за израду психолошког профила и, друго, каква је корист од "вероватних" карактеристика личности, када је кривично-правна процедура заснована на чињеницама и доказима, а не на вероватноћама и хипотезама.

Основу за област израде профила извршиоца кривичног дела представља спрегу научно-истраживачког рада психолога и искуства оперативних радника у криминалистичким службама. Једно од основних полазишта стручњака који се баве израдом психолошког профила је да се на основу начина извршења (*modus operandi*) кривичног дела може доћи до закључака о карактеристикама извршиоца. До основних сазнања неопходних за психолошку процену у криминалистичкој обради, долази се на основу следећих активности психолога:

- емпиријска истраживања података о извршеним кривичним делима и карактеристикама извршиоца;
- интервју са осуђеним извршиоцима;
- учешће у раду криминалистичке полиције и сарадња са оперативним радницима.

Када се подаци о начину извршења већег броја кривичних дела и одговарајући подаци о личности извршиоца применом савремених математичко-статистичких** метода доведу у везу, психолог је у могућности да на основу података о начину извршења кривичног дела пружи информације о личности извршиоца за којим се трага. На основу таквих информација, оперативни радници су у могућности да фокусирају криминалистичку обраду, изврше елиминацију осумњичених и побољшају ефекат информативних разговора и саслушања чиме се испуњава начело економичности, штеде финансијска средства и побољшавају односи са јавношћу.

С друге стране, на основу израде профила вероватних карактеристика извршиоца, ретко када се може бити у потпуности сигуран да су баш оне карактеристике које је навео психолог у потпуности тачне. Зато је неопходно напоменути да сазнања савремене науке представљају емпиријске потврде полазних хипотеза на основу којих се стварају теорије. Поставка научних теорија није ствар доказивања односно одређивања нужних истина о којим се говори у логици. Наука своје поставке потврђује у већем или мањем степену и ту се ради о довољним разлозима неке појаве. Кад год је реч о емпиријским подацима, у науци

* Behavior на енглеском језику значи понашање.

** То су најчешће поступци мултидимензионалног скалирања нумеричких података.

се може бити много више сигурнији да је лажна хипотеза одбачена. Када је хипотеза прихваћена, то значи да је она потврђена у неком степену, никако да је доказана. Дакле, када се у профилу психолога каже да је "извршиоц у раним двадесетим годинама, да до сада није имао емотивну везу, да највероватније живи са мајком или старијом женском особом, да је повучен и да нема стално запослење и да станује у пречнику од 3 км од места прва четири силовања", то нужно не значи да је психолог у потпуно у праву. Међутим, то значи да ће психолог више пута бити у праву него да се извршиоц тражи насумично, без неког реда или у складу са стандардним процедурама. Далеко је оптималније следити научно засноване закључке, него одмах контактирати бивше осуђенике који станују 100 км од места извршења кривичног дела о којем се говори у наведеном примеру. Суштина израде психолошког профила је усмеравање криминалистичке обраде, у фази када се трага за извршиоцем. Онога тренутка када је извршилац ухваћен и када је подигнута оптужница, на сцену ступају уобичајени кривично-правни поступци. Наравно, проблем партикуларизације општих налаза о криминалцима у изради психолошких профила ни у ком случају се не решава механички. Емпиријски налази добијени на решеним случајевима доводе се у везу са специфичним карактеристикама сваког новог, појединачног случаја и то кроз сарадњу психолога са искусним оперативним радницима чиме се остварује мултидисциплинарни аспект у полицијском раду.

Настанак употребе профила извршиоца кривичног дела везује се за амерички ФБИ у раним седамдесетим годинама прошлог века када је формирана Јединица за бихевиоралну подршку (Behavioral Support Unit). Припаднике ФБИ почео је да занима проблем везе материјалних трагова и типа особе која је починила одређену врсту кривичног дела. Тако је почело прикупљање података о убиствима и силовањима из праксе оперативних радника, а такође су вршени интервјуи са осуђеним серијским убицама. Стваране су базе података о тешким кривичним делима. Стручњаци из ФБИ сматрали су да се релевантне информације могу добити на основу следећих активности (Ainsworth, 2001):

1. пажљиво испитивање различитих аспеката места криминалистичког догађаја
2. испитивање природе напада у самом кривичном делу
3. разматрање укупне документације о извршеном кривичном делу
4. пажљиво разматрање извештаја медицинских стручњака
5. идентификација карактеристика жртве.

Рана истраживања у ФБИ довела су до првобитне поделе извршиоца тешких кривичних дела на "организоване" и "дезорганизоване" (у неким случајевима извршиоци су показивали елементе и једног и другог типа). Начин извршења кривичног дела у случају "организованог" убице показивао је знаке планирања, извесне контроле понашања на месту извршења, извесне знаке које се односе на идентитет извршиоца и планиран избор жртве. С друге стране, начин извршења кривичног дела у случају "дезорганизованих" убица указивао је на одсуство или минимум припреме и планирања, одсуство контроле понашања и одсуство прикривања доказа. Стручњаци из ФБИ су сматрали да је ова типологија корисна за

практичан рад, јер су веровали да ова два типа извршиоца имају различите демографске карактеристике и различите карактеристике личности. Тако се за "организоване" убице сматрало да су интелигентнији, социјално компетентни, сексуално способни и да живе са неким у вези. За њих се даље сматрало да се испод социјално прихватљивог понашања у свакодневном животу крију антисоцијалне и психопатске тенденције. Овакви појединци су, према сазнањима ФБИ, доживели снажно осећање беса уочи напада, а иначе су били депресивни. Ове особе имају тенденцију да прате вести о својим кривичним делима.

С друге стране, "дезорганизоване" убице живе саме и близу места напада. Ови појединци су социјално и сексуално неадекватни, имају нижу интелигенцију и пате од неког тежег психичког поремећаја. Они су вероватно доживели физичко или сексуално малтретирање као деца. У случају ових убица, кривично дело је учињено у стању страха и конфузије.

Корист од ове типологије огледа се и у томе што се у низу кривичних дела може одредити да ли их је починио једна или више особа, и што се лакше одредити мотив.

Значајан допринос ФБИ огледа се и у типологији силоватеља. Једна од првих класификација била је подела на "себичне" спрам "несебичних" силоватеља. Основна разлика између њих огледа се у томе што "себични" силоватељ третира жртву као објект или средство, више повређује и мучи жртву и не тражи никакву интимност. "Несебични" или, како неки прецизније кажу "псеудо-несебични" силоватељ третира жртву као особу, повређује колико је потребно да оствари сарадњу и тражи знаке интимности од жртве. Оперативни радници ФБИ су посебно наглашавали важност анализе вербалног понашања силоватеља.

Класификација силоватеља касније је проширена, па су тако дефинисана четири типа:

- силоватељ који тражи успостављање самопоуздања
- силоватељ који демонстрира своју сексуалну моћ
- силоватељ осветник и
- силоватељ који тражи узбуђење.

За сваки од ова четири типа ФБИ је утврдио начин извршења као и демографске и психичке карактеристике.

Суштина ФБИ приступа у изради профила извршиоца кривичног дела огледа се у систематичном прикупљању података и ослањању на искуство практичара. Овај посао нису започели психолози, већ оперативни радници ФБИ. Основне критике овог приступа потичу од њиховог енглеског колеге, професора психологије са Универзитета у Ливерпулу, Дејвида Кантера. Према Кантеру, сазнања до којих је дошао ФБИ нису научно утемељена. Класификације које се користе нису проверене применом научне методологије, већ представљају интуитивне генерализације које не морају бити тачне. Даље, сазнања ФБИ стручњака нису формализована, тако да се она морају учити од ауторитета из ове области којима се једноставно мора веровати. А оно у шта особа верује или очекује, обично се потврди, јер особа тако и поступа да докаже да је у праву. Ови проблеми су вероватно навели Холмса и Холмса (Holmes i Holmes, 2000) да

закључе како је област израде профила извршиоца кривичног дела много више уметност него наука.

С друге стране, професор Кантер је проблему израде профила извршиоца кривичног дела пришао као и сваком другом научном проблему. Када га је 1985. године ангажовао Скотланд Јард у случају "силоватеља из подземне железнице", он није имао полицијског искуства већ само знање из психологије и научне методологије. Уз помоћ два детектива за шест месеци израдио је профил који је довео до хватања починиоца који је харао неколико година силујући у убијајући жене у подземној железници. Испоставило се да је профил извршиоца био 95% тачан. Између осталог, Кантер је предвидео да је извршилац имао једногодишњу паузу која је настала због хапшења у вези са неким мањим прекршајем. Осумњичени Џон Дафи био је на 1200 месту могућих починилаца, све док Кантеров профил на њега није скренуо пажњу полицији.

После првог успешно решеног случаја, Кантер одлази у седиште ФБИ у америчкој држави Вирџинија, а после те посете почиње плодан научно-истраживачки и практични рад о којем детаљно говори у својој књизи *Criminal Shadows: Inside the Mind of the Serial Killer*. У свом раду он се ослања на знања из психологије, претежно социјалне, савремене статистике, а такође остварује одличну сарадњу са Скотланд Јардом.

Проблем израде профила извршиоца кривичног дела Кантер схвата као научни проблем. Он покушава да научну методологију и сазнања психологије примени у области криминала која се знатно разликује од уобичајених области психологије, самим тим што психолози ту нису у могућности да примене своје уобичајене инструменте као што су интервјуи, тестови и скале процене. Подаци о кривичном делу потичу од различитих стручњака и сведока, али они се, између осталог, односе на понашање извршиоца. Једно од основних полазишта Кантера је да кривично дело представља облик интерпесоналне трансакције у којој починилац врши неке акције у социјалном контексту. Он сматра да се уобичајени, свакодневни обрасци понашања појављују и приликом извршења кривичног дела (Canter, 1994). На пример, Кантер сматра да извршиоци бирају жртве које су им на неки начин важне, не само у кривичном делу, него и у њиховом животу уопште.

На основу анализе понашања криминалаца, Кантер и његови сарадници дефинисали су пет група података који су по њиховом мишљењу важни за криминалистичку обраду:

Место становања

Као што нормални људи, на пример, у куповину одлазе на места у близини свога дома, или на места која су им добро позната, тако и извршиоци кривичног дела често бирају локације које су у близини њиховог места боравка јер се ту осећају сигурнији. Позната је Кантерова "кружна хипотеза" која се односи на место становања серијских извршилаца. Ако се кроз тачке на мапи које се односе на прва два кривична дела повуче један круг и ако се кроз тачке на мапи које се односе на треће и четврто кривично дело повуче други круг, место становања извршиоца биће веоватно у пресеку добијених кругова. У каснијим кривичним делима, извршиоц одлази све даље, па се у одређеном тренутку враћа итд.

Криминална биографија

Кантер сматра да се на основу начина извршења кривичног дела могу доносити закључци о ранијем криминалном деловању извршиоца. На пример, извршилац који је већ био осуђиван због силовања, следећи пут од жртве може да тражи да се окупа и да јој узме одећу како би прикрио доказе због којих је у претходном наврату био осуђен.

Социјалне карактеристике

На основу начина извршења кривичног дела, према Кантеру, могу се доносити закључци и о овим карактеристикама извршилаца. На пример, уколико силоватељ делује на неспретан начин и тражи сарадњу жртве, може се претпоставити да живи повучено и изоловано, без контакта са женама.

Карактеристике личности

Већ је поменуто Кантерово схватање да нешто од понашања које се испољава приликом извршавања кривичног дела постоји и у свакодневном животу извршиоца. На пример, силоватељ кога би стручњаци из ФБИ оквалификовали као "себичног" вероватно је себичан, груб и безосећајан у свим аспектима свог живота. Веома је мало извршилаца којима је личност потпуна расцепљена у криминалном и свакодневном, "нормалном" домену њиховог живота.

Образовање и запослење

Реално је претпоставити да је неко ко је извршио кривично дело на педантан, пажљив и темељан начин интелигентнија личност са вишим образовањем. Или, вешто коришћење неког оруђа може указати на занимање извршиоца.

За разлику од доприноса ФБИ, Кантерове идеје и налази су доступни научној и стручној јавности и могу се проверавати. Класификација радњи извршилаца у оквиру кривичних дела које су он и његови сарадници развили су емпиријски утемељени. Такође, Кантер је и развио теоријски оквир који даје основу за криминалистичке обраде. На пример, Кантер (1994) говори о типовима односа извршиоца према жртви, а то су жртва као објект, средство и особа. Убица или силоватељ се према жртви могу односити као према пуком објекту за иживљавање ирационалних импулса; жртва се може третирати и као средство за задовољење потреба, а такође, жртву извршилац може третирати и као особу са којом остварује некакав деформисани однос. Сходно овим типовима односа могу се одредити и претпостављене карактеристике извршиоца.

Употреба научне методологије и статистике не мора нужно бити у функцији анализе карактеристика извршилаца. Циљеви могу бити и у функцији непосредне праксе. На пример, на основу анализе понашања током низа кривичних дела силовања, применом статистичких поступака може се утврђивати да ли се ради о једном или више независних починилаца. Тако је Кантер (1994) помогао полицији приликом серије силовања у једном студентском насељу. На основу статистичке анализе, он је сугерисао да се ради о два независна силоватеља.

Пре десетак година Кантер је увео појам "психологије криминалистичке обраде" (Investigative Psychology) и основао одељење на Универзитету у Ливерпулу под овим именом. Ова грана бихејвиоралне науке представља научни и

систематски приступ криминалистичкој обради од процеса прикупљања података, преко идентификације извршиоца да припреме предмета за кривични поступак.

Као стручни консултант Кантер је осим у Енглеској био ангажован у случајевима серијских убиства и силовања у Израелу, Пољској, Немачкој и у случају низа оружаних пљачки у Јужној Африци.

Поред ова два најутицајнија приступа у изради профила извршилаца кривичних дела, америчког ФБИ и енглеског професора Дејвида Кантера, у литератури се наводе још приступи холандских стручњака и доприноси форензичких психијатара и клиничких психолога.

Приступ холандских стручњака у главним цртама сличан је америчком приступу, с тим што они своје налазе објављују тако да их може разматрати и критиковати научна заједница. Посебно важно у вези са приступом холандских стручњака је њихово стално наглашавање потребе за сарадњом психолога и оперативних радника криминалистичке полиције.

Области израде профила извршиоца кривичног дела допринели су и форензички психијатри и клинички психолози. Као што је познато, психијатри су медицински стручњаци који имају образовање за рад са људима са душевним поремећајима. Слично је и са клиничким психолозима, који за разлику од психијатара немају знање из медицине. Ови стручњаци су такође били ангажовани у полицији када се претпостављало да је серију кривичних дела починила нека душевно поремећена особа. У овој групи посебно се издваја енглески клинички психолог Пол Бритон (Paul Britton) за кога је карактеристично схватање да у анализи сваког извршиоца кривичног дела треба приступити као непоновљивом, јединственом феномену, без довођења у везу са другим случајевима. Општи закључци се изводе тек накнадно, али свако кривично дело се схвата као идиосинкратички, јединствен феномен.

Пре десетак година Кантер је увео појам "психологије криминалистичке обраде" (Investigative Psychology) и основао одељење на Универзитету у Ливерпулу под овим именом. Ова грана бихејвиоралне науке представља научни и систематски приступ криминалистичкој обради од процеса прикупљања података, преко идентификације извршиоца да припреме предмета за кривични поступак.

Slobodan Pantazijević¹

SAOBRAĆAJNO-POLICIJSKI MENADŽMENT

Noseći sadržaji ovog rada preuzeti su iz odgovarajućih delova Projekta reforme Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije²

1. Osnovni smisao saobraćajno-policijskog menadžmenta

Poslovi koje obavlja policija u našim uslovima, u cilju zaštite ugroženih života ljudi i materijalnih vrednosti u drumskom saobraćaju, brojni su i raznovrsni. Policija se susreće sa novim zadacima, moglo bi se reći "iz dana u dan". To nije osobenost naših uslova, ali je činjenica da period intenzivne motorizacije, kroz koji prolazimo, ostavlja vidne tragove upravo na saobraćajno-policijske poslove.

Uspešan nastup policije, u vršenju novih i složenijih zadataka bezbednosne zaštite saobraćaja, ostvaruje se pod uticajem novih saznanja, u brojnim oblastima. U tom obilju uticaja, teško je izdvojiti koji je ključni za unapredjivanje saobraćajno-policijskih poslova. Međutim, možemo tvrditi sa sigurnošću da je razvoj statističkih metoda ostavio vidne tragove na uspešno planiranje i organizaciju poslova.

Naredni značajan pomak učinjen je uvođenjem informacione tehnologije. Nove mogućnosti raspolaganja informacijama, a pre svega brzina prihvata, obim obrade i efikasnost korišćenja informacija, doprinele su značajno efektima nastupa policije. Povećanje efikasnosti nastupa policije je nezaobilazni činilac napredovanja, s obzirom da saobraćaj "osvaja" sve veće brzine i da se ubrzano "radjaju" nove saobraćajne situacije sa kojima se suočava policija.

Treći značajan korak u ovom nizu je uvođenje saobraćajno-policijskog menadžmenta. Možemo reći da menadžment otvara vrata organizovanom usmeravanju delovanja, koristeći relevantne informacije, kao i raspoložive mogućnosti praćenja i predviđanja pojava i događaja. Nije, dakle, slučajnost što delokrug menadžmenta povezujemo sa stepenom saznanja karakteristika procesa. Poznavanje karakteristika procesa je potrebno, da bi se ustanovili standardi i skale merenja, a to su alati kojima primarno rukuje menadžment.

Menadžment je pojam koji pripada novom vremenu. Osnovni smisao menadžmenta je povećanje uspešnosti procesa. Ciljevi menadžmenta su povezani sa kvalitetom (proizvoda

¹ Prof.dr Slobodan Pantazijević, redovni profesor, Policijska akademija, Beograd.

² Izradu Projekta u 2002.godini pomogao je Danski centar za ljudska prava.

ili usluga) i sa efikasnošću (postupanja ili procedura). Uvodjenje saobraćajno-policijskog menadžmenta ima istovetni smisao i ciljeve kao i menadžment uopšte.

Saobraćajno-policijski menadžment može da zaživi u našoj stvarnosti, kao sastavni deo transformacija policije, ukoliko se ispune najmanje tri bitna preduslova, i to:

1. sužavanje postojećih poslova bezbednosti drumskog saobraćaja, u optimalne okvire saobraćajno-policijske nadležnosti,
2. utvrđivanje zadataka saobraćajne policije u sklopu usluga za koje postoji interes pozvanih korisnika usluga,
3. ustanovljenje kriterijuma i merenja uspešnosti procedura kojima se ostvaruju usluge, za utvrđene nadležnosti saobraćajne policije.

Pomenuta su tri preduslova, koji su sustinski povezani sa ustanovljenjem koordinirajuće uloge menadžmenta savremene saobraćajne policije. To su, istovremeno, bitne komponente uspešnog usmerenja procesa transformacije, u koji se uključuje menadžment.

Prvi preduslov, sužavanje saobraćajno-policijskih poslova, izraz je potreba savremenog, razvijenog motornog saobraćaja. Tok intenzivne motorizacije prati pojačano angažovanje policije na zaštiti ugrojenih vrednosti u saobraćaju, prema našem iskustvu i iskustvima drugih zemalja. U izvesnom momentu, prema iskustvima razvijenijih zemalja, kadrovski i materijalno-tehnički potencijali saobraćajne policije postaju nedovoljni za aktuelne potrebe zaštite. Prekretnica su, dakle, relane potrebe zaštite saobraćaja, koje diktiraju zahtev da srazmerni deo odgovornosti preuzmu brojni sudeonici u organizovanom prevoženju. Sastavni deo potrebnih promena su i transformacije unutar policije.

Drugi preduslov, definisanje saobraćajno-policijskih usluga, zadire dublje u karakter transformacija saobraćajne policije. Najkraće rečeno, nesrazmerno velika odgovornost koju nosi saobraćajna policija za stanje bezbednosne zaštite u oblasti drumskog saobraćaja, mora se svesti u realne okvire. Odgovornost saobraćajne policije treba odrediti, u tom smislu, za saobraćajno-policijske procedure, kontrole i nadziranja, za koje ispolje interes odredjeni korisnici.

Treći preduslov, merenje uspešnosti i kvaliteta saobraćajno-policijskih usluga, povezan je neposredno sa ključnim zadacima saobraćajne policije. Zadaci proističu iz potreba za uslugama. Treba naglasiti, da samo oni zadaci saobraćajne policije koji proističu iz definisanih usluga, zaslužuju podršku saobraćajnog menadžmenta. Podrška menadžmenta je svrsishodna ukoliko se oslanja na objektivne indikatore, na pokazatelje uspešnosti pružanja usluga i obavljanja zadataka.

Saobraćajno-policijski menadžment je povezan, kao i menadžment uopšte, sa organizacijom procesa rada, postupcima i procedurama, kao i sa rezultatima koje postiže proces rada. Problem ostaje, kako definisati SAOBRAĆAJNO-POLICIJSKE USLUGE, koji su KRITERIJUMI USPEHA usluga i zadataka i kako odabrati INDIKATORE ili pokazatelje postignutih rezultata?

Jedan od postulata na kojima počiva menadžment su CILJEVI posmatrane delatnosti. Ciljevi, u ovom slučaju, nisu uopšteni. Opravdani ciljevi proističu iz strateških opredeljenja razvoja određene oblasti. Napredovanje u razvoju meri se poredeći dostignuto, sa uspostavljenim standardom KVALITETA. Standardi kvaliteta oblikuju se kao izraz nastojanja, da usluge napreduju u smeru ka IZAZOVIMA posmatrane oblasti, rukovodeći se postavljenim kriterijumom uspeha i indikatorima za tu oblast.

Menadžment se zalaže, praktično gledano, za kvalitetnu uslugu prema merodavnom korisniku. Merodavni korisnik ove vrste usluga su građani-učesnici u saobraćaju. Menadžment se stara, da ova (najmasovnija!) kategorija korisnika vidi sopstvenu dobit takoreći u svakoj radnji izvršenja ključnih zadataka saobraćajne policije, kao što je napr. nadziranje saobraćaja, ili interventno regulisanje, obezbedjenje i dr. Jedino pod tim uslovom, znači ako saobraćajna policija očigledno pruža svrsishodnu pomoć učenicima u saobraćaju, misija menadžmenta je uspešna.

2. Ciljevi i izazovi saobraćajno-policijskog menadžmenta

Polazeci od iznetih stručnih gledišta, merenja uspešnosti usmereno je na dve celine, i to: na pružanja usluga kojima se bavi i menadžment, odnosno na ocene vrednosti glavnih zadataka saobraćajno-policijskih poslova među koje se ubraja i vođenje saobraćajno-policijskog menadžmenta. Bitno je uočiti, da menadžment nije izvan "popisa" usluga odnosno zadataka i pored osobene uloge koju ostvaruje unutar procesa.

Strateška opredeljenja razvoja saobraćajno-policijskih poslova obuhvataju sledeće komponente:

Uspešnost rada treba da se odrazi, na opštem planu, na ostvarenu bezbednost i to:

- **zaustavljanjem porasta brojnosti teških saobraćajnih nezgoda, na duži period,**
- **smanjivanjem stope težine nezgoda, postepeno,**
- **srazmerno manjom ugroženosti učesnika – posmatrajuci broj stradalih (poginulih i teže povredjenih) u odnosu na mobilnost motornog saobraćaja (za ostvarene vozilo-kilometre).**

Uspešnost u delu primene propisa posebno treba da se odrazi na:

- **aktivnosti po prekršajima i prema prekršiocima koji su srazmerno česće i više zastupljeni kod teškog ugrožavanja bezbednosti,**
- **primenu zaprećene kazne, u optimalnom odnosu prema pojavama ugrožavanja bezbednosti,**
- **ustaljeniu primenu posebnih mera bezbednosti, a posebno u odnosu na vozače pod uticajem alkohola, u odnosu na tehnički neispravna vozila i dr.**

Pojedinacna merila efikasnosti postupanja treba da dodju do izražaja u odnosu na:

- **postepeno skraćivanje vremena za složene intervencije, kao što su saobraćajne nezgode, vanredna povećanja obima i iznenadne promene strukture saobraćaja, izrazito nepovoljne atmosferske prilike, elementarne i druge nepogode i sl.**

- **sistematicno ubrzavanje rutinskih provera podataka – o vozilu, vozacu, stanju saobracaja, prohodnosti puta i dr.**
- **sigurnost i efikasnost potraga – za uciniocem nezgode, ukradenim vozilom i dr.**

Doprinos organizovanoj primeni svrsishodne bezbednosne zastite saobracaja treba da se ispolji:

- **aktivnostima u sklopu sire prevencije saobracajnih nezgoda,**
- **kontrolama koje doprinose azurnosti baza podataka,**
- **efikasnom inspekcijom bezbednosne zastite saobracaja,**
- **aktivnom komunikacijom sa ostalim subjektima organizacije bezbednosti, posebno u delu administrativno - regulativnog, saobracajno-tehnickog i preventivno-propagandnog uticaja na bezbednost.**

Postojeca gledanja na stanje saobracajno-policijskih poslova i efikasnost sprovođenja procedura postepeno treba dogradjivati. U postojećim prikazima dominiraju globalne ocene bezbednosti, kao i nastojanja da se sagleda udeo policije u celini bezbednosne zaštite odnosno po segmentima poslova koji su “dati” u nadležnost policije. Shvatanja, da policija pruža “usluge”, izvršavanjem “zadataka”, još nisu zazivela. Otuda nastaju teškoće, koje su pre svega metodološke prirode, kada jasno, precizno i dokumentovano treba iskazati KRITERIJUME uspešnosti, odnosno INDIKATORE koji objektivno mere bilo KVALITET ili EFIKASNOST saobracajno-policijskih procedura.

Novi način posmatranja saobraćajno-policijskih poslova uvodi pojam USLUGA, odnosno ZADATAKA saobraćajne policije u sklopu usluga. I sam termin SAOBRAĆAJNO - POLICIJSKIH poslova predstavlja novinu, u neku ruku, jer podrazumeva da se policija bliže usmerava na određene sadržaje, odnosno na procedure kojima se štiti BEZBEDNOST SAOBRAĆAJA na način koji je primeren tom organu.

Uvodjenje “kriterijuma uspeha” i “indikatora” u metodologiju ocenjivanja stanja poslova bezbednosti saobraćaja ne znači da u proteklom periodu nije bilo nikakvih merila, niti kriterijuma pri ocenjivanju doprinosa policije na planu bezbednosne zaštite saobraćaja.

Prema klasičnoj metodologiji, uspešnost bezbednosne zaštite saobracaja se procenjuje:

- posredstvom velicina i relativnih odnosa, koji su karakteristicni za ostvareni nivo bezbednosti i redovnost odvijanja saobracaja,
- pokazateljima o usmerenju i efikasnosti mera i radnji koje policija preduzima, u delu represije i prevencije,
- posmatranjem vremena potrebnog za hitno reagovanje, kao i brzine uspostavljanja redovnog stanja,
- ostvarenim usavršavanjem metoda i kvaliteta rada,
- stepenom zakonitosti postupanja, strucnosti u radu, odgovornoscju u rukovodjenju, komandovanju i izvrsenju,
- ispoljavanjem humanosti u sprovođenju zastite organizovanog saobracaja, sa uvazavanjem dostojanstva licnosti i znacaja vrednosti koje se stite.

Kriterijumi, po kojima je usmeravan rad saobraćajne policije na određene zadatke, odražavao je nastojanja:

- dostići i održati povoljne pokazatelje nivoa ostvarene bezbednosti i discipline u primeni propisa,
- ostvariti maksimalnu efikasnost postupanja po tezim deliktima koji ugrozavaju bezbednost.

Bitne "prateće kontrole" uspešnosti rada saobraćajne policije odražavale su nastojanja:

- da se uspostave i održe optimalne brzine protoka saobraćaja, s obzirom na infrastrukturu, uredjenost i rezim saobraćaja,
- da prevencija, u svim vidovima koji su na raspolaganju policiji, utice na povoljna pokzivanja odnosa nezgoda i kaznenih prekršaja - indeks represije,
- da su prioriteti postupanja bezbednosno i ekonomski opravdani,
- da u kljucnim segmentima prevencije akcidentalnih stanja ovlada savremeni nacin i postupak primene mera i optimalnih radnji,
- da primenu zakonskih ovlasčenja odlikuje strucnost, odgovornost i efikasnost,
- da ugled pripadnika Sluzbe jaca, odnoseci se sa duznom paznjom na zalbe i prituzbe gradjana.

Očiglednon je da nema razlike suštine, osim prilagodjavanja metodologije koja omogućuje da pojam KVALITETA usluga, odnosno EFIKASNOSTI izvršenja zadataka i EFEKATA saobraćajno-policijskih procedura postane glavni moto transformacije saobraćajno-policijskih poslova.

3. Bitna opredeljenja u transformaciji saobraćajno-policijskih usluga u zadataka

Ocena uspesnosti izvršenja zadataka saobraćajne policije podrazumeva vrlo razudjena merenja.

Postoje brojni indikatori, mogu se ustanoviti razlicite skale merenja, a stanje u oblasti bezbednosne zastite podlozno je promenama usled organizovanog uticaja, ali i delovanjem tzv. "slucajnog faktora".

Izvesno je da policija, s druge strane:

- snosi deo odgovornosti za opste ispoljavanje bezbednosti,
- posebno odgovara za zadatke strucnog organa, koje organizuje, planira i izvrsava,
- neposredno postupa po izvesnim ovlasćenjima.

Indikatori koji su svojstveni sire-prihvacenim postupcima i merilima pri ocenjivanju uspesnosti mogu biti egzaktne vrednosti, kao i uocavanja razvojne tendencije ili trenda, a doprinos policije opstem stanju u oblasti bezbednosne zastite uporediv je sa doprinosom ili delovanjem drugih komponenata bezbednosne zastite sistema saobraćaja.

Uspostavljanje nove metodologije sagledavanja rada policije istovremeno je početak novog analitičkog pracenja, čak i ako su za ocene stanja i ranije korišćeni neki pokazatelji, ali u kontekstu drugacije metodologije. U primeru koji dalje sledi pokazani su elementi nove metodologije. Iz primera se može zapaziti, da su strateška opredeljenja usmerena ka željenom stanju saobraćajno-polijskih usluga. Pritom, segment saobraćajno-polijskog menadžmenta se iskazuje kao specifična usluga. Menadžment se bavi, uslovno možemo reći, "kontrolama logističke podrške" u ostvarivanju željenog stanja usluga, na način koji je primeren menadžmentu. Menadžment se prožima kroz celokupnu strukturu saobraćajno-polijskih poslova, upravo zbog pomenutih "kontrola". Istovremeno, razrada elemenata menadžmenta vrši se kao za svaku drugu uslugu odnosno zadatak saobraćajne policije, te u tom smislu menadžment i sam mora da čini kompaktnu celinu.

PREGLED STANJA SAOBRAĆAJNO-POLICIJSKIH USLUGA

1. Prvi prioritet saobraćajno-polijskih poslova je zaštita bezbednosti građana i materijalnih vrednosti u saobraćaju, kontrolom propisanih pravila i obaveza, otkrivanje i obrada prekršaja i saobraćajnih nezgoda.
2. Usluga obezbeđivanja i poboljšanja protoka saobraćaja, neposrednim nadziranjem, interventnim regulisanjem i saobraćajnim obezbeđenjem, predstavlja poseban oblik zaštite rezima saobraćaja, bezbednog i ekonomičnog putovanja i prevoženja.
3. Usluge saobraćajno inženjeringa uvrscene su, u postojećem stanju, među noseće aktivnosti u okviru saobraćajno-polijskih poslova. Analitičko pracenje obuhvata pokazatelje o aktivnostima saobraćajne policije, u svetlu elementarnih pokazatelja o saobraćajnim nezgodama i posledicama. Nastojanja policije, da ostvari sto potpuniji preventivni nastup, podržana su složenijim analitičkim posmatranjima i ocenama. Siroka baza podataka, o pojavama i događajima od interesa za saobraćajno-polijske poslove, podržana je brojnim evidencijama odnosno izveštajima.
4. Policija je još uvek glavni nosilac nastojanja, da se postigne optimalna obucenost vozaca i da vozila u saobraćaju budu zadovoljavajuće tehnički ispravna.
5. Uloga policije u iniciranju i provodjenju programa prevencije cesto je prenaglasena, u postojećim uslovima.
6. Administrativno-regulativni uticaj na unapredjenje bezbednosti saobraćaja saobraćajna policija ostvaruje posredstvom tri bitne sfere uticaja, i to:
 - za potrebe zakonodavnih i drugih državnih organa priprema ili pomaže u pripremi predloge (nacрте) zakona i podzakonskih akata iz oblasti bezbednosti saobraćaja,
 - priprema predloge pravilnika i drugih normativnih akata koje donosi ministar unutrašnjih poslova i
 - vrši nadzor, inicira i pomaže preduzećima i drugim organizacijama da donesu interna akta iz svoje nadležnosti (na primer, pravilnik o unutrašnjoj kontroli saobraćaja).

7. Usluga podrške drugim ključnim oblastima rada Ministarstva unutrašnjih poslova, uz usluge koje saobraćajna policija pruža drugim subjektima, angažuju značajne kapacitete saobraćajne policije. Zadaci koji su izvan primarne kontrole i nadziranja saobraćaja mogu se uslovno razvrstati u dve grupe, i to:
- a) angazovanje kao sastavnog dela policije, i
 - b) angazovanje zbog prirode ovlašćenja u saobraćaju

USLUGE SAOBRAĆAJNO-POLICIJSKOG MENADŽMENTA

ANALIZE I IZVEŠTAJI (teze)

Na planu saobraćajno-policijskog menadžmenta evidentno je da treba ustaliti ključne parametre razvoja, kao što su:

- kontrolisani priliv materijalno-finansijskih sredstava, koja omogućuju stabilno finansiranje troškova usluga za koje je izražen interes, prema predracunu potreba ("budžetiranje" saobraćajno-policijskih usluga)
- realno dimenzionirane potrebe kadrova i svih oblika materijalno-tehničkog obezbeđenja pružanja usluga
- projektovanje izvršenja saobraćajno-policijskih usluga
- isticanje redovnih i posebnih prioriteta saobraćajno-policijskih usluga
- sukcesivna izrada i dogradnja standarda saobraćajno-policijskih usluga
- praćenje efekata izvršenih usluga, kontrolisanih i nekontrolisanih uticaja na pružanje usluga
- ocenjivanje uspešnosti saobraćajne policije, od strane kompetentnih stručnjaka i siveg javnog mnjenja.

TRENTNA SITUACIJA

Zadovoljenje potreba za pružanjem saobraćajno-policijskih usluga, na lokalnom području, veoma se razlikuje i istovremeno usporava sveukupni razvoj prema zahtevima savremenog saobraćaja, koji bi se mogao postići organizovanim menadžmentom saobraćajno-policijskih usluga

TRENTNA INICIJATIVA

Sagledavanje stepena razvijenosti saobraćajno-policijskog menadžmenta kod nas, u odnosu na savremena iskustva razvijenijih zemalja

DOBRE STRANE

Saobraćajno-polijski menadžment postoji, u stvarnosti, na početnom stepenu razvijenosti i može da posluži kao osnova za ubrzanu primenu poznatih iskustava razvijenih zemalja na ovom planu

SLABOSTI I PROBLEMI

Elementarne slabosti saobraćajno-polijskog menadžmenta, u početnoj fazi organizovanog ustanovljenja, zahvataju vrlo široku lepezu problema. Pored ključnih kriterijuma ocena kvaliteta usluga, što predstavlja načelno glavni izazov menadžmenta, podjednako su aktuelni problemi organizovanosti i uslova rada pripadnika Službe. Teško je poverovati, da će se viši kvalitet uopšte postići bez temeljne organizacione, kadrovske i materijalno-tehničke pripreme za viši nivo pružanja usluga.

SUGESTIJE ZA PROMENE

Sistematicno pristupiti oblikovanju saobraćajno-polijskog menadžmenta

ZADACI SAOBRAĆAJNO-POLICIJSKOG MENADŽMENTA

TREKUTNA SITUACIJA

Izvršavanje ključnih saobraćajno-polijskih zadataka rukovodi se klasičnim uskladjivanjem angazovanja ljudstva i sredstava, prema pokazateljima rutinskih analiza stanja, pojava, posebnih potreba obezbeđenja saobraćaja i mogućnosti unapređenja rada saobraćajne policije.

PROCESI

Odsustvo organizovanog saobraćajno-polijskog menadžmenta čini da je pristup izvršenju zadataka saobraćajne policije u mnogo čemu formalistički, uz gotovo sporadične inicijative da se stanje unapređuje.

DRUGI VAŽNI ELEMENTI

Odsustvo saobraćajno-polijskog menadžmenta, u pravom obliku, manifestuje se nedostacima u organizaciji, izvršenju i praćenju rezultata saobraćajne policije. U prvom redu, sinhronizovanost operativnih zahvata sa analitičkim ocenama i procenama je nedovoljna, a pri sagledavanju zadataka nema dovoljno valjanih ocena o kadrovskim i tehničkim mogućnostima saobraćajne policije za izvršenje zadataka

PROBLEMI I SLABOSTI

Priznanje saobraćajno-polijskih usluga, u postojećim uslovima, temelji se na zastareloj semi odnosa operative i analitike, bitno odstupajući od vodećih principa savremenog menadžmenta. Klasični odnosi se projektuju na ključne tačke, kao što su: metodološki pristup pojedinim segmentima u razvijenoj strukturi saobraćajno-polijskih usluga, sistematičnost progona prekršilaca, posebna obezbeđenja, inovacije u radu saobraćajne policije i sl.

a)

- Izvršenje funkcija regulisanja i kontrole saobraćaja razdvaja se pod uticajem trenutno aktuelnih pojava i problema, tako da interventno regulisanje saobraćaja postaje evidentan problem naročito u većim gradovima i na karakterističnim mestima glavnih saobraćajnica.
- Intenzitet progona prekršilaca se razlikuje značajno, na lokalnom području, što često nije uslovljeno objektivnim razlikama obeležja saobraćaja.
- Mere obezbeđenja saobraćaja, za različite uslove i prilike, sprovode se rutinski i bez jasno određenog prioriteta angazovanja raspoloživog ljudstva i tehničkih sredstava, odnosno bez ustaljenih kriterijuma za udovoljenje potrebama.
- Inovacije u radu saobraćajne policije sprovode se, prevažno, uvodjenjem novih tehničkih sredstava, uređaja i opreme, a obuka kadrova se vrši po ustaljenoj dinamici, samo za osnovne zadatke na početnom nivou ostrucavanja za zadatke saobraćajne policije

b)

- Inspeksijski pregledi, u nadležnosti inženjersko-tehničke grupe zadataka saobraćajno-polijskih poslova, nedovoljno su povezani sa problemima na koje svakodnevno nailazi saobraćajna policija i obavljaju se po metodologiji koja nedovoljno pruža indicije operativnoj kontroli za potrebna postupanja na suzbijanju delikata
- Dokumentacija o posebno teškim saobraćajnim nezgodama nije dovoljno u funkciji prevencije, jer nije ustaljen metod posebne ekspertize karakterističnih slučajeva za potrebe policije
- Upiti bazama podataka nisu dovoljno efikasni, niti se posebno vodi računa o potrebnim inovacijama koje bi stalno unapredjivale odgovore na najčešće i posebno značajne upite
- Analitičko sagledavanje saobraćajno-polijskih aktivnosti obuhvata nedovoljno elemenata za brzo i permanentno prilagođavanje aktivnosti relevantnim pokazateljima, zbog čega se ustanovljava i ručno vodjenje niza "pratećih" evidencija za "operativne potrebe"
- Saobraćajna policija povezana je sa drugim organizacionim jedinicama MUP-a nedovoljno elastično, za pravovremeno usmeravanje svakodnevne aktivnosti, zbog čega se sporadično javljaju teskoće i na operativnom nivou izvršenja zadataka

- c)
- Strucno osposobljavanje kadrova se odvija po ustaljenoj, rutinskoj semi. Evidentni su problemi nedovoljno ociglednih sredstava za izvodjenje procesa osposobljavanja i nedostatak formi “brze, kratke i efektne doobuke” saobraćajne policije. Dodatno osposobljavanje visokostrucnih kadrova prepusteno je sopstvenoj inicijativi, vecim delom
 - Fluktuacija kadrova je karakteristicna pojava za saobraćajnu policiju u vecim gradovima. Nedovoljno su uhodane procedure napredovanja visokostrucnih kadrova, sto pogoduje odlivu kadrova na druge poslova, izvan policije
 - Organizacija rada unapredjuje se neadekvatno dinamici razvoja problematike u domenu rada saobraćajne policije
 - Odnosi policije i javnosti su nedovoljno izgradjeni, s obzirom na cinjenicu da savremene komunikacije i objektivno interesovanje javnosti za aktuelnu problematiku predstavljaju gotovo neiscrpnii izvor stalnog unapredjenja oblika i sadrzaja informisanja
 - Prilikom resavanja statusnih pitanja pripadnika saobraćajne policije trebalo bi vise uvazavati elemente koji cine ovu profesiju posebnom u odnosu na ostali sastav policije.

*INICIJATIVA KAKO DA SE
POSAO URADI BOLJE*

Formulisati trenutno najaktuelnije potrebe saobraćajno-policijskog menadzmenta, u odnosu na:

- a)
- usavršavanje metodologije interventnog regulisanja saobraćaja,
 - usavršavanje procedura progona prekršilaca,
 - povećanje uspešnosti obezbedjenja – na kojima nema negativnih posledica,
 - povećanje primene inovacija u radu saobraćajne policije,
- b)
- povećanje uspešnosti inspekcijskih pregleda i efekata naloženih mera,
 - povećanje upotrebne vrednosti posebnih ekspertiza teških saobraćajnih nezgoda,
 - povećanje učestalosti i efikasnosti upita bazama podataka,
 - podešavanje obima i jednostavnosti korišćenja baza podataka, za potrebe analitičkog sagledavanja saobraćajno-policijske aktivnosti,
 - podršku i saradnju sa drugim organizacionim jedinicama Ministarstva unutrašnjih poslova
- c)

- struktuiranje sadržaja obrazovanja kadrova, stručne obuke i kondicioniranja, kao i za tekuće upute za efikasno postupanje
- održavanje stabilne strukture kadrova koji se angažuju na pružanju saobraćajno-policijskih usluga,
- iniciranje tekucih promena organizacije rada
- iniciranje i održavanje odnosa sa javnošću,
- regulisanje statusnih pitanja pripadnika na saobraćajno-policijskim poslovima.

Rezime:

Noseći sadržaji ovog rada preuzeti su iz materijala pripremljenih za projekat reforme Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, podgrupe za ključnu oblast rada "Bezbednost saobraćaja". Metodološki pristup razmatranja zadatka saobraćajno-policijskog menadžmenta je istovetan, kao i opis elemenata "usluge" koja je razvrstana u domen "administrativno-regulativnog uticaja na unapredjenje bezbednosti saobraćaja", u pomenutom projektu.

Namera je autora, da upozna širu stručnu javnost sa stavovima, koji će se u budućnosti, verovatno, kritički preispitivati. Izvesno je, da će menadžment imati važnu ulogu u reformi poslova bezbednosti saobraćaja, koje sada obavlja Ministarstvo. Ima nagoveštaja, da će koordinirajuću ulogu preuzeti tzv. "line manager", što govori u prilog izuzetnog značaja menadžmenta za ovu oblast rada policije.

Ključne reči: saobraćajna policija, menadžment.

КРИВИЧНО ДЕЛО ИЗБЕГАВАЊА ПЛАЋАЊА ПОРЕЗА

РЕЗИМЕ: Кривична дела из области јавних прихода су део привредног криминалитета и према степену друштвене опасности спадају у његов најопаснији вид. Заштита јавних прихода према новим законским решењима одређена је пореским кривичним делима. Према Закону о пореском поступку и пореској администрацији, пореска кривична дела су: избегавање плаћања пореза чл. 172, неуплаћивање пореза по одбитку чл. 173, састављање или подношење фалсификованог документа од значаја за опорезивање чл. 174, угрожавање наплате пореза и пореске контроле чл.175, и недозвољен промет акцизних производа чл. 176.

Добро познавање начина и метода извршења ових кривичних дела, ствара основу да надлежни органи, пре свега Министарство унутрашњих послова, Пореска управа, Савезна управа царина и тужилаштва, могу предузети одређене мере и радње из своје надлежности у циљу њиховог ефикасног откривања и сузбијања.

Кључне речи: јавни приходи, порез, пореска евазија, контрола.

1. ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ИЗБЕГАВАЊА ПЛАЋАЊА ПОРЕЗА

1. Народна скупштина Републике Србије на седници од 26. новембра 2002.године донела је Закон о пореском поступку и пореској администрацији.¹ Овим законом уређена су пореска кривична дела. Закон ће се примењивати од 01. јануара 2003.године, када престаје да важи одредба члана 139. став 1 тачка 3. Кривичног Закона Републике Србије у делу којим се прописује казна за кривично дело злоупотреба овлашћења у привреди за одговорно лице у предузећу или другој организацији која врши привредну делатност које, у вези са извршењем пореских обавеза или у вези са плаћањем других дажбина, ускрати средства која представљају јавни приход, као и одредба члана 154. Кривичног Закона Републике Србије којом је инкриминисано кривично дело пореске утаје.

Законодавац је поступио на овакав начин, по нашем мишљењу, из следећих разлога:

- Заштита јавних прихода у Републици Србији, вршена је републичким Кривичним законом, и Законом о контроли, утврђивању и наплати јавних прихода. Због тога је ради лакше примене у пракси и ефикаснијег сузбијања кривичних дела из ове области, законодавац објединио кривичноправну заштиту јавних прихода.

¹ Закон о poreskom postupku i poreskoj administraciji objavljen je u "Službenom Glasniku RS", broj 80/02.

- Кривични закон Републике Србије донет је пре реформе пореског система, па кривична дела којима се штите јавни приходи нису била усаглашена са фискалним системом. У време доношења Кривичног закона кривична дела из области јавних прихода нису била тако значајна као данас, јер су вршена у много мањем обиму. Нарочито је био мали обим избегавања плаћања јавних прихода од стране правних лица.

- Казне за кривично дело злоупотребе овлашћења у привреди из члана 139 став 1. тачка 3. КЗ РС, нису биле усаглашене са казнама за пореску утају из члана 154. Кривичног закона што је слабост, па су за исти износ избегнутог јавног прихода предвиђене различите казне за одговорно лице у предузећу или другој организацији која се бави привредном делатношћу и за физичко лице као обвезника пореза и доприноса.

Међутим, и поред наведених аргумената, законодавцу се могу упутити примедбе због тога што је пореска кривична дела прописао у споредном кривичном законодавству. Не видимо ни један разлог, ни теоријски ни практичан, да се материја кривичног права регулише законом који уређује пореску материју. Сва кривична дела па и пореска треба да буду прописана Кривичним законом, јер то доприноси лакшој и ефикаснијој примени кривичног законодавства у пракси. Законодавац је могао да пореска кривична дела уреди у посебној глави Кривичног Закона Републике Србије. Убирање јавних прихода је од изузетне важности за функционисање државе и пошто јавни приходи представљају једну посебну целину, то је сасвим оправдано да се ова кривична дела регулишу у оквиру посебне главе, без обзира што ових дела нема много.

2. Кривично дело избегавања плаћања пореза прописано је у члану 172. Закона о пореском поступку и пореској администрацији. Ово дело врши онај, ко у намери да у потпуности или делимично избегне плаћање пореза, даје лажне податке о чињеницама које су од утицаја на утврђивање пореза или такве чињенице не пријави, или ко не утврди порез или га утврди у износу мањем од оног који је у складу са прописом дужан да сам утврди, а износ пореза чије се плаћање због тога избегава прелази 100.000,00 динара.

У ставу 2. и 3. предвиђен је тежи облик кривичног дела избегавања плаћања пореза, који се од основног облика разликује само по томе што је за његово постојање потребно да износ обавезе чије се плаћање избегава, буде веће од 1.000.000,00 динара, односно од 3.000.000,00 динара. Код квалификованог облика дела, ради се о већој друштвеној опасности која се манифестује кроз намеру учиниоца да утаји већи износ пореза или доприноса.

У ставу 4. прописана је према предузетнику и одговорном лицу у пореском обвезнику, мера безбедности забране вршења самосталне делатности, позива, делатности или дужности.

Чињеница да постоји обавеза плаћања пореза и доприноса, наводи обвезника да своје понашање прилагоди тако да ово плаћање избегне или умањи, пре него што наступи обавеза његовог плаћања. До овога може доћи онда када обвезник прикаже пословање или стање имовине таквим, да обрачунате дажбине буду ниже или као да уопште није пословао или поседовао имовину, иако је фактичко стање другачије, на штету општег интереса.

Према Д. Поповићу, у основи евазије пореза, налази се отпор плаћању пореза, који је инхерентан сваком коначном плаћању пореза. Према овом аутору, интензитет отпора зависи од многих елемената: 1) висине пореског оптерећења, 2) намене

трошења средстава прикупљених порезом, 3) пореског облика, 4) перцепције јавности да ли је порески систем правичан или није и др.² Отпор обвезника према плаћању пореза прераста у кривично дело тек предузимањем радње чија је последица ускраћивање пореза држави.

2. ЕЛЕМЕНТИ КРИВИЧНОГ ДЕЛА ИЗБЕГАВАЊА ПЛАЋАЊА ПОРЕЗА

Да би се утврдио прави смисао одредбе која одређује кривично дело, треба одвојити и посебно анализирати све саставне делове диспозиције, т.ј. све посебне елементе кривичног дела. Посебни елементи кривичног дела су они његови елементи који нису заједнички за сва кривична дела, већ се појављују код појединих кривичних дела и разликују једно кривично дело од другог. Ови елементи називају се још и обележјима кривичног дела.³ Код кривичног дела избегавања плаћања пореза, постоји неколико конститутивних обележја која се односе на објекат кривичноправне заштите, радњу извршења, виност, последицу, извршиоца, и објективни услов инкриминације.

2.1. Објекат кривичног дела

Под објектом кривичног дела подразумева се оно добро или интерес против кога је управљено кривично дело. Свако кривично дело управљено је против одређеног објекта. Објекат кривичноправне заштите код овог дела су право и фискални интерес државе и њених фондова да наплате порез и доприносе, који се испољавају кроз дужност грађана, предузећа и других организација на испуњење ових обавеза. Природа и садржина ових обавеза утврђују се другим, ванкривичним прописима, што овом кривичном делу даје обележје бланкетног карактера.⁴ Као што у кривичном праву важи принцип да не може постојати кривично дело нити казна без закона, тако не може да се прописује порез без закона. Опорезивање је, дакле, дозвољено само ако је прописано законом.

Диспозиција овог кривичног дела је бланкетне природе. Да би се она применила потребно је утврдити да ли је од стране обвезника било повреда законских и других норми из области фискалних прописа. Управо зато, неопходно је познавати пореске прописе, који уређују материју опорезивања физичких и правних лица.

Кривичним делом избегавања плаћања пореза штите се сви облици јавних прихода. Да би постојало ово кривично дело порески обвезник треба да предузме радњу у намери да избегне плаћање јавних прихода друштвеној заједници. То су следећи јавни приходи: порез на зараде, порез на приходе од пољопривреде и шумарства, порез на приходе од самосталне делатности, порез на приходе од ауторских права и права индустријске својине, порез на приходе од капитала, порез на приходе од непокретности, порез на капиталне добитке, порез на остале приходе, годишњи порез на доходак грађана, порез на добит предузећа, порез на имовину, порез на наслеђе и поклон, порез на пренос апсолутних права, порез на промет производа, порез на промет услуга, акцизе, доприноси по основу пензионог и инвалидског осигурања, здравственог осигурања и осигурања по основу незапослености, таксе накнаде, локални јавни приходи и остали јавни приходи. Наведени јавни приходи уређени су посебним пореским законима.

² Д. Поповић, Наука о порезима и пореско право, Београд 1997., стр. 450.

³ Н. Срзентић, А. Стојић, Љ. Лазаревић, Кривично право Југославије, Општи део, Београд 1996, стр. 164-165.

⁴ Љ. Лазаревић, Кривично дело пореске утаје, Приручник – опорезивање и пореско право, Београд 1998, стр. 423.

2.2. Радња извршења

У основи кривичног дела избегавања плаћања пореза стоји неистинито приказивање чињеница које су релевантне за утврђивање пореских обавеза. Биће кривичног дела избегавања плаћања пореза садржи три радње извршења и то: давање лажних података о чињеницама које су од утицаја на утврђивање пореза, непријављивање таквих чињеница, неутврђивање пореза и утврђивање пореза у износу који је мањи од оног који је у складу са прописом обвезник дужан да сам утврди. За постојање кривичног дела довољно је да је извршена једна од предвиђених радњи извршења.

1. Кривично дело избегавања плаћања пореза извршава се давањем лажних података о чињеницама које су од утицаја на утврђивање пореза, тако што извршилац подноси пријаву на основу које треба да му се утврди обавеза плаћања пореза или доприноса, али у ту пријаву уноси неистините податке. Подаци су неистинити када не одговарају објективно правом стању у погледу законито стечених прихода или у погледу других чињеница које су од битног значаја за утврђивање коначне пореске обавезе.

Лажним приказивањем чињеница извршилац доводи у заблуду надлежни орган у погледу висине основице за утврђивање обавезе и тиме овом делу даје карактер посебног облика преваре. Сваким лажним пријављивањем података не извршава се ово кривично дело, већ је потребно да тај податак буде релевантан за утврђивање обавезе пореза и доприноса. Неће постојати ово кривично дело ако је послодавац дао лажни податак о имену радника, али ако је дао лажни податак у погледу висине законито стечених прихода, постојаће дело.

Да би постојало ово дело није од значаја на који начин и у ком облику је поднета лажна пореска пријава. Она може бити поднета писмено или дата усмено на записник или накнадним давањем података на тражење пореског органа. Подаци који се дају морају бити лажни, што значи да не одговарају стварним приходима пореског обвезника односно другим чињеницама које су релевантне за висину пореза и доприноса.

2. Кривично дело избегавања плаћања пореза може се извршити и непријављивањем чињеница које су од значаја за утврђивање пореза у намери да извршилац или ко други избегне потпуно или делимично плаћање ових обавеза. Сви порески обвезници су дужни да пријаве чињенице које су релевантне за утврђивање пореза. Непријављивањем, извршилац не поступа по тој обавези, јер не подноси пореску пријаву или у пријаву не уноси податке који служе као основ за утврђивање пореза. Свако изостављање података из пријаве не значи да су испуњени услови за ово кривично дело. Потребно је да изостављени подаци буду релевантни за утврђивање обавезе пореза. Обавеза пријављивања прихода, предмета или других чињеница које су од значаја за утврђивање пореских обавеза настаје када се у реалном животу деси догађај који се може подвести под законити опис пореског чињеничног стања. Време настанка ове обавезе одређује се за сваки порески облик посебно.

Обавеза пријављивања прихода односи се на законито стечене приходе, предмете или друге чињенице релевантне за утврђивање обавеза плаћања пореза и доприноса што је и разумљиво јер се незаконито стечена имовина не може опорезивати и тако одобравати оно што подлеже одузимању или кажњавању. Тако, неће постојати ово кривично дело ако се не пријаве приходи стечени неком противправном активношћу – извршењем прекршаја, привредног преступа или кривичног дела.

3. Ово кривично дело извршава се и неутврђивањем пореза или утврђивањем пореза у износу мањем од оног који је у складу са прописом обвезник дужан да сам утврди. Неутврђивање или утврђивање пореза у мањем износу, може бити учињено на различите начине. Може се радити о прикривању чињеница или неправилном обрачунавању пореских обавеза, о лажном билансирању појединих позиција, о повреди прописа из којих проистиче обавеза плаћања пореза и других дажбина које представљају јавни приход и сл.

2.3. Виност

Да би се радило о овом кривичном делу потребно је да код учиниоца постоји намера да се предузимањем радње извршења прибави противправна имовинска корист.⁵ Уколико такве намере нема, тада ово дело не би ни постојало, већ би евентуално могао постојати привредни преступ или прекршај.

Код доказивања овог кривичног дела мора бити утврђено постојање намере потпуног или делимичног избегавања плаћања пореза. За кривичну одговорност извршиоца кривичног дела избегавања плаћања пореза потребан је умишљај, јер намера по самој својој садржини искључује нехат и непосредно предпоставља постојање умишљаја, а пошто се кривично дело врши и са посебном намером, може се радити само о директном умишљају, дакле са радњом која има највиши степен свести и воље.⁶ Та радња је усмерена на тачно одређени циљ, а мотив и циљ не могу постојати један без другог. Мотив се појављује као узрок а циљ као последица делатности. Извршилац мора бити свестан да даје лажне податке о чињеницама које су од утицаја на утврђивање пореза и доприноса, односно да не пријављује чињенице које су у том погледу релевантне.⁷

Виност код овог кривичног дела обухвата свест учиниоца о околностима којима се конкретизује радња извршења дела, затим свест о последици и свест о узрочној вези између радње и последице. Свест о околностима којима се конкретизује радња извршења дела, обухвата свест о радњи извршења, тј. давање лажних података о чињеницама које су од утицаја на утврђивање пореза, непријављивање тих чињеница, неутврђивање пореза или утврђивање у износу који је мањи од прописаног.

Свест о последици састоји се у свести да се наведеним радњама иде на потпуно или делимично избегавање плаћања пореза и на проузроковање штете буџету и фондовима. Свест о узрочној вези између радње и последице огледа се у свести учиниоца да је његова радња извршења узрок последице, односно да ће услед ове радње, којом намерава да потпуно или делимично избегне плаћање пореза, проузроковати одређену штету.⁸

Без постојања свести о напред наведеним околностима не би се могло говорити о постојању директног умишљаја, односно намери као једном од елемената овог дела, па према томе, не би постојало ни кривично дело избегавања плаћања пореза.

⁵ М. Kuli}, cit. delo, strana 171.

⁶ М. Kuli}, cit. delo, strana 151.

⁷ N. Srzenti} I drugi, cit. delo, str. 554.

⁸ М. Kuli}, cit. delo, str. 152

2.4. Последица

Свако кривично дело мора имати последицу, јер без последице нема друштвено опасног дела, па према томе ни кривичног дела. Последица неког кривичног дела, односно њиме произведена промена или стање у спољном свету састоји се у некој штети нанетој објекту тог дела. Код кривичног дела избегавања плаћања пореза последица није посебно наглашена у опису кривичног дела. Ово кривично дело извршено је самим подношењем пријаве са лажним подацима, односно у моменту протеча рока за подношење пријаве, односно неутврђивањем пореске обавезе или утврђивањем обавезе у мањем износу од прописаног. У том моменту ради се о свршеном кривичном делу, што значи да је тада наступила и последица. Према томе, последица овог кривичног дела настаје у моменту извршења радње дела.⁹

Код овог кривичног дела последица је повезана и са објективним условом. Наиме, радиће се о кривичном делу само ако извршилац предузима радњу извршења у намери да избегне плаћање пореза у износу преко 100.000,00 динара. Предузимањем радње извршења ствара се стање угрожености буџета и фондова. За постојање овог кривичног дела није потребно да је учинилац успео у својој намери да му се обманом пореског органа утврде пореске обавезе у мањем износу или да му се ове обавезе уопште не утврде¹⁰, већ је довољно да је учинилац у намери да избегне потпуно или делимично плаћање пореза дао лажне податке о чињеницама, које су од утицаја на утврђивање тих обавеза, односно да у случају обавезне пријаве није пријавио приход или друге чињенице, односно да није утврдио порез или га је утврдио у мањем износу од оног који је у складу са прописом дужан да сам утврди.

2.5. Извршилац

Извршилац кривичног дела избегавања плаћања пореза је свако лице које је дало лажне податке о чињеницама које су од утицаја на утврђивање пореза, односно лице које не пријави чињенице које су од утицаја на утврђивање оваквих обавеза, а постојала је обавеза на њихово пријављивање, као и лице које не утврди порез или га утврди у мањем износу од прописаног. Извршилац овог кривичног дела може бити и законски заступник, пуномоћник, старатељ, сувласник, односно лице које у име другог подноси пореску пријаву са лажним подацима и чија радња има за последицу избегавање пореских обавеза. То може бити физичко лице али и одговорно лице у пореском обвезнику. Одговорно лице може бити: власник предузећа или друге организације, као и лице у предузећу, установи или другој организацији коме је с обзиром на његову функцију, уложена средства или на основу овлашћења поверен одређен круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима или му је фактички поверено обављање појединих послова.¹¹

Прописом или неким интерним актом одређује се делокруг овлашћења која су поверена одговорном лицу. Суштину овлашћења одговорног лица чини природа посла који оно врши. Да би неко лице имало статус овлашћеног лица, потребно је да буде овлашћено да предузме одређене делатности. То овлашћење може да произилази из уложених средстава, функције коју врши или може бити конституисано на неки други начин.

⁹ М. Кулић, Пореска утаја и кријумчарење, Београд 1999. године, страна 147.

¹⁰ Н. Срзентић и други, цит. дело, стр. 554.

¹¹ Члан 46. став 1, тачка 2. Кривичног закона Републике Србије, Службени гласник, број 26/77, 28/77, 43/87, 42/89, 21/90, 16/91, 51/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02 и 11/02.

Да би се за ово дело одредило одговорно лице као његов извршилац, потребно је да се изврше две активности. Прво, треба да се утврди да ли је неко лице за које се сумња да је извршило ово дело, уопште одговорно лице или не. Друго, када се утврди да неко лице има својство одговорног лица, треба да се утврди да ли то лице у конкретном случају, с обзиром на своја овлашћења, може да буде учинилац овог дела.

Код кривичног дела избегавања плаћања пореза, могући су и сви облици саучесништва, што значи да је могуће да два или више лица изврше ово кривично дело или да неко подстрекава другог да изврши ово дело или да му у томе помаже¹². Код утаје већих износа пореза и доприноса, по правилу, јављају се саучесници.

3. УЗРОЦИ ПОРЕСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

За извршење пореских кривичних дела, законодавац је предвидео одговарајуће санкције. Међутим, обвезници ипак врше утају јавних прихода. Различити су фактори чији се утицај може везивати за пореску евазију. Ови узроци могу се поделити у две групе, у зависности од тога да ли су у односу на обвезника дати споља или су саставни део његове личности.¹³

1. Прву групу чине узроци који су независни од обвезника јавних прихода и то су објективни узроци. У објективне узроке поједини аутори сврставају: укупно економско стање; висину пореског оптерећења; облик јавног прихода; једнакост третирања обвезника према облику својине; намену прикупљених јавних прихода; присуство сиве економије и др.

а) На кривична дела из области јавних прихода утиче укупно економско стање у једној држави. Стабилни привредни токови стварају услове да обвезници јавних прихода мање избегавају њихово плаћање. Економска криза и нестабилност пословног амбијента су фактори који условљавају веће присуство ових кривичних дела. Што је криза већа, веће су и могућности за вршење кривичних дела из области јавних прихода.

б) Што су пореска захватања већа, то су веће могућности да ће порески обвезници настојати да избегавају своје обавезе према буџету. Обвезници сматрају да ће имати веће економске користи ако не плаћају пореске обавезе од евентуалних последица које могу имати као извршиоци кривичног дела. Уколико је и казнена политика благонаклона према извршиоцима, то ће још више допринети наведеном ставу обвезника.

в) Наша земља у протеклом периоду имала је негативан став према приватном сектору, што је имало за последицу да се приватни сектор третира као појава која је сама по себи негативна. Због таквог става државе, један број предузетника је испољио низак ниво пореског морала. У садашњим условима пословања, избегавање пореских обавеза једнако је заступљено и код друштвених и код приватних предузећа.

г) Намена трошења јавних прихода је питање које интересује сваког обвезника. Уколико обвезници не одобравају трошење јавних прихода, то условљава њихову утају. Ако се пак јавним приходима финансирају добра, за која је обвезник заинтересован, поготово ако обвезник има и личног интереса, постојаће мањи отпор према плаћању обавеза.

¹² М. Кулић, цит. дело, страна 146.

¹³ М. Кулић, цит. дело, страна 234.

д) Сива економија посебно погађа субјекте који привређују у легално регистрованој делатности. Она доводе обвезнике који легално послују у неравноправан положај и они почињу да прикривају део својих привредних активности, како би на овај недозвољени начин повећали своје приходе.

2. У групу субјективних фактора кривичних дела из области јавних прихода спадају: егоизам и тежња за стицањем профита; порески морал; непостојање свести о оправданости јавних прихода и схватање о правичности фискалног система.¹⁴

Као основа кривичних дела из области јавних прихода, јавља се тежња за стицањем профита и богаћењем. Ова тежња за богаћењем нема граница. Она гони појединце на вршење разних послова и радњи која су друштвено опасна. Порески морал такође утиче на избегавање јавних прихода. У државама (па и нашој) у којима је формирано мишљење да је морално избегавати јавне приходе, сигурно је да ће оваквих кривичних дела бити више.

Осећај обвезника да плаћање дажбина не производи никакву противуслугу, условљава у одређеној мери избегавање пореских обавеза. Платити, а за узврат не добити ништа, намеће свест отпора против пореза. Јавни приходи морају бити правични. Отпор према порезу зависи од тога да ли обвезници сматрају да је расподела пореског терета спроведена правично или не. Немогуће је некога опорезовати, а да буде задовољан. Међутим, осећање да је порез неправично разрезан, доприноси повећању отпора према његовом плаћању.

3. На утају јавних прихода утиче стручност радника пореске администрације, као и ефикасност контроле, утврђивања и наплате ових прихода. Пореској недисциплини погодују извесне субјективне слабости пореских органа, а посебно случајеви недопустиве повезаности радника администрације и пореских обвезника.

Законска недореченост пореске материје доводи до сукоба надлежности и до недовољне сарадње државних органа који раде на пословима откривања и сузбијања ових кривичних дела.

Честе измене прописа из области пореске материје утичу на појаву ових кривичних дела. Наша земља је карактеристична по томе да одређени прописи практично нису ни заживели, а законодавац уводи нове. То говори и о одређеној нестабилности правног система.

4. ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ИЗБЕГАВАЊА ЈАВНИХ ПРИХОДА

Постоје различита средства и различити методи за извршење кривичних дела из области јавних прихода. Познавање начина извршења кривичних дела потребно је да би се ефикасно предузеле мере и радње од стране надлежних органа у циљу њиховог ефикасног сузбијања и откривања. Начин и методи извршења кривичних дела из области јавних прихода веома се брзо мењају и тешко откривају што још више усложњава проблематику њиховог расветљавања и доказивања. У пракси органа унутрашњих послова идентификован је већи број инкириминисаних облика избегавања обавеза по основу јавних прихода. Овде указујемо само на неке:

¹⁴ М. Кулић, цит. дело, стр. 240.

- неплаћање обавеза по основу пореза на доходак грађана исплатом дела прихода у натури (разна роба), или кроз разне облике донација и слично;
- фиктивно увећање материјалних трошкова пословања, а тиме и лажно исказивање билансних позиција у пореском билансу, у циљу смањења обавеза по основу пореза на добит предузећа;
- исплате хонорара у готовом новцу естрадним уметницима у циљу прикривања стварног прихода истих лица, а тиме и избегавања пореских обавеза;
- код пореза на имовину, нарочито се избегавају пореске обавезе на приходе које лица стичу при издавању станова, пословних објеката и других просторија у закуп;
- већи обим утаје јавних прихода последњих година, запажен је у области грађевинарства. Наиме, подигнут је знатан број породичних и других стамбених објеката, а приходи који су остварени од стране извођача грађевинских радова, нису адекватно обухваћени опорезивањем;
- код акцизе и пореза на промет, избегавање пореских обавеза је нарочито изражено кроз прикривање стварне количине произведене и продате робе, као и кроз неисказивање стварног обима извршених услуга;
- поједина правна лица пословање обављају преко фиктивних предузећа, основаних само у циљу "прања промета", а тиме и новца. Промет се исказује коришћењем документације о наводном пословању са предузећима из Црне Горе и Републике Српске, а та предузећа у многим случајевима, не само да нису пословала са правним лицима из Републике Србије, већ не постоји ни акт о њиховом оснивању;
- непријављивање, односно, нерегистровање радње, предузећа или делатности која се обавља,¹⁵ нарочито је карактеристично последњих година;
- вођење дуплог књиговодства, једног за потребе контролних органа, а другог за потребе пореског обвезника у коме је исказано стварно пословање.

У зависности од конкретног појавног облика избегавања јавних прихода, разликоваће се методика разјашњавања кривичног дела. Неопходно је разјаснити да ли се ради о непријављивању или лажном пријављивању чињеница значајних за одређивање пореских обавеза, да ли је учинилац сам порески обвезник или друго лице и који су мотиви за то, како је извршено прикривање, колики је износ утајеног пореза, с обзиром на законску квалификацију и како је утрошена корист прибављена овим кривичним делом.¹⁶ У циљу разјашњавања кривичног дела органи унутрашњих послова морају предузети низ оперативно-тактичких мера и радњи, уз ангажовање и других надлежних органа како би извршиоци благовремено били откривени и ефикасно гоњени.

5. ТРАГОВИ (ИНДИЦИЈЕ) ПОРЕСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

1. Оно што је од пресудног утицаја на откривање и касније доказивање пореских кривичних дела, су трагови које извршиоци без обзира на све своје мере предострожности, ипак "остављају" и тиме указују да је извршено одређено кривично дело. Када су у питању кривична дела привредног криминалитета, већи број аутора не говори о траговима, већ о индицијама. Индиције (основи сумње, основи подозрења) су

¹⁵ М. Бошковић, Б. Бановић, Криминалистичка методика, Београд, 2001. страна 288.

¹⁶ М. Бошковић, Б. Бановић, цит. дело. страна 291.

чињенице, које указују на постојање кривичног дела и на ближу или даљу везу између тог дела и неког лица.¹⁷

Кривична дела привредног криминалитета, па и кривична дела из области јавних прихода, врше се потајно, тако да за њих најчешће зна узак круг људи, близак учиниоцу, те су органи унутрашњих послова и истражни органи принуђени на прикупљање индиција у циљу утврђивања вероватноће да је одређено дело извршено и да је одређено лице извршилац или саучесник. Индиције треба схватити као неопходне водиле које органе гоњења усмеравају ка циљу.

Постоје индиције материјалне, психолошке и моралне природе. Индиције материјалне природе су стварни докази (предмети и трагови кривичног дела) који не захтевају посебно вештачење, или такви где се над чињеницама мора вршити криминалистичко-техничко вештачење или било какво техничко вештачење.¹⁸ Индиције материјалне природе су оне које се најчешће везују за документацију привредних субјеката: пословне књиге, уговори, рачуни, пријемнице, отпремнице, налози за књижење, биланс стања и успеха, порески биланс и др.

Извршиоци најчешће фалсификују пословну документацију, уносећи неистините податке о законито стеченим приходима, обиму промета, броју запослених радника и висини трошкова. Пореске обавезе се избегавају и неуношењем неког важног податка у пословну документацију, а без кога се не може утврдити реална пореска основица која представља полазну основу за утврђивање пореског терета.

Закључење пословног аранжмана прати не само пословна документација, већ и читав низ преписки и телефонских договора, извештаја о транспорту, локацији робе, начину превоза о чему обично извршиоци поседују својеручне евиденције (ванпословна документација), а које могу бити добра индиција у поступку откривања и доказивања извршења кривичног дела. Ови списи могу бити добра подлога за усмеравање рада оперативних радника, а у многим ситуацијама ова (ванпословна) документација представља оперативну информацију, која указује на степен основа сумње да је извршено одређено кривично дело.¹⁹

Поред напред наведеног и спољна манифестација понашања извршиоца може указати да је лице могући учинилац кривичног дела. Његово нагло богаћење, манифестовано кроз поседовање скупочених аутомобила, луксузних објеката, вила и станова, летовања и зимовања у нај ексклузивнијим хотелским објектима и слично, такође, представљају добру оперативну основу у правцу утврђивања основе овог богаћења.

Трагови (индиције) психолошког дејства кривичног дела на извршиоца манифестују се у специфичном понашању извршиоца после извршеног кривичног дела.²⁰ Извршиоци испољавају страх и видну узнемиреност, незаинтересованост и оклевање при разговору. Трептање очију, трљање руку, знојење, губљење гласа, бледило или црвенило лица, дрхтање тела, ломљење прстију – све су то индиције које указују да је лице могући извршилац кривичног дела. Значај индиције огледа се у томе што представља почетну основу сваког криминалистичког истраживања. Индиције могу бити мање или више

¹⁷ В. Водинелић, Криминалистика, Београд 1984, страна 188.

¹⁸ В. Водинелић, цит. дело, страна 189.

¹⁹ М. Бошковић, цит. дело, страна 236.

²⁰ М. Бошковић, Б. Бановић, Криминалистичка методика, Београд 2001, страна 212.

засноване на стварним чињеницама, а криминалистика својим методама мора да утврди њихову основаност.

6. НАЧИНИ САЗНАЊА ЗА ПРИПРЕМАЊЕ И ПОСТОЈАЊЕ ПОРЕСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Од посебне важности за органе гоњења је долазак до сазнања да се припрема или да је извршено кривично дело. Начини сазнања да се припрема извршење кривичног дела или да је исто већ извршено, разноврсни су и бројни. Уобичајена је следећа подела²¹:

- делатност органа унутрашњих послова;
- делатност предузећа и удружења грађана;
- делатност других државних органа;
- пријава оштећеног;
- пријава грађана;
- анонимне и псеудонимне доставе;
- самопријаве;
- јавно поговарање.

Наведени начини сазнања за припремање или постојање кривичних дела, нису подједнако заступљени код свих видова криминалитета. Активност органа унутрашњих послова је најчешћи начин сазнања да је извршено кривично дело из области јавних прихода. Делатност органа унутрашњих послова огледа се у процесу благовременог сазнања о чињеницама које указују или доказују да је извршено кривично дело.²²

У циљу откривања кривичног дела, органи унутрашњих послова примењују и одређене оперативно-тактичке мере и радње, као што је блокада, заседа, осматрање, праћење, испитивање осумњиченог и др. Од посебне важности за органе гоњења је координација сопствених активности, а то значи организованим, планским, смишљеним поступањем и усредсређивањем пажње на појаве и понашање око себе²³, доћи до сазнања да се припрема или да је извршено одређено кривично дело.

На значају све више добијају и сазнања до којих се долази на основу пријаве грађана, пријаве правних лица, државних органа и других установа, јавно поговарање и др. Ова спремност институција и грађана да пријављују кривична дела не потиче само из законске обавезе, већ и на основу моралних, културних и других схватања осуде кривичног дела и самог извршиоца.

²¹ Ж. Алексић, Криминалистика, Београд 1985.

²² Ж. Алексић, цит. дело, страна 55.

²³ Ж. Алексић, цит. дело, страна 55.

7. ОТКРИВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЕЛА ИЗ ОБЛАСТИ ЈАВНИХ ПРИХОДА

1. Кривична дела из области јавних прихода представљају изразиту друштвену опасност, којима свака држава штити своју економску функцију. Извршењем ових кривичних дела, може доћи до поремећаја у економском систему и до економског хаоса који погодује вршењу и других разних кривичних дела.

Овај вид привредног криминалитета најчешће врше лица из тзв. пословних кругова, за које је одомаћен назив лица са "белим оковратницима". Ради се о образованим лицима или лицима која су окружена правим познаваоцима пореске материје, те откривање извршиоца кривичних дела из области јавних прихода захтева да надлежни органи који врше откривање и сузбијање ових кривичних дела буду прави специјалисти пореске материје.

Тешко је са великом прецизношћу одредити која се врста јавних прихода најчешће избегава. Порез се избегава и не плаћа тамо где је то могуће. Место извршења ових кривичних дела се не везује само за једно предузеће, организацију или неко друго правно лице, већ се ради о повезаном деловању више учинилаца запослених у различитим правним лицима, која обављају привредну и ванпривредну делатност²⁴. Уколико пак, узмемо у обзир пословне контакте наших привредних субјеката са предузећима из иностранства, онда је лепеза места и начина извршења ових кривичних дела знатно шира.

2. Наша држава је у великој мери угрожена овим кривичним делима. Међутим у пракси се ова дела веома мало откривају, што значи да је присуство *тамне бројке*, у овој области изразито велико. *Тамна бројка*, ових дела зависи од интензитета гоневеа и казнене политике уопште али и од низа других околности. Активности на откривању ових кривичних дела заснивају се на правилима криминалистичке тактике и методике, која важе за откривање кривичних дела у области привредног криминалитета. Гоњење и кажњавање за ова кривична дела не зависи само од органа унутрашњих послова, тужилаштва и судова, већ зависи и од става према обвезницима који настоје да избегну пореске обавезе.

Откривање ових кривичних дела је доста тешко и захтева дуг, упоран и стрпљив рад. Неопходно је добро познавање пореских прописа, начина вођења пословне документације, посебно пореских евиденција. Привредни субјекти обавезни су (Законом о рачуноводству и пореским законима), да воде пословну документацију, те да сваку пословну промену евидентирају у свом књиговодству без обзира на начин вођења књиговодствених исправа.

Основни доказ код разјашњавања и доказивања ових кривичних дела је та документација²⁵, која се ради прикривања кривичног дела фалсификује или уништава и оштећује. Да би се спречило уништење и прикривање пословне документације неопходно је ове доказе брзо обезбедити, а у одређеним случајевима и привремено одузети.

Такође, неопходно је утврдити да ли се ради о непријављивању или лажном пријављивању чињеница, које су значајне за утврђивање пореских обавеза. Морају се утврдити порески елементи: порески обвезник, пореска основица, пореска стопа и пореско

²⁴ М. Бошковић, Криминалистика – методика II, Београд 1996. страна 235.

²⁵ М. Бошковић, Б.Бановић, цит. дело страна 233.

ослобођење и олакшице. Неопходно је дакле, утврдити и обезбедити адекватне доказе који ће у конкретном случају указати на постојање кривичног дела и на његове извршиоце. Некада се то може постићи увидом у одговарајућу евиденцију и документацију обвезника, понекад прикупљањем обавештења, разговором са осумњиченим и увидом у одговарајућу евиденцију и документацију, изненадном контролом надлежних органа²⁶, претресањем, а све зависно од појавног облика кривичног дела.

3. Пореска кривична дела су прикривена и веома их је тешко открити. Из тих разлога а имајући у виду и њихову друштвену опасност, успешно откривање и спречавање истих могу једино да изврше добро обучени и стручно оспособљени кадрови органа унутрашњих послова. Треба имати у виду да је орган унутрашњих послова једини орган који објективно може у свакој ситуацији, да се ангажује на предузимању одговарајућих мера у правцу откривања и сузбијања криминалитета.

Вертикална и хоризонтална увезаност свих линија рада, мобилност рада, људски и технички потенцијал, обученост и стручна оспособљеност карактеристике су које одређују унутрашњих послова омогућују да сва сазнања до којих се дође буду адекватно каналисана. Наравно наведене карактеристике органа, указују да је он и носилац повезивања и ангажовања свих других субјеката који по било ком основу морају бити укључени у поступак откривања и сузбијања кривичног дела.

4. Борба против ових кривичних дела може бити ефикасна, само ако је стална, планска и заснована на научним достигнућима.²⁷ Неопходно је ангажовање свих друштвених чинилаца на отклањању фактора који проузрокују и условљавају пореску евазију. До изражаја мора доћи оперативност, техничка опремљеност и стручност свих субјеката који раде на пословима сузбијања ових кривичних дела.

Спречавање пореских кривичних дела, не налази се само у кривичноправној заштити јавних прихода, већ и у уклањању и нестајању свих оних узрока који погодују извршењу ових кривичних дела. Треба настојати да превентивним ангажовањем радника пореске администрације, буду елиминисани и сви евентуални нови појавни облици избегавања пореских обавеза, а који су увек присутни код сваке промене пореских прописа.

Поштравање казнене политике у области јавних прихода, допринело би у одређеној мери сузбијању пореске евазије. Међутим, ма колико била оштра казнена политика, она не може елиминисати утају пореза, јер на пореског обавезника, у највећој мери утиче однос између очекиване користи од неплаћања пореза и других јавних прихода и трошка који ће обавезник евентуално имати, уколико буде откривен и кажњен. У том правцу казнену политику треба градити тако да новчане казне буду изрицане у висини која знатно премашује износ утајених пореских обавеза.

²⁶ В. Водинелић, цит. дело, страна 417.

²⁷ М. Кулић, цит. дело, страна 261.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Наша земља суочава се са великим проблемима у тежви да стабилизује привредне токове и економски простор. Због тога кривична дела из области јавних прихода имају посебну тежину. Да би се успешно борили ефикасним мерама против ових дела, она се морају добро и свеобухватно изучити. Потребно је открити узроке, упознати њихове појавне облике и водити ефикасну казнену политику.

Политика супротстављања овој појави мора, поред казнене, да обухвати и превентивну димензију. Према неким мишљењима треба предузети следеће превентивне мере које би могле сузбити утају јавних прихода:

- извршити доградњу фискалног система у правцу опорезивања обвезника сходно његовој пореској способности, као и у правцу ублажавања отпора према обавези плаћања јавних прихода;
- стално унапређивати стручност и материјално – техничку опремљеност, и обезбедити боље и стимулативније награђивање радника који раде на пословима откривања и сузбијања утаје јавних прихода, а нарочито раднике органа унутрашњих послова, Пореске управе, и раднике правосудних органа;
- радити на унапређењу пореске културе и кодекса пореског морала, чиме би се подigli односи поверења и међусобног респекта између пореских обвезника и носилаца пореске власти;
- стално подизати ниво међусобне сарадње свих државних органа који раде на пословима утврђивања, наплате и контроле јавних прихода.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Алексић Ж. - Криминалистика, Београд, 1985. године
2. Водинелић Б. - Криминалистика, Београд, 1984. године
3. Бошковић М. Бановић Б. – Криминалистичка методика, Београд, 2001. године
4. Бошковић М. - Криминалистика – методика ИИ, Београд, 1996. године
5. Кулић М. – Пореска утаја и кријумчарење, Београд, 1999. године
6. Кривокапић В. - Криминалистика тактика, Београд 1996. године
7. Кривокапић В. - Криминалистика тактика, Београд 1997. године
8. Лазаревић Q. - Кривично дело пореске утаје, Приручник - Опорезивање и пореско право, Београд 1988. године
9. Поповић Д. – Наука о порезима и пореско право, Београд, 1997. године
10. Раичевић Б. – Пореска администрација и информациони систем, Београд, 1990. године
11. Раичевић Б. Поповић Д. – Ревенуе цоллецијон анд фисцал администратион ин Југославиа, Економски институт, Београд, 1990. године

12. Срзентић Н. Стајић А. Лазаревић Љ. - Кривично право Југославије, Општи део, Београд 1996. године

ПРОПИСИ

- Закон о пореском поступку и пореској администрацији, Службени Гласник Републике Србије, број 80/02.

TAX EVASION AS A CRIMINAL OFFENCE

Summary: Criminal offences in the sphere of public revenues are a part of economic crimes and, according to the degree the society could be endangered by them, they are considered to be their most dangerous part. According to the new legal provisions, the protection of public revenues is defined by the determined tax criminal offences. Pursuant to the Law of Tax Proceedings and Tax Administration, the tax criminal offences are the following: tax evasion, Article 172, not paying taxes after the deduction, Article 173, producing and presenting false documents significant for tax paying, Article 174, jeopardizing tax paying and tax control, Article 175, and illegal transactions of excise tax commodities.

The good knowledge of ways and methods of committing these criminal offences creates a basis on which competent authorities, first of all internal affairs authorities, Republic revenue administration and Federeas Customs Administration, can take certain measures and actions within their competence in order to detect and combat the elements of tax evasion efficiently.

Key words: public revenues, tax, tax evasion, control.

Неке могућности примене савремене информационе технологије у полицијском тренингу

мр Данило Видојковић,
Виша школа унутрашњих послова, Земун

У раду су приказане основне предности и недостаци примене информационе технологије у тренажном процесу. Сагледане су основне фазе пројектовања е-тренинга, са посебним освртом на значај израде квалитетних едукационих материјала, као предуслов за организацију модерног полицијског тренинга.

Увод

Полицијски тренинг можемо посматрати као процес пружања или стицања знања и вештина неопходних за обављање полицијског посла. У Републици Србији полицијски тренинг се реализује организовањем широке лепезе специјалистичких курсева и семинара, по прецизно утврђеном плану у коме је за сваки курс одређено: време и место одржавања, трајање, број полазника, који наставници и инструктори учествују у реализацији курса, и сл. Полазници курсева морају да одсутствују са свог редовног посла онолико дуго колико курс траје. За реализацију сваког курса неопходно је обезбедити одговарајући наставни простор, наставна средства и наставни кадар, такође онолико дуго колико је трајање курса. На крају, за полазнике курсева и наставнике, као и за сва остала лица која на било који начин учествују у реализацији курса, најчешће је потребно обезбедити смештај и исхрану, опет у дужини трајања курса.

Настава се, углавном, реализује на класичан начин. Наставник (инструктор) је “извор” нових знања и вештина, а полазници курса слушањем, посматрањем и увежбавањем усвајају та нова знања. Већи део њих то чини на пасиван начин, јер се најчешће ради о великим групама, тако да наставник није у могућности да обезбеди индивидуалан рад са сваким полазником. Собзиром на специфичност послова за које се полазници курсева обучавају, често током тренинга није могуће обезбедити услове који одговарају ситуацијама са којима ће се они сусретати у пракси. Претходна знања полазника су углавном игнорисана – програм је за све исти, па један број слушалаца није у стању да успешно прати наставу, а другима је део градива познат од раније и имају осећај да губе време. Анализе и истраживања су показала да знања и вештине стечене на овако организованим облицима полицијског тренинга имају веома ограничено трајање, нарочито ако полазник који је завршио одређени курс није у ситуацији да та знања одмах примењује на свом послу, тако да је после одређеног времена неопходно обнављање стечених знања и вештина. С друге стране, безбедносна проблематика је веома динамична и промене које су свакодневне, захтевају сталну надградњу знања стечених током похађања курса. Тако, врло брзо долази до потребе за похађањем новог курса, а то значи поново: одсуство са посла, трошкови смештаја и исхране, трошкови рада наставника и осталог особља, трошкови наставног простора и наставних средстава, итд. Ако се узме у обзир чињеница да у свим делатностима савременог друштва, па и у полицијској, потреба за стицањем нових знања све више постаје перманентна потреба и траје колико и радни век, онда је прилично јасно да класичан начин тренинга све теже задовољава реалне потребе.

Савремена информациона технологија све чешће налази примену и у образовној делатности, па треба озбиљно размотрити могућности њене примене и у полицијском тренингу. Под информационом технологијом која се може искористити за унапређење полицијског тренинга подразумеваћемо рачунаре и рачунарске мреже (интернет и интранет), електронске едукационе материјале, као и софтверска решења за обављање административних и организационих послова. Тренинг који се заснива на примени савремене информационе технологије зваћемо надаље **е-тренинг** (аналогно терминологији која је већ прилично одомаћена у областима у којима се ова технологија знатно више користи: е-пословање, е-управа, е-документација, итд.).

Које су предности е-тренинга?

е-тренинг нуди читав низ погодности, као што су:

- *Смањени трошкови реализације тренинга.* Једном припремљен е-тренинг може се користити за обуку неограниченог броја полазника, тако да се трошкови обуке за 10 полазника врло мало разликују од трошкова обуке 1000 полазника. Улагања у рачунарску технику и едукациони софтвер знатно су мања од улагања у класичну инфраструктуру (наставни простор, опрема, наставна средства). Коначно, смањују се и трошкови ангажовања наставника.
- *Бржа обука.* е-тренингом може се одједном обухватити велики број полазника. Не постоје ограничења у погледу расположивости наставних ресурса (наставника, наставног простора, наставних средстава).
- *Акумулација знања.* Захваљујући савременој информационој технологији, знања наставника (инструктор) се интегришу, тако да се формира својеврсна база полицијских знања и вештина која постаје доступна широком броју корисника.
- *Обука је могуће било кад и било где.* Полазник е-курса стиче нова знања не напуштајући место где живи и ради. Такође, није потребно да се “уклапа” у утврђени распоред наставе, већ обуку уклапа у распоред својих свакодневних обавеза. Све то као резултат има смањење трошкова путовања, смештаја и исхране и трошкова одсуствовања са посла.
- *Самостално аранжирање тока учења.* Полазници из понуђеног градива бирају оне делове који су им потребни. Они могу поједине делове градива прескочити, поједине делове могу површно прегледати, а поједине делове градива могу увежбавати и више пута, све док не процене да су их савладали. На тај начин сваки полазник подешава тренажни процес према својим потребама и могућностима.
- *Повећана могућност стицања практичних знања.* Део градива се може презентирати кроз симулирање ситуација из реалног живота, што омогућује самостално увежбавање поступака у карактеристичним ситуацијама, без опасности да се нешто поквари или поремети, што је нарочито значајно за полицијску делатност.

А шта су недостаци?

Наравно, код увођења е-тренинга треба уочити и одређене недостатке:

- *Повећани трошкови припреме курса.* У припреми е-курса потребно је повећано ангажовање наставника и инструктора на изради едукационих материјала, као и

ангажовања стручњака за израду техничко-технолошке подршке. Трошкови за те потребе могу бити и 4 до 10 пута већи од трошкова припреме класичног курса.

- *Потребна нова знања и вештине наставника.* Наставници и инструктори који успешно реализују наставу у условима класичног тренинга, углавном не располажу знањима потребним за припрему и вођење е-тренинга, што доводи до потребе додатног образовања наставника, или додатног ангажовања стручњака са адекватним профилима знања.
- *Утицај техничких услова на наставне садржаје.* Ако технички услови (брзина комуникационих канала, на пример) не задовољавају захтеве реализације е-курса, потребно је модификовати наставне садржаје тако да се уклопе у та ограничења, што може довести и до делимичног неиспуњења циљева обуке.
- *Одбојност према новој технологији тренинга.* Реално је очекивати да се код одређеног броја полазника е-курса појави нека врста страха или нелагодности услед недовољног познавања информационе технике и технологије која се користи у тренажном процесу.
- *Трошкови технологије.* За учешће на е-тренингу неопходно је обезбедити одговарајући рачунар, програме и везу између рачунара и тренинг центра, што често може бити приличан издатак.
- *Осећај усамљености.* Неким полазницима може недостајати контакт са окружењем и дружење из класичне учионице.
- *Потребна је већа самодисциплина.* е-тренинг захтева већу одговорност полазника према сопственом образовању. Слобода у креирању начина и тока стицања знања често може довести до лоших процена у планирању тренажног процеса, застоја у тренингу, па чак и до одустајања.

Поменути проблеми до којих може доћи у модерном тренингу нису и несавладави. Добрим пројектовањем е-тренинга већина њих се може отклонити. Такође, добро пројектовање и припрема е- курса је предуслов и за остварење поменутих предности. На пример, ако није обезбеђена једноставна комуникација између полазника и едукационог материјала (јасна понуда опција, тастери за навигацију, и сл), велики део погодности које пружа е-тренинг неће бити остварен.

Пројектовање е-тренинга

Пројектовање е-тренинга је сложен процес у коме се могу уочити три основне фазе: дефинисање циљева тренинга, избор методологије и израда едукационих садржаја.

Дефинисање циљева тренинга

Да би се утврдили циљеви тренинга потребно је сагледати знања и вештине кој су потенцијалним полазницима тренинга потребне за обављање редовних послова и задатака. То могу бити знања без којих одређени посао није могуће обављати, или знања која доприносе ефикасности обављања тог посла. У једној ситуацији полазнике треба упознати са општим знањима из неке области, док им у некој другој ситуацији треба презентовати уско специјалистичка практична знања.

Осим сагледавања знања и вештина којима полазници треба да располажу по завршетку тренинга, потребно је видети која претходна знања поседују полазници и шта још треба да науче да би стигли до циљног нивоа знања. То је веома важно за коначан успех тренинга.

Ако тренинг започне испод нивоа знања који полазници већ поседују, може се јавити досада, незаинтересованост, осећај губљења времена, и сл. Ако се започне са презентацијом знања која су знатно изнад нивоа онога што полазници већ знају, они могу бити обесхрабрани чињеницом да највећи део онога што се од њих на тренингу тражи не могу да испуне. Тренинг треба да пружи подједнаке услове за рад свим полазницима, без обзира на различитост њихових претходних знања и искустава. Део полазника са нижим нивоом знања треба да има могућност да се укључи у тренинг у ранијим фазама, а онима који више знају треба омогућити да прескоче поједине делова тренинга и укључе се у тренинг од оне тачке која њима одговара. За утврђивање нивоа знања и обучености потенцијалних полазника тренинга могу се користити различити методолошки материјали, као што су анкете, интервјуи, упитници, тестови, и сл. Приликом овог сагледавања може да буде веома корисно укључивање руководиоца потенцијалних полазника, нарочито ако се ради о припреми тренинга за специфичне послове. Руководиоци могу прилично добро да сагледају могућности својих радника током обављања послова и да јасно уоче шта им је од знања и вештина још потребно да би те послове ефикасније обављали.

Да би дао жељене резултате е-тренинг мора бити максимално прилагођен потребама и могућностима потенцијалних корисника. У том смислу треба сагледати шта полазници треба да науче, зашто уче, где могу да уче, када могу да уче, како најбоље могу да уче, коју технологију могу да користе, итд.

Мотивисаност полазника да нешто науче важан је фактор успеха тренинга. На питање *зашто неко учи?* могу се добити различити одговори: зато што га је шеф послао на курс да би попунио неку квоту предвиђену планом стручног усавршавања за ту годину; да би ефикасније обављао свој посао и тако остварио већу зараду; да би по завршетку курса добио премештај на боље плаћено радно место; да би добио диплому, итд. Наравно да ће и мотивисаност полазника бити различита зависно од наведених разлога учења.

Приликом пројектовања е-тренинга треба водити рачуна и о амбијенту у коме ће полазници учити. Да ли је то просторија у којој полазник, заједно са колегама, обавља своје редовне активности, или је то посебна просторија која је намењена за учење.

Полазници могу обављати е-тренинг у време које им најбоље одговара. Па ипак, добро је приликом постављања курса знати у које време ће полазници користити услуге курса: у току радног времена, у слободно време, за време викенда за време празника, и сл.

На који начин полазници најлакше прихватају нова знања? Који начин презентирања нових знања је за полазнике најприхватљивији? Да би се на ова питања добио одговор потребно је утврдити којим знањима и вештинама значајним за учење потенцијални полазници располажу. Ту, пре свега, треба сагледати ниво познавања језика (терминологије) који се у излагању користи, вештину коришћења уређаја за комуницирање (употреба тастатуре рачунара је, на пример, најчешћи начин комуницирања са осталим субјектима е-тренинга), физичке могућности полазника (способност брзог и прецизног коришћења миша, брзо читање текста, тренутно разумевање и праћење говорних информација), способност самосталног учења (да ли је полазник е-тренинга у стању да себе мотивише за учење, или му је потребна контрола и надзор), итд.

Технологија којом се реализује е-тренинг треба да буде таква да је полазници тренинга могу користити без напора, тако да њено коришћење не отежава остварење основног циља:

стицање нових знања и вештина. Зато је важно приликом пројектовања курса утврдити која су то технолошка средства која потенцијални полазници курса познају и могу да их без проблема користе. Ако се, на пример, највећи део материје е-тренинга презентира полазницима помоћу Web технологије, а већина потенцијалних полазника никад раније ту технологију није користила, онда су слабе шансе да ће такав тренинг донети жељене резултате.

На основу поменутих сагледавања дефинишу се циљеви тренинга, што представља и неку врсту пројектног задатка по коме пројектант курса (Виша школа унутрашњих послова, на пример) реализују захтеве наручиоца курса (нека од служби Министарства).

Избор методологије

У овој фази потребно је трансформисати дефинисане циљеве тренинга у специфичан план којим ће се ти циљеви остварити. У том циљу потребно је извршити декомпозицију циљева тренинга на мање подциљеве, до нивоа на коме се сваки од добијених подциљева може остварити презентирањем једне засебне врсте знања или вештина. Приликом анализе циљева и њихове декомпозиције треба се руководити питањем: *Која су знања потребна полазнику курса за реализацију посматраног циља?* Одговори на ово питање дефинисаће или нови подциљ, или једну засебну целину знања коју кроз тренинг треба презентирати полазнику. На тај начин утврђују се основне целине градива (лекције), као и редослед којим се оне презентирају полазницима, што све заједно чини план и програм курса.

Приликом декомпозиције циљева тренинга треба прецизно одредити шта се сваким од уочених подциљева жели постићи: да полазник овлада одређеним вештинама којима ће моћи да обави конкретан посао, да стекне нека нова знања која су му неопходна за доношење одлука у одређеним ситуацијама, да стекне уверење да ће му знања и вештине које је стекао током тренинга стварно помоћи да боље обавља свој посао, итд. Учити неког како да из аналитичких извештаја дође до информација потребних за планирање послова на једном безбедносном сектору, а да при томе он сматра да за такво планирање аналитичке информације уопште нису потребне, сигурно неће донети добре резултате. У таквој ситуацији, потребно је прво полазнике курса уверити у неопходност коришћења информација у сврху квалитетног планирања, па тек након тога увежбавати са њима начине на које се то ради.

За сваки уочени подциљ на најнижем нивоу декомпозиције треба одредити знања, вештине, мотивационе подстицаје и остало што је неопходно да би тај подциљ био остварен. Такође, треба одредити и најбољи начин, наставни метод, којим ће се остварити сваки од уочених подциљева. Савремена информациона технологија подржава велики број начина обуке, од којих ћемо, овом приликом, као илустрацију поменути само неке:

- приказ добрих и лоших примера;
- извршавање одређених поступака од стране полазника;
- постављање полазника у одређену улогу;
- планирање и управљање експериментима;
- слушање приче о одређеној теми;
- одговарање на постављена питања;

- потрага за одговарајућим изворима информација;
- учешће у дискусији о задатој теми;
- сакупљање и анализа података о одређеном догађају, појави, лицу, објекту;
- увежбавање одређених поступака применом нових знања;
- обављање одређеног посла и слушање критике других полазника;
- критиковање посла који су обавили други полазници;
- гледање видео материјала и анимација;
- анализа информација и доношење закључака, итд.

Након избора наставних метода којим ће поједини делови градива бити презентирани полазницима, потребно је још одлучити како то реализовати у on-line форми, односно како омогућити кориснику да све те методе тренинга користи директно, без обзира колико је физички удаљен од места где је курс лоциран. Не постоји магични рецепт за пресликавање наставних метода у Web технологије. То је, углавном, ствар креативности и осећаја пројектанта курса. У том послу, свакако да треба водити рачуна и ограничењима које намеће технологија која је расположива за реализацију курса (није добро ако се, на пример, за презентацију дела градива користи дигитални видео запис, или се за дискусионни форум о одређеној теми користи видео конференција, а да је при томе рачунарска мрежа на којој ће се курс реализовати спора, или да већина полазника курса на својим рачунарима нема Web камере.

Овако припремљене делове градива треба паковати у модуле који се могу користити независно једни од других (можемо их звати *наставни модули*). Сваки модул треба да садржи компоненте које испуњавају следеће задатке:

- Увођење корисника у наставни садржај којим се бави модул (наслов лекције и кратке уводне напомене);
- Мотивисање полазника јасним истицањем користи коју ће остварити изучавањем посматране теме. У ту сврху може се, на пример, на почетку рада организовати тест или нека слична провера знања, тако да полазник може јасно да уочи проблеме на које наилази током обављања одређене активности, а који настају због тога што му недостају управо знања и вештине које се стичу коришћењем посматраног наставног модула.
- Презентирање наставног садржаја. Потребно је да наставни садржај обрађен у оквиру посматраног наставног модула буде полазнику презентирани на разумљив и прихватљив начин. Препоручује се коришћење мултимедијских објеката (видео записи, фотографије, цртежи, звучни записи, и сл) имајући на уму да човек највећи број информација прима посматрањем, али и да остала чула региструју значајну количину информација.
- Омогућује увежбавање практичних поступања и утврђивање стечених знања. Може бити веома корисно постављање полазника у окружење које симулира ситуације које су карактеристичне за делатност којом се он бави. Тако он може неограничен број пута понављати одређене радње, увежбавати их, у условима који су блиски реалним. У циљу контролисаног учења, могу се користити контролна питања која ће послужити полазнику да одмах провери како напредује у учењу и усмеравати га, зависно од датих одговора, на даљи ток учења.
- Сумирање садржаја. На крају лекције, потребно је извући закључке. Потребно је јасно подвући основне поруке, основна знања и вештине садржане у посматраном наставном модулу.

Наравно, зависно од садржаја наставног модула и од профила полазника који ће модул користити, неке од поменутих компоненти могу бити изостављене. Редослед компоненти може бити и другачији ако то доприноси квалитетнијем тренингу (ако хоћемо, на пример, да применимо методу учења истраживањем, можемо компоненту практичног рада да поставимо пре презентирања градива, а затим у компоненти за закључке да повежемо искуства из практичног рада са препорукама из компоненте за презентирање).

За израду наставних модула треба користити стандардизована решења, нарочито кад се ради о елементима који служе за комуникацију између полазника и модула (тастери, врсте слова, боје, ознаке, и сл).

Израда едукационих материјала

Едукациони материјали су, свакако, најважнији сегмент е-тренинга. Код класичног тренинга едукациони материјали, најчешће у облику писане литературе (уџбеника, приручника, практикума), или у облику електронских презентација, представљају само подршку тренажном процесу у коме је наставник (инструктор) у главној улози. Код е-тренинга, едукациони материјали представљају главни извор нових знања и вештина, али су они истовремено и контролори тока наставног процеса (сваког полазника воде кроз процес обуке и усмеравају га ка жељеном циљу). Јасно је да се ради о врло комплексној улози едукационих материјала која пресудно утиче на квалитет и резултате е-тренинга. У изради едукационих материјала, осим наставника који у њих уграђују своја стручна и педагошка знања и искуство, учествују и бројни други стручњаци:

- Продуценти мултимедијских објеката продукују фотографије, видео записе, тонске записе, анимације и остале објекте који доприносе информативности едукационих материјала;
- Дизајнери едукационих материјала врше техничку обраду наставне грађе коју су припремили наставници и инструктори;
- Продуценти едукационих материјала организују, прате и координирају послове продукције едукационих материјала, итд.

У циљу стандардизације израде едукационих материјала препоручује се коришћење одговарајућих аутоматизованих дидактичких форми (темплејта) да би се обезбедио потребан ниво усклађености међу различитим приступима у начину излагања наставне грађе. Темплејти могу да стандардизују структуру едукационих материјала у целини, али и структуру појединих делова едукационих материјала (на пример, структуру делова у којима се излаже ново градиво, структуру делова који служе за практично увежбавање, или структуру делова за проверу знања). У ситуацији када постоје квалитетно пројектовани темплејти за израду едукационих материјала, наставници (инструктори) могу да се у потпуности посвете креирању наставних садржаја курса и њиховом уклапању у форме и структуру одређену темплејтима.

Пројекат *Продукција уџбеничке литературе*, који је реализован у Вишој школи унутрашњих послова у Земуну у оквиру подсистема *Савремена едукација*, ауторима ставља на располагање темплејте за израду три врсте електронских публикација: *уџбеника*, *практикума* и *приручника*. Тиме је ауторима наставних садржаја омогућуно да одговарајућу материју изложе текстом, звуком, цртежом, сликом, анимацијом, филмом, и то слојевито: од *основног*

слоја на коме се обично даје глобални приказ материје, до слојева детаља, на којима се кориснику публикације дају елементарне информације од значаја за усвајање материје којом се публикација бави. Број слојева у структури излагања практично није ограничен.

Електронски уџбеник се препоручује као посебно значајно дидактичко средство савременог полицијског тренинга за презентацију теоријских знања из предметне области. Темплејт за израду ове врсте публикације предлаже ауторима структуру за коју се сматра да ће обезбедити највиши ниво прегледности материје која се у њему излаже. Структуру електронског уџбеника чине општи елементи (насловна страница, садржај, речник, библиографија, додаци) и посебни елементи (делови, поглавља, лекције, делови лекција). За сваки од ових елемената понуђени су, такође, одговарајући темплејти.

Електронски практикум “припрема” полазнике за примену теоријска знања приликом решавања задатака одређене врсте, односно омогућава увежбавање обављања конкретних послова. Он је, дакле, извор практичних знања и вештина. Своју функцију практикум ће најбоље вршити уколико је сачињен као комплемент одговарајућег уџбеника. Комплет темплејта који се ауторима нуди као помоћ при изради ове врсте наставног материјала, пројектован је тако да обезбеди основну намену практикума. Осим темплејта опште намене који се користе и приликом израде уџбеника (насловна страница, садржај, речник, библиографија, додаци), пројектовани су и темплејти за израду самосталних вежби и симулација.

Електронски приручник је извор синтетичких информација из одређене области. Он се, по правилу, израђује као комплемент одговарајућих уџбеника и практикума. Његова основна функција је подсећање на теоријска знања из уџбеника и на практична знања из практикума. Аутори ове врсте едукационих материјала такође могу користити одговарајуће темплејте. У овом случају, темплејти су настали комбиновањем елемената темплејта за израду уџбеника и темплејта за израду практикума.

Приликом израде наставних садржаја потребно је да аутори едукационих материјала :

- прегледно распореде материју у одговарајући број логичких или наставних целина;
- предвиђено градиво илуструју бираним графичком и другим мултимедијским садржајима (фотографијом, звуком, анимацијом, филмом);
- уграде довољну количину проблемски оријентисаних садржаја, који стимулишу радозналост и адекватан самосталан рад на изучавању предвиђене наставне грађе;
- обраде довољан број карактеристичних примера (задатака, проблемских ситуација) из праксе и презентирају правила (упутства) за одговарајућа поступања у тим и сличним ситуацијама.

Као значајна помоћ ауторима електронских едукационих материјала може послужити *библиотека мултимедијских објеката*. Она обухвата све врсте објекта који могу да допринесу информативности наставних садржаја: наставне филмове, анимације, фотографије, звучне записе, итд. Значајно је да се обезбеди добра организација чувања мултимедијских објеката, тако да претраживање библиотеке буде једноставно и разноврсно (по врсти објекта, по садржају, по кључним речима, итд).

Закључак

Увођењем савремене информационе технологије могуће је значајно унапредити стручно усавршавање и оспособљавање радника органа унутрашњих послова (полицијски тренинг). Полазницима е-тренинга се омогућује да нова знања и вештине стичу на начин који њима највише одговара, при чему могу самостално да подешавају темпо учења. Чињеница да се похађање наставе може реализовати без напуштања места сталног боравка, односно места обављања основне делатности, утиче на значајно смањење трошкова полицијског тренинга – трошкова смештаја, исхране и одсуствовања са посла.

Кључни сегмент у процесу пројектовања е-тренинга је израда едукационих материјала који чине својеврсну базу полицијских знања и вештина на којима се базира тренажни процес. Од квалитета едукационих материјала директно зависи ефикасност испуњења циљева е-тренинга, тако да њиховој изради треба посветити посебну пажњу. У Вишој школи унутрашњих послова у Земуну развијени су технолошки алати који наставницима и инструкторима омогућују израду квалитетних наставних садржаја неопходних за реализацију е-тренинга.

Литература

1. Betsy Bruce, Carol Fallon, and William Horton: *Getting started with e-learning*, Macromedia, San Francisco, 2001.
2. Данило Видојковић, Јаков Савић: *Кибернетски приступ модерном учењу*, Зборник радова са Округлог стола “Реформа полицијског школства у Републици Србији”, ВШУП, Земун, 2002.
3. Јаков Савић, Данило Видојковић: *Информатика у настави и пракси Више школе унутрашњих послова*, Зборник радова са Округлог стола “Развојни и научно-истраживачки рад у унутрашњим пословима”, ВШУП, Земун, 2002.
4. Љиљана Јанковић, Данило Видојковић: *Систем савремене едукације ВШУП*, XIV научно-стручни скуп “ИНФО-ТЕХ 99”, Врњачка Бања, 15-17 септембар 1999.
5. ***, *Савремена едукација*, пројектна документација, Ариус, Београд, 1999.

ПРИМЕНА РВАЧКИХ ТЕХНИКА У СПЕЦИЈАЛНОМ ФИЗИЧКОМ ОБРАЗОВАЊУ

1. УВОД

У савременим трендовима области борења, запажа се тенденција уврштавања техника новијих дисциплина, махом са Далеког истока, у програме специјалног физичког образовања. Ова тенденција, посебно изражена код нас, везана је са неоспорном вредношћу ових вештина, али и са њиховом агресивном популаризацијом. При томе се заборавља у основи одбране лежи читав низ борилачких покрета из далеке прошлости. Ту се пре свега мисли на фундаменралне болилачке системе, као што су Рвање у Бокс.

У овом раду покушаћемо да предложимо смернице за примену технике рвања у подручју које се означава као Специјално физичко образовање.

2. ЦИЉ И ЗАДАЦИ

Анализом актуелних програма Специјалног физичког образовања, запажа се да рвање не зазима место које му, по могућности примене и ефикасности, припада. Имајући у виду ту чињеницу, ЦИЉ овог рада биће да прикаже могућности примене основних техника рвања у оквиру програма Специјалног физичког образовања. Из овог циља произилазе и основни ЗАДАЦИ:

- да се анализира простор Специјалног физичког образовања са аспекта основних циљева, задатака, садржаја и метода
- да се дефинише простор технике рвања, са освртом на технике рвања које су актуелне за подручје Специјалног физичког образовања,
- да се анализирају досадашња искуства примене техника рвања у подручју Специјалног физичког образовања,
- да се предложи оријентациони програм технике рвања у типичним ситуационим задацима у Специјално физичком образовању,

3. ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ ИСКУСТАВА У ПРИМЕНИ РВАЊА У СПЕЦИЈАЛНОМ ФИЗИЧКОМ ОБРАЗОВАЊУ

Појам Специјално физичко образовање, углавном се односи на специјализоване популације као што су војска и полиција, али се може везати и са свим програмима где се потенцира развој специјалних борбених способности у стручном или професионалном усавршавању.

Искуства везана за самоодбрану повезана су са историјом развоја човека и његовом сталном борбом за преживљавањем. Како је напредовао развој човека и, развијала су се и усавршавала његова знања из области борења. Паралелно са усавршавањем практично најефикаснијих борилачких техника (ударац, бацања, полуга, гушења, држања), усавршавана су и знања о рањивим (виталним) тачкама на телу, изворима телесне и психичке енергије.

Домен самоодбране, као посебан облик примене борилачких техника, интересантан је и данас, можда подједнако као у претходним временима како са аспекта личне заштите појединца, тако и као део специфичних професионалних способности.

Увидом у досадашње искуство на предмету Специјално физичко образовање са жаљењем смо констатовали да рвачке технике нису примењиване и ако за то није постојало рационално објашњење. Сматрамо да је начињен велики пропуст, зато што су рвачке технике врло примењиве у типичним ситуацијама у оквиру Специјалног физичког образовања.

У кадровским школама војске (Гимназија и Академија), посебно су конципирани програми рвања, џудоа и каратеа у оквиру специјалног физичког образовања.

На крају, када је у питању популаризација самоодбране за ширу читалачку публику, самоодбрана се као програм обично везује за поједине борилачке вештине (џудо, рвање, карате, аикидо и др.). Врсте доминирајућих техника у оквиру тих програма зависе од специјалности аутора (мајстора).

4. ТЕХНИКА РВАЊА

Целокупна техника рвања може се систематизовати у две групе техника:

- технике у стојећем ставу (бочна бацања, бацања преко моста, свлачења, рушења)
- технике у партеру (дизање тела, окретање, превртање).

За Специјално физичко образовање су интересантије технике у стојећем ставу, јер налазе своју орактичну примену у типичним ситуацијама, док се технике у партеру користе углавном у обуци.

5. ПРИМЕНА РВАЧКИХ ТЕХНИКА У ТИПИЧНИМ СИТУАЦИЈАМА

У ОВОМ РАДУ СЕ КОРИСТИ ПРИСТУП АУТОРА Јовановић, С. И Милошевић, М., који предлажу да се усавршавање ситуационе примене техника одвија кроз типичне ситуационе задатке:

- превентивни напад и привођење
- пресретање и спречавање
- одбрана од напада
- ослобађање од хватова

Иако термин Самоодбрана изазива прву асоцијацију на инперативно постојање напада од стране противника, данас се, у оквиру специјалних програма самоодбране, све више уводе и вежбају елементи напада, као превентива или као услов за реализацију неких од захвата (полуге, бацања, везивања).

Друга типична ситуација, која је означена као пресретање (спречавање), везује се за случајеве када се уочи покушај или претња нападом, на коју се реагује радњом којом се осујећује напад, пре него што буде развије.

Трећа типична ситуација, везана је за веома разуђене и разноврсне случајеве напада, од стране ненаоружаног или наоружаног нападача. Ова разуђеност се огледа кроз могућности да ненаоружан нападач не поседује нека специјална борилачка знања и способности, да буде различите телесне снаге и моторичких способности. У свим тим случајевима, превасходна радња, која се изводи на бази природног или специјално извежбаног покрета, представљена

је кроз блокирање или избегавање напада а затим кроз контра напад, до успостављања потпуне контроле над противником.

На крају, у домену самоодбранем веома често су присутне ситуације када је противник извршио хватање за ревер, груди, врат, руку и сл. У функцији припреме за ударање, бацање, гушење, држање и сл. Ослобађање од оваквих захвата, посебно ако се ради о нападачу који је обучен или снажан, захтева посебну обученост и вештину. Ова ослобађања, најчешће, могућа су ако се изненада пласира неки од удараца, који имају функцију тренутног попуштања хвата. Након тога, могуће је предузети неку од радњи ослобађања.

Према изложеном моделу типичних ситуационих задатака, презентираћемо карактеристичне примере примене техника рвања.

Превентивни напад и привођење

- ударац (аперкат) у плексус, бацање шултера до пуне контроле,
- ударац (директ) у главу, рушење назад.

Пресретање и спречавање

- на покушај вађења оружја са десног бока, уклизавање десном ногом, блокирање руке левом руком, бацање (керест чипе),
- на покушај вађења оружја са левог бока, блокирање руке, хват за руку, долазак на леђа, полуга на лакту, успостављање контроле,
- на покушај вађења оружја испод леве руке, искорак десном ногом, хват за руку, бацање (чипе)

Одбрана од напада

- на напад мотком одозго, блок, бацање (шултер),
- на напад мотком са стране, блок, бацање (керест чипе),
- на напад ножем одоздо, блок, хвата за руку, полуга на лакту.

Ослобађање од хватова

- ослобађање од хватова за ревер: хват за десну руку нападача, бацање (шултер),
- ослобађање од хвата са обе руке за ревер: хват за руке, бацање са обе руке до успостављања контроле.

6. ЗАКЉУЧАК

Овим радом је учињен покушај да се истакну могућности ефикасне технике рвања у оквиру практичних ситуација примене Специјалног физичког образовања.

На основу познатих модела, дати су карактеристични примери примене рвања у типичним ситуацијама. При томе се водило рачуна да се прикажу само оне технике које имају потврђену употребну вредност.

Овим радом је отворен проблем даљег испитивања могућности примене рвачких техника у оквиру програма ове врсте.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Градолупов, К. Б., Бокс, Фискултура и спорт, Москва, 1961.
2. Зулић, М. и сарадници: Борилачке вештине, Завод за издавање уџбеника и наставна средства, Београд. 1990.

-
3. Јовановић, С., Карате-теоријска полазишта, Sports World, Нови Сад, 1992.
 4. Милошевић, М. и сарадници: Моделирање и управљање системом самоодбране, Научна књига, Београд, 1988.
 5. Милошевић, М., Зулић, М., Божић, С.; Специјално физичко васпитање, Виша школа унутрашњих послова, Земун, 1989.
 6. Марковић, Р., Све о боксу, НИП Партизан, Нови Сад, 1973.
 7. Огуренков, Е. И.; Савремени бокс, Фискултура и спорт, Москва, 1966.
 8. Поповић, С.; Тајне цудоа, ГРО Сава Мунђан, Бела Црква, 1985.
 9. Тамура, Б., Схелдон, Г.; Самоодбрана, Младост, Загреб, 1981.
 10. Ћирковић, З., Јовановић, С.; Борења-бокс-карате, ФФК Београд, 1992.

РАЧУНАРСКА МЕТОДА ОДРЕЂИВАЊА ТИПА ОРУЖЈА НА ОСНОВУ ТРАГОВА НА ЧАУРИ И ЗРНУ

Миле ЧУЧКОВИЋ

Институт безбедности

Апстракт: Рад садржи сажет опис методе, подржане рачунаром, која се користи за одређивање типа оружја (произвођача и модела) на основу карактеристичних трагова, које одређени делови оружја остављају на чаури и зрну у процесу пуњења, опаљења и пражњења оружја.

Изнесен је поступак рада, узрок настанка, класификација и означавање (кодовање) карактеристичних трагова

Кључне речи: оружје, метак, чауура, зрно, траг, картон, извлакач, избацивач, затварач, метка, ударна игла.

A COMPUTER - SUPPORTED METHOD OF FIREARMS TYPE DETERMINATION ON THE BASIS OF MARKS LEFT ON THE CASE AND BULLET

Abstract: The paper contains a brief description of the computer - supported method, which is used for determination of firearms types (manufacturer and model) on the basis on characteristic marks left by specific parts of arms on the case and bullet during the process of feeding, firing and discharging. The work describes the work procedure, the cause of creation of the method, the classification and marking (coding) of characteristic marks.

Key words: gun, cartridge, case, bullet, mark, cord, extractor, ejector, breech, chamber, firing pin.

UVOD

Pod određivawem tipa oru`ja, pomoću računarske metode, podrazumeva se određivawe proizvođača i modela oru`ja, a na osnovu tragova koji nastaju na municiji, odnosno elementima metka (čaura, zrno, patrona), usled dejstva određenih delova oru`ja u procesu pušawa, opaqewa i pra`wewa oru`ja.

Metoda se bazira na reproduktivnosti karakterističnih tragova na čauri i zrnu metka ispaqenog iz višee uzoraka određene vrste oru`ja. Ti tragovi, za određeni tip oru`ja mogu varirati, usled upotrebe oru`ja (npr. trag izbacivača ispaqene čaure novog oru`ja i oru`ja iz kojeg je ispaqen veliki broj metaka), tvrdoće čaure, veličine pritiska barutnih gasova ili promene procesa proizvodwe i dr. Po pravilu nisu svi tragovi prepoznatqivi, što zavisi od tvrdoće materijala od kojeg je izrađena čaura, tolerancije proizvođača oru`ja i municije, načina skladištenja, pojave nepoznatih tragova ili deformacija na uzorku i t.d. Datoteka se stvara na osnovu prepoznatqivih tragova.

Nije potrebno posebno naglašavati važnost određiwawa tipa oru`ja za potrebe policije. Često je slučaj da su ispaqena čaura i zrno jedini tragovi na mestu kriminalne radwe, pa je stoga tip oru`ja prvi, a ponekad i jedini trag o počinitequ kriminalnog dela.

Često se preciznost i pouzdanost određiwawa tipa oru`ja može proveriti nakon što policija oduzme sumwivo oru`je.

Mnoge laboratorije za oru`je već praktikuju određivawe tipa oru`ja na osnovu tragova na čauri i zrnu), a s druge strane, eksperti ukqućeni u ovu problematiku moraju imati višegodišwu praksu, takođe treba da postoji velika referentna datoteka svih tipova vatrenog oru`ja, koje se nalazi na teritoriji.

OPIS RAČUNARSKOG SISTEMA

Računarski sistem za određivawe tipa oru`ja sastoji se iz dva dela - softvera i hardvera.

Softver sadrži :

- * program za upis, izmene i brisawe sadržaja baze podataka za uporednu municiju i oru`je,

- * program za pretra`ivawe sadr`aja baze podataka i uporejivawe sa karakteristikama sporne municije и
- * program za dobijawe izve{taja.

Hardver ~ine :

- * ra~unar,
- * namenski hardver za obradu slike,
- * kamera sa mikroskopskim objektivom,
- * video monitor,
- * laserski i video printer.

Namenski hardver za obradu slike treba da omogu}i analizu slike sa pove}anom rezolucijom, odnosno treba da omogu}i slede}e :

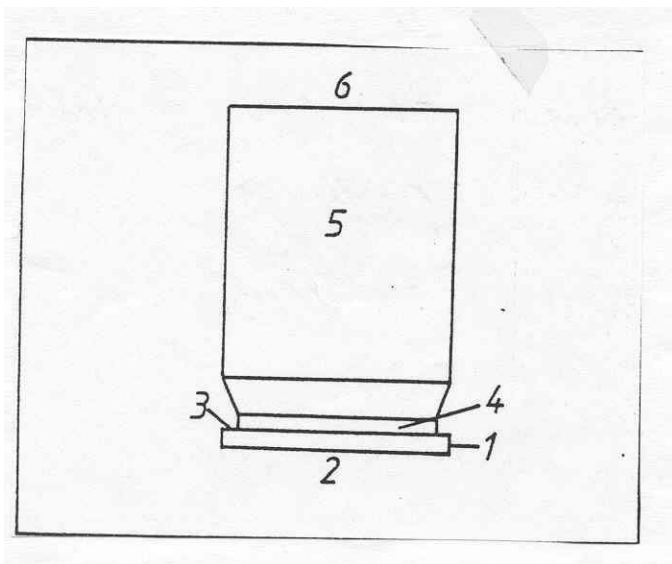
- * merewe rastojawa na ~auri / zrnu
- * merewe povr{ine
- * merewe ugla
- * odrejivawe ekscentri~nosti krugova (tragovi udarne igle na kapisli) i dr.

Svi podaci, bilo da su uporedni (karakteristi~ni tragovi na ~auri / zrnu u obliku odre|enih kodova pri kreirawu referentne zbirke), bilo da su sporni (karakteristi~ni tragovi na ~auri / zrnu, na|enim na mestu kriminalne radwe, u obliku kodova), memori{u se u ra~unaru i u svakom trenutku mogu se dobiti i na papiru, u obliku odre|enih formulara - **kartona** .

OBRADA KARTONA

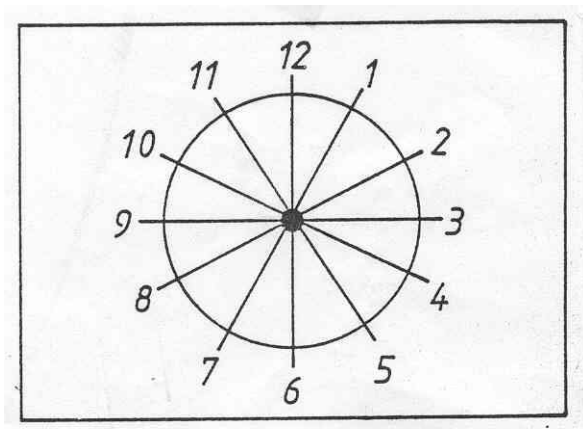
Karakteristi~ni tragovi nastali na ~auri mogu da se uo~e na slede}im delovima ~aure (слика 1.) :

- * dancetu
- * obodu venca
- * unutra{voj strani venca
- * `qebu
- * cilindri~nom delu.

Сл.1: Положаји трагова на чаури

U cilju određivanja polo`aja tragova, dance `aure je podeqeno na dvanaest segmenata, od 1 do 12 (kao na `asovniku, слика 2.), tako da se polo`aj uo`enih tragova koduje u obliku cifara (01, 02, 03,....., 12). Me`upolo`aj traga ne uzima se u obzir, ve} se upisuje broj pozicije koja je najbli`a na`enom tragu .

Сл.2: Подела данцета чауре на сегменте

Radi lak{eg pretra`ivawa, oru`je je sistematizovano prema vrstama , odnosno svrstano je u pet (I - V) grupa i to :

- I - oru`je sa jednim izvlaka`em `aure, bez izbaciva`a `aure
- II - oru`je sa jednim izvlaka`em (trag izme`u poz.12 i 06 - desno izbacivawe) i jednim izbaciva`em
- III - oru`je sa jednim izvlaka`em (trag izme`u poz. 07 i 12 - levo izbacivawe)
- IV - oru`je sa jednim izvlaka`em i dva izbaciva`a
- V - oru`je bez izvlaka`a.

Karton br.1

Karton sadr`i broj, polo`aj i oblik sistemskih karakteristi`nih tragova, koje na `auri ostavqaju slede}i delovi oru`ja :

- * izvlaka~ ~aure iz le`i{ta metka u cevi nakon opačewa metka,
- * izbaciva~ ispačene ~aure iz oru`ja,
- * ivica le`i{ta metka u cevi,
- * zatvara~ и
- * udarna igla.

Osim tragova navedenih delova oru`ja, karton sadr`i i fotografije danceta ~aure i zadweg dela cevi .

Tragovi izvlaka~a

Ovi tragovi nastaju kao posledica prihvatawa ~aure zubom izvlaka~a i nalaze se na unutra{woj strani venca ~aure ili `qebu ~aure. U memoriju ra~unara unosi se kodna oznaka za broj i polo`aj tragova.

Tragovi izbaciva~a

Ovi tragovi nastaju pri udaru ~aure, pri wenom izvla~ewu, u izbaciva~ i nalaze se na ivici danceta ~aure .Unosi se kodna oznaka za broj izbaciva~a, polo`aj, oblik i mesto traga.

Tragovi ivice le`i{ta metka

Ovi tragovi nastaju zbog nalegawa unutra{we strane venca ~aure na zadwu stranu cevi.Unosi se kodna oznaka za oblik traga.

Tragovi ~ela zatvara~a

Ovi tragovi nastaju od neravnina ~ela zatvara~a i nalaze se na dancetu ~aure u obliku udubčewa, odnosno `qebowa.Unosi se kodna oznaka za polo`aj i oblik tragova.

Tragovi na~ina obrade ~ela zatvara~a

Ovi tragovi nastaju na dancetu ~aure, a posledica su tragova na ~elu zatvara~a, koji su nastali u procesu proizvodwe i zavr{ne obrade. Vidqivost ovih tragova zavisi od pritiska metka, hrapavosti povr{ine ~ela zatvara~a, ali i zan~ajno zavisi od tvrdo}e materijala ~aure. Ovo je jedan od razloga za{to se upotrebčava pet razli~itih vrsta municije, sa razli~itim strepenima tvrdo}e, za stvarawe referentne zbirke. Unosi se kodna oznaka za oblik tragova.

Tragovi tela zatvara~a

Ovi tragovi nastaju pri kretawu zatvara~a u zadwi polo`aj . Zavisno od oblika doweg dela zatvara~a ostaje odrejeni broj paralelnih tragova koji su najvidqiviji na ivici venca ili ustima ~aure. Ovi tragovi ne smeju se zameniti sa tragovima od usana okvira. Naravno , oni nisu prisutni , kada se oru`je ru~no puni. Ina~e, tragovi tela zatvara~a ~esto su slabo vidqivi. Unosi se kodna oznaka za broj polo`aj i oblik tragova.

Tragovi udarne igle

Ovi tragovi nastaju usled udara vrha udarne igle u inicijalnu kapislu utisnutu u dance ~aure.Unosi se kodna oznaka za oblik udubčewa u inicijalnj kapisli, na~in obrade vrha udarne igle i pre~nik udubčewa.

Karton br.2

Karton sadr`i tragove na zrnu, usled urezivawa zrna u cevi. U ra~unar se unose podaci za cev (glatka, o`qebqena, poligonalna), {irinu i broj poqa / `qebova cevi, pravac uvijawa `qebova (levi ili desni) i vrednost ugla uvijawa `qebova .

Karton br.3

Karton sadr`i sve potrebne podatke o oru`ju . Tu spadaju :

- * vrsta (pi{toq, revolver, automat, pu{ka) u vidu slovnih oznaka - skra}enica i oznakom broja grupe kojoj oru`je pripada,
- * kalibar, sa tekstualnom oznakom,
- * naziv proizvo|a~a (op{te prihva}eni naziv),
- * oznaka modela,
- * zemqa porekla (internacionalne oznake) и
- * fotografija oru`ja sa obe strane.

Karton br.4

Karton sadr`i tragove na spornoj ~auri i zrnu, nalanim na mestu kriminalne radwe .

Polazna ta~ka za utvr|ivawe polo`aja tragova na ~auri, je pozicija (orijentacija) metka u cevi u momentu wegovog opaqewa . U tom smislu postoji nekoliko mogu}nosti, i to :

1. Pri ubacivawu metka u le`i{te u cevi, zatvara~ zahvata gorwi metak u okviru i ubacuje ga u le`i{te. Pri tom zatvara~ ostavqa trag ivici danceta ~aure, obi~no na poz.12.

Pri eventualnom obrtawu metka u fazi ubacivawa, isti mo`e da se okrene, pa trag mo`e da se uo~i na poz.11 ili 01.

Trag na poz.12 mo`e da se dobije i pri repetirawu. Kod ru~nog ubacivawa, ovog traga nema.

2. Pri kretawu zatvara~a u zadwi polo`aj, nakon opaqewa, dowa strana zatvara~a ostavqa trag na gorwem metku u okviru, ili vi{e tragova, koji le`e neposredno na poz.12, naj~e{ }e na ustima ~aure i na obodu venca ~aure.

Tragovi zatvara~a preklapaju se samo kod repetirawa oru`ja.

3. Gorwi metak u okviru pritisnut je preko opruge na usne okvira, nakon povratnog hoda zatvara~a. Pri ponovnom kretawu zatvara~a napred, radi uvo|ewa slede}eg metka u le`i{te, na ~auri ostaje trag od usana okvira, koji je simetri~an u odnosu na poziciju 12, pre svega na vencu ~aure.

Osim toga, mogu da se uo~e i uzdu`ni tragovi na cilindri~nom delu ~aure.

Treba voditi ra~una o tome, da navedeni tragovi mogu da se zamene sa tragovima zatvara~a. Ovo izostaje kod ru~nog ubacivawa metka.

4. Pošto ~aura dometom delom venca nale`e na zadnu stranu cevi, stvara se trag na poz.06, zbog toga {to cev poseduje `qeb za uvo|ewe metka - uvodnik metka, na koji ne nale`e ~aura.

5. Usled obrade ~ela zatvara~a, na dancetu ~aure ostaju tragovi koji mogu biti paralelni i upravni, odnosno prote`u se u pravcu pozicija 06 - 12 ili su paralelni i horizontalni i prote`u se u pravcu pozicija 09 - 03.

Nakon odre|ivawa orijentacije ~aure u trenutku opa`ewa, na osnovu jednog ili vi{e gore pomenutih tragova, sledi klasifikacija prepoznatqivih tragova na spornoj ~auri i zrnu.

POSTUPAK RADA

Nakon prijema sporne municije, odnosno ispaqene ~aure i zrna, pomo}u kamere sa mikroskopskim objektivom uo~e se karakteristi~ni tragovi, pri ~emu se dobija slika na video monitoru. Svaki trag dobija odre|eni znak - kod, koji se potom prenosi u memoriju ra~unara.

Ra~unar nakon toga vr{i pretra`ivawe baze podataka za uporednu municiju i daje izlazni spisak tipova oru`ja iz kojeg ispaqena ~aura i zrno imaju karakteristi~ne tragove koji se poklapaju sa tragovima na spornoj ~auri i zrnu.

Slede}i korak je pore|ewe slike referentnih ~aura / zrna ispaqenih iz tih oru`ja i slike sporne ~aure / zrna (ra~unarsko oduzimawe slike), {to, u najboqem slu~aju, dovodi do izdvajawa samo jednog oru`ja.Slike se prikazuju preko video monitora, a operater mo`e preko video printera da dobije slike za procenu " svojim o~ima".

ZAKQU^AK

Iznesena metoda, zasnovana na metodi koju su jo{ 20 - tih godina pro{log veka postavili Mezger,Heess i Hasslacher (Archiv fur Kriminologie, 1931.god.), prevazilazi neke probleme koji se javqaju u oblasti ve{ta~ewa oru`ja i municije.

Naime, oru`je sa specifi~nim obele`jima grupe, zatim uobi~ajeno oru`je koje se sre}e na tr`itu, oru`ja koja se proizvode u velikim koli~inama, kao i oru`ja koja se obi~no javqaju kao sporna, mogu se prepoznati veoma brzo, pogotovo od strane iskusnog stru~waka.

Me|utim, zbog ograni~enog kapaciteta qudske memorije, nemogu}e je pratiti i pamtiti sve proizvedeno oru`je i sve promene.Tako se oru`ja, koja se proizvode u malim koli~inama, ili se retko pojavuju kao sporna, lako mogu zaboraviti.

Primenom ra~unara podaci se ne mogu zaboraviti, a mogu se " pregledati " svi tipovi oru`ja (ukoliko su za wih uneseni podaci). Pri tome se uzimaju u obzir i oru`ja koja se re|e susre}u

Odre|ivawe oru`ja se realizuje pore|ewem, uz u~e}e stru~waka, i sa aspekta balisti~ara procedura je pojednostavqena.Na ovaj na~in je odre|ivawe oru`ja pouzdanije.Ra~unar omogu}uje stru~waku da kona~nu odluku donese i posredstvom direktnog pore|ewa sporne i referentne municije (~aura,zrno).

Pozdanost metode mo`e se pove}ati rastom broja uzoraka referentne municije.To omogu}uje da se upi}u sve varijacije karakteristi~nih tragova koje su ikad prime}ene.Da bi se pove}ala pouzdanost,

treba da se insistira da oru`je, iz kojeg se ispaquje municija koju treba dodati kolekciji, bude na raspolagawu. Ovo omogu}ava da se oru`je proveri, kao i da se spre~i unos podataka koji mogu da zavedu, zbog toga {to postoje oru`ja koja nisu originalna i koja su izmewena od strane vlasnika.

L i t e r a t u r a

1. Ruprecht Nennstiel : Schusswaffensystembestimmung, Kriminaltechnisches Institut, Wiesbaden, 1986.god.
2. Ruprecht Nennstiel : Entstehung von Systemspuren auf werfeuerten Hülse, Kriminaltechnisches Institut, Wiesbden, 1986.god.

КОРУПЦИЈСКЕ ВЕЗЕ ОРГАНИЗОВАНИХ КРИМИНАЛНИХ ГРУПА И ОРГАНИЗАЦИЈА- КРИМИНАЛИСТИЧКА АНАЛИЗА

В. П. Корж¹

(Государство и право, Но. 8 (2002), стр. 55-58)

Корупција је разнолика у свом испољавању. Било би погрешно сматрати да се она манифестује свуда на исти начин и да су јој својствени једни те исти узроци и последице. Одређени значај у формирању корумпираних структура имају како национални менталитет, тако и религиозна, правна и друга традиција. Историјски различите, у јавном мњењу источно-европских држава (Руска Федерација, Белорусија, Украјина), форме корупције биле су подмићивање и лихварство (зеленаштво). Подмићивање и лихварство могу се испољавати на свим нивоима система државних органа.

У међународним документима корупција се одређује као извршење од стране службеног лица било којих радњи или њихово неизвршење, у сфери његових службених овлашћења, за награду у било којој форми а у интересу даваоца такве награде. Генерални секретар ОУН у извештају **Утицај организоване криминалне делатности на друштво у целини** посебно је приметио, да је корупција службених лица увек била једно од најпогоднијих средстава организованих криминалних група, саставни део њихове стратегије и тактике, која је увек давала предност употреби отвореног насиља. Новац исплаћен у виду мита босови организованог криминала сматрају добром инвестицијом. Реч је о својеврсним режијским трошковима који су оправдани с тачке гледишта **дела**, уколико то у значајној мери повећава шансе за успех и вероватну некажњивост и у исто време снижава или своди на нулу опасност од откривања кривичног дела са свим губицима, до којих оно може довести.

Због тога, најједноставније одређење корупције је - поткупљивање, подмићивање службених лица, политичких и државни службеника.

Изучавање кривичних дела, спровођење научних истраживања омогућили су да се изведе закључак, да се иницијатори стварања (формирања) организованих криминалних група и криминалних организација, с економско-привредним интересом, према броју стратегијских задатака односе с одређеним циљем разраде система безбедности извршења економских кривичних дела, обрта незаконито стечених финансијских средстава, начина њихове легализације, а такође и заштити учесника организоване криминалне делатности од откривања. Због тога је функционисање организованих криминалних група и организација повезано са специјалним појавама као што су обавештајна и контраобавештајна служба, поткупљивање службених лица у државним органима. Као што примећује А.И. Долгова, *управо корумпирање дозвољава не само неутрализовање за криминалне групе опасних радњи од стране одговарајућих државних службеника, већ и подчињавање њихове делатности својим циљевима, коришћење преко њих официјелних структура друштва у своје сврхе и продирање у њих.*

Према подацима нашег истраживања 89.7% чине организована криминалне групе и организације с привредно-економским интересом, која имају корупцијске везе са службеним лицима у органима власти и управе и органима за заштиту права у Украјини. Тако, сваком другом раднику оперативне јединице за борбу против организованог криминала, у спровођењу провере оперативне информације о организованом економском криминалу супротставила су се службена лица регионалних органа власти и управе, а сваком трећем - органа унутрашњих послова и јавног тужилаштва. При томе, 85% испитаних иследника сматрају, да је основни разлог пружања отпора истраживању - умешаност службених лица органа унутрашњих послова, јавног тужилаштва, извршне власти.

¹Docent katedre za kriminalistiku Univerziteta unutrašnjih poslova, stariji nau~ni saradnik Instituta za

Због тога сматрамо да се корупцијске везе организованих криминалних група и организација са службеним лицима у органима власти и управе и органима за заштиту права, појављују као закономерност организоване криминалне делатности, и због тога их треба ставити у однос са структуралним елементима криминалистичких карактеристика организованог економског криминала.

Појављивање криминалистичких обележја корупцијских веза у једним околностима дозвољава да се одреди начин испољавања економског криминала, у другим- начин скривања трагова криминалне делатности, у трећим - методе легализације криминалних прихода, у четвртим - круг лица, учесника организовање криминалне делатности итд. Сматрамо, да разрада криминалистичких карактеристика корупцијских веза организованих криминалних група и организација треба да укључи и њихове кривично-правне и криминолошке карактеристике.

Будући да је основно обележје организоване криминалне делатности у сфери економије, корупција се истовремено појављује као везујућа карика у међународним криминалним везама. Организоване криминалне групе и организације, имајући корупцијске везе са службеним лицима виших и регионалних органа власти и управе користе отворене форме лобирања, утицаја на законодавну, извршну и судску власт, средства масовних медија. О томе сведочи низ озбиљних фактора. Влада Украјине је, везано за кршење важећег законодавства, само 1999. године представила сто хиљада неоснованих повластица које уживају предузимачке структуре, међу којима су и оне криминалне усмерености. Неке одлуке владе о давању повластица одређеним комерцијалним структурама биле су поништене Указом Председника Украјине као јавно незакоње.

Организатори криминалне делатности користе корумпирана службена лица државних органа за: стварање услова који иду на руку некажњивости криминалних организација при реализацији операција; неутрализацију, како одређених лица тако и целих установа; добијање информација комерцијалног карактера; стварање услова за извршење екстрапрофитних трансакција; добијање информација од стране државних органа о донетим мерама за борбу и неутрализацију таквих дејстава.

Како сведоче резултати спроведених истраживања, корупцијске везе државних чиновника са организаторима криминалног бизниса усложнили су појављивање сваке треће организоване групе с економско-привредним интересом.

Изучавање и анализа праксе откривања и истраживања организованог економског криминала омогућили су поделу друштвено најопаснијих корупцијских веза. Тако, међу њима разликујемо везе организовањих криминалних удружења са службеним лицима: а) виших државних органа; б) регионалних органа власти и управе; в) финансијских, банкарских, спољноекономских установа и организација; г) царинских органа; д) пореске службе; е) јавног тужилаштва; ж) полиције; з) контролно-надзорних инстанци.

По нашем мишљењу, организоване криминалне групе и организације с привредно-економским интересом, имају шест нивоа корупцијских веза.

1) Корумпирани државни чиновници подржавају формирање организовањих криминалних удружења у структури државних предузећа, финансијских, банкарских, установа, других субјеката предузимачке делатности независно од форме власништва; стварање фиктивних фирми (с циљем да се оне користе за извршавање економског криминала, скривање трагова, легализацију криминалних прихода); развој производње у сенци, лиценцирање и регистрацију лажних фирми, лажних банака.

2) Организатори криминалних група, организација, друштава користе корупцијске везе са службеним лицима у органима власти и управе за: реализацију криминалних акција везаних за примање огромних сума новца, скупочених материјалних добара, непокретне имовине, вредносних папира, других докумената, који испуњавају функцију новчаног еквивалента (чекови, сертификати итд.); лобирање. заштиту у примању експортних квота; помоћ у добијању наменских државних кредита, повластица и других преимућстава лажним фирмама или комерцијалним структурама, контролисаним организованим криминалним групама, организацијама; административну заштиту при спровођењу приватизацију имовине крупних државних предузећа; неосновану предају државне имовине на управљање комерцијалним структурама криминалне оријентације; спровођење незаконитих привредно-финансијских послова, банкарских операција са буџетним средствима регионалног или локалног нивоа; улагање државних средстава у лажна предузећа, бизнис у сенци под пригодним изговором.

3) Корумпирани државни службеници помажу организаторима криминалне делатности непосредно или уз помоћ трећих лица у: избору објеката криминалног напада; планирању, припреми, извршавању криминалне акције и скривању њених трагова; обезбеђивању организованих група савременим техничким и информационим средствима; стварању услова који одговарају извршавању економских кривичних дела; ширењу сфере утицаја; обезбеђењу и ефикасности обрта криминалних прихода и њиховој легализацији.

4) Организоване криминалне групе и организације користе корупцијске везе са службеним лицима органа власти и управе за неутрализацију форми друштвене контроле и за одупирање спровођењу провера, ревизија од стране контролно-надзорних служби државе.

5) Корумпирани државни чиновници лобирају доношење погодних закона, решења владе, других управних аката у интересу предузимачких структура које су под контролом организованих криминалних група и организација или су их оне створила.

6) Корумпирана службена лица државних органа помажу организованим криминалним групама, организацијама, друштвима при улагању криминалних прихода у законску економију, политичке институте, средства масовних информација; у предлагању руководиоца организованих криминалних група и организација у политичке, управне структуре или њиховом продирању у органе за заштиту права.

Заједно с тим треба приметити, да коришћење једног или другог нивоа корупцијских веза од стране организованих криминалних група и организација зависи од низа објективних и субјективних фактора. Несумњиво је да организоване групе, криминалне организације и друштва користе различите методе деловања, да настоје да установе корупцијске везе с политичарима и службеним лицима на високом положају, у циљу безбедности, конспиративности и трајања криминалне делатности.

Шест нивоа корупцијских веза које смо показали, чине систем заштите (од друштвено-правне контроле различитих форми), безбедности (како самог криминалног бизниса, тако и његових учесника), ефикасности легализације криминалних прихода. Подмитљивци-корупционери истовремено су у две службе: официјелној, државној и неофицијелној, тј. у криминалним структурама. Они, користећи службена овлашћења, пружају безбедност субјектима организоване криминалне делатности путем уплитања, протекционизма, подршке, заступништва, покровитељства, лобирања, фаворизовања, формирања јавног мњења кроз средства мас медија о *крсним оцима* украјинских мафијашких кланова.

Анализа информација органа који остварују оперативну делатност и резултати истраживања потврђују наличје мрежних корумпираних структура у органима власти и управе. Како пише Д. А. Пешко и В. А. Дадалко, оне имају два или више степена управљања. *Организациона мрежа корумпираних структура гради се *одозго надоле*, адекватно структури власти. Горњи ешелон окружује се утицајним групама, помоћницима, без којих систем не може да делује.* Традиционалним функцијама мрежних корумпираних структура сматрају се: легализација криминалног капитала у иностранству, успостављање веза с представницима иностраних фирми, конзулата и кроз њих лобирање спољноекономских операција које одговарају предузетничким структурама криминалне оријентације.

Како сведоче резултати истраживања, сваку четврту организовану криминалну групу и организацију с привредно-економским интересом формирала су службена лица из органа власти и управе, која су и предводила створене криминалне структуре.

Службена лица виших органа власти и управе, овлашћена за остваривање државних функција, извршавају кривична дела у области економије у организованим групама приликом расподеле и расходања државних, буџетских, кредитних, инвестиционих и других државних средстава и приватизације имовине државних предузећа.

Те елитне организоване групе криминалаца *белог оковратника* карактерише висок друштвени положај организатора криминалне делатности, *изоштрено-интелектуални метод њихових дејстава; огромна материјална, физичка и морална штета; искључива латентност напада; снисходљив и скоро брижан однос власти према овој групи криминалаца*.

Успостављање хоризонталних и вертикалних корупцијских веза организатора криминалне делатности с службеним лицима на високим функцијама у органима власти и управе дозвољава им да извршавају економски криминалитет у врло

специфичним и тајним условима, тј. под покрићем официјелне државне делатности. Хоризонтално-вертикалне корупцијске везе организованих криминалних група *белог оковратника* носе *посебно скривен и хармоничан карактер у условима у којима доминирају жестока похлепа и подмитљивост власти*, због чега организоване групе, које користе корупцијске везе чиновника на високој функцији у вишим и регионалним државним органима, остају практично недостижни органима за заштиту права.

Карактеристика корупцијских веза организованих криминалних организација с привредно-економским интересом имају велики значај за истраживање организованог економског криминала. Појављивање једног или другог нивоа корупцијских веза омогућава иследнику да установи: метод формирања криминалне групе или организације; криминалну технологију извршења економског криминала; састав криминалног удружења и функције њених чланова; начин легализације криминалних прихода; друге околности, које су од значаја за истраживање дела.

Превела п

риредила Рената Самардзић,

Полицијска академија-Београд

**ПРИКАЗ КЊИГЕ ПРОФ. ДР ВЛАДИМИРА КРИВОКАПИЋА
“ПРЕВЕНЦИЈА КРИМИНАЛИТЕТА”**

Марта месеца 2002. године у издању Полицијске академије из Београда изашла је књига проф. др Владимира Кривокапића под насловом “Превенција криминалитета”. Реч је о књизи која је посвећена једној изузетно актуелној проблематици не само у времену чији смо савременици него и уопште. Ово стога што су криминалитет и борба против криминалитета стари колико је старо и само друштво. Међутим, и поред тако дуге егзистенције те борбе њена актуелност и интензитет постају све већи са развојем друштва, будући да је његова пратећа појава не само повећање обима криминалитета, већ и појава његових нових, изузетно тешких облика, облика који у појединим случајевима представљају и директну опасност за државу као целину. Због овог, питање превенције криминалитета постаје све значајније јер је неоспорно да у борби против ове рак-ране друштва превенција има значајнију улогу од репресије. Успешност борбе против криминалитета као негативне друштвене појаве зависи у највећем степену, од откривања његових корена, узрока и услова који погодују његовом настојању и развоју, што се постиже пре свега предузимањем адекватних превентивних мера. Само у случајевима када друштво располаже адекватним превентивним мерама, свакако уз адекватне мере репресије, оно је у позицији да се успешно бори против овог друштвеног зла. Због тога, задатак друштва је да проналажењем адекватних репресивних мера пронађе, а потом и примени адекватне превентивне мере. Да би се то остварило, тј. да би се пронашле адекватне превентивне мере и да би оне потом могле успешно да се примене, неопходно је да претходно буду испуњени следећи услови:

- да се прецизно одреди њихов појам, а тиме и оквир и обим њихове примене и
- да се сачини стратегија превентивног супростављања криминалитету коју морају да карактеришу следеће особености:
 - а) одсуство “стандардних” метода и средстава који су се и поред свог дугог егзистирања у пракси показали неефикасним
 - б) њена заснованост на научним и стручним и надасве већ реализованим истраживањима,
 - в) планска усмереност
 - г) заснованост на начелима законитости, легитимности и хуманости,
 - д) укљученост свих оних субјеката (не само државних) који својим деловањем (било професионално или из хобија) могу да допринесу превенцији криминалитета и
 - ђ) кадровска и стручна оспособљеност субјеката који професионално раде на превенцији криминалитета и њихова међусобна повезаност и координирани рад.

Реализација наведених услова, односно стварање подлоге за њихову успешну реализацију циљ је којем мора да тежи свако друштво које жели да се успешно супростави криминалитету. Том друштву припада и наша држава будући да је сасвим исправно један од њених приоритета што успешнија борба против криминалитета. С обзиром на то, добро је дошла свака идеја која иде у прилог тој борби. Веома значајан допринос практичној реализацији тог циља наше државе јесте и књига проф. др Владимира Кривокапића по насловом “Превенција криминалитета”. Три су основна разлога за овакав закључак.

1. У свом рукопису проф. др Владимир Кривокапић исцрпно и научно аргументовано одређује појам и значај превенције криминалитета, указује на њену историјску генезу и из ње извлачи поуке за наше време. На тај начин проф. др Владимир Кривокапић успешно ствара научну основу за своје виђење савремене стратегије превентивног деловања у борби против криминалитета. Ако се овом дода да је у стварању те стратегије

аутор користио богато компаративно искуство, као и ставове савремене криминалне политике, односно и ставове многобројних владиних и невладиних асоцијација (националног и наднационалног карактера), онда његово виђење савремене стратегије превентивног деловања против криминалитета постаје још значајније.

2. У овој књизи проф. др Владимир Кривокапић не само да исцрпно обрађује субјекте који могу да допринесу успеху превентивне борбе против криминалитета, већ и детаљно и надасве стручно и аргументовано обрађује и поље њиховог превентивног деловања. Захваљујући таквом приступу скоро да нема ниједног субјекта који може да се појави као саучесник на пољу превентивне борбе против криминалитета, а да није анализиран у овој књизи. Управо због тога делови књиге који се односе на субјекте превентивног деловања у борби против криминалитета представљају посебну вредност.
3. Аутор у својој књизи стручно и аргументовано доказује, сасвим исцрпно, да успешна борба против криминалитета не зависи само од стручне и кадровске оспособљености и попуњености појединих субјеката, већ и од њихове међусобне повезаности и координираног деловања на пољу те борбе. С обзиром на значај тог фактора, аутор у књизи даје и своје виђење те међусобне сарадње и координације.

Имајући у виду предње изнесено које само укартко говори о садржају ове књиге са много се основа може закључити да књига проф. др Владимира Кривокапића под насловом **“Превенција криминалитета”** не само да на потпун и свестан начин обрађује веома сложену проблематику превенције криминалитета, већ својим садржајем представља јединствен рад те врсте код нас.

Својим изласком из штампе књига попуњава већ више деценија присутнију празнину у кривично правној, и не само кривично правној, стручној литератури на простору Југославије. По својим више него неоспорним научним и педагошким квалитетима она представља несвакидашњи рад у области кривично правних научних дисциплина уопште. С таквом својом садржином и високим нивоом педагошких и научних квалитета књига ће бити од велике користи свима који су на било који начин у контакту са многобројним питањима везаним за превенцију криминалитета. Нема сумње да ће сви којима је ова књига намењена после њеног читања бити у позицији да успешније делују на пољу превентивне борбе против криминалитета и да ће на тај начин та борба, посматрано уопштено, бити успешнија, што је један од циљева не само књиге, већ и наше државе у целини.

Полазећи од предње изнесеног задовољство ми је да свима онима који се на било који начин (теоретски или практично) баве сложеном проблематиком борбе против криминалитета препоручим ову књигу проф. др Владимира Кривокапића. Широк је круг лица (почевши од практичара па до научних радника) којима ова књига може да буде од велике користи. Уз њих, а имајући у виду садржај и начин обраде појединих пуитања, књига може да послужи и као уџбеничка литература не само студентима, већ и свима другима који се тек припремају да се практично баве само сложеним и надасве актуелном проблематиком превенције криминалитета, односно борбе против криминалитета уопште.

На крају додајмо да књига никог од својих корисника неће оставити равнодушним, а лакоћи њеног читања допринеће и ауторов префињен стил изражавања.

ПРИКАЗ

Мр Љубинка Ступар, Виша школа унутрашњих послова

Ивановић Александар, дипл.инж.

КРИМИНАЛИСТИЧКО – ХЕМИЈСКО ВЈЕШТАЧЕЊЕ ТРАГОВА ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА

Монографија ” **Криминалистичко – хемијско вјештачење трагова ватреног оружја** ”, аутора Ивановић Александра, дипл.инж. коју је издало Министарство унутрашњих послова Црне Горе представља књигу првенац из области коју обрађује на територији СР Југославије, па чак и на просторима экс Југославије, како један од рецензената сматра.

Проблематиком ватреног оружја бавили су се многи научни радници и стручна лица, али аутор Александар Ивановић смогао је снаге и учинио је велики напор да своје теоријско знање и богато практично искуство обједини и да нам на врло доступан начин презентира методе криминалистичко – техничког вештачења трагова употребе ватреног оружја, односно методе за одређивање руке која је пуцала и даљине са које је пуцано.

Пише на високо научном нивоу са лако разумљивим језиком што књигу чини прегледном и доступном читалачкој публици којој је и намењена. А намењена је свима онима који на било који начин учествују у расветљавању кривичних дела у којима је коришћено ватрено оружје: радницима криминалистичке технике, судским вештацима криминалистичке струке, истражним судијама, јавним тужиоцима, адвокатима итд. Монографија представља и допунску уџбеничку литературу на вишим и високошколским установама криминалистичке струке.

Композиција монографије ” **Криминалистичко – техничко вјештачење трагова ватреног оружја** ”, урађена на 171 страници састоји се из **Уводног дела** и три основна поглавља: **Процес опаљења метка из ватреног оружја, Идентификација лица које је пуцало из ватреног оружја и којом руком и Криминалистичко – хемијско вјештачење ватреног оружја** са одговарајућим поднасловима који детаљније одређују дату проблематику.

У уводном делу аутор се осврће на појам и значај криминалистичке хемије као посебне области криминалистике и на њену повезаност са криминалистичком балистиком и судском медицином.

У првом поглављу које се односи на Процес опаљења метка из ватреног оружја врло детаљно и сликовито се описују процеси који се дешавају при опаљењу метка, као и састав метка код ручног ватреног оружја.

Кроз друго поглавље Идентификација лица које је пуцало из ватреног оружја и којом руком дате су хемијске и физичко – хемијске методе анализа продуката који настају приликом опаљења метка из ватреног оружја. Аутор их дели на методе за детектовање органских и детектовање неорганских компонената.

У описивању метода поред хемијског, даје се и правни основ примене метода у криминалистичкој техници. Описујући методе аутор говори истовремено о предности и недостацима примене метода и на основу своје богате правосудне

праксе указује и предлаже шта би све требало да се предузме почев од узорковања материјала са шака осумњиченог лица па све до избора и примене методе, како би резултати представљали прави материјални доказ.

Посебну пажњу привлачи приказ методе **скенирајуће електромикроскопије са енергетским дисперзивним додатком са X – зрацима (СЕМ/ЕДХ)**, која се користи у циљу идентификације лица које је пуцало из ватреног оружја и за одређивање даљине са које је пуцано. Аутор се залаже да се ова у свету призната и примењена метода уведе у полицијску и правосудну праксу и на територији СРЈ.

У трећем поглављу Криминалистичко хемијско вјештачење даљине пуцања аутор детаљно презентира методе за вештачење даљине пуцања анализирајући како органске компоненте тако и неорганске елементе, који се налазе у сагорелом и несагорелом делу барутних честица, на одећи жртве.

За сваку методу су наглашене и добре и лоше особине, као и примена у оперативно истражне и правосудне сврхе.

С обзиром да је одређивање даљине пуцања врло значајно са гледишта кривично процесног права, то је и разумљиво што се овом проблему у форензичкој хемији посвећује посебна пажња.

Мр Зоран МИЛИЋ
МУП Републике Србије

МЕЂУНАРОДНИ СИМПОЗИЈУМ - МЕНАЏМЕНТ У СПЕЦИЈАЛНОМ ФИЗИЧКОМ ОБРАЗОВАЊУ ПОЛИЦИЈЕ

У В О Д

Систем специјалног физичког образовања у стратегији полицијског посла је сложен, трајан и осетљив процес, стално актуелан у свим европским и светским полицијама. Наиме, савремене полиције Света и Европе поклањају изузетну пажњу овом сегменту рада и један су од основа система њиховог функционисања.

Полицији треба превасходно здрав, способан, одлично обучен и законито оспособљен припадник, који својом оспособљеношћу и применом овлашћења не нарушава интегритет и људска права и слободе грађана.

Како доћи до таквог полицајца? Између осталог, савременом и трајном стратегијом, савременом методологијом рада, кадровским менаџментом, новим развијеним знањем као и адекватном едукацијом и тренингом полицијског кадра.

Управо започете реформе полиције а самим тим и образовног система у МУП Републике Србије, прилика су да Специјално физичко образовање нађе право место у систему рада полиције.

Иако је специјално физичко образовање дефинисано као научна и наставна дисциплина, са већ дуго добрим међународним статусом и референцама, са доста развијеног оригиналног знања на основу кога се може управљати његовим ефектима ради подизањем радне ефикасности полицајца, у досадашњој пракси полиције на супрот реченом, статус Специјалног физичког образовања је био више ствар воље појединих структура у МУП, него његове научне утемељености и потребе за њим, што је између осталог доприносило његовом неодговарајућем статусу у полицији као и смањењу радне ефикасности полицајца.

Сходно свему реченом, у процесу реформе МУП Републике Србије, потребно је посветити посебну пажњу у примени знања Специјалног физичког образовања у полицији, почев од свакодневних послова па преко едукације почев од нивоа курсева, преко високошколске едукације до усавршавања радника током целог њиховог радног века.

Сигурно је да ово питање има битан ослонац у сопственој пракси и њено позитивно искуство у овој области, што предпоставља потребу његовог даљег усавршавања и позиционирања.

Делујући у правцу реформи полицијског образовног система, а ради усавршавања и повезивања са светским и европским полицијама ове научне и наставне области,

приступило се организацији првог Међународног симпозијума под називом “Менаџмент у специјалном физичком образовању полиције”.

ЦИЉ И ЗАДАТАК МЕЂУНАРОДНОГ СИМПОЗИЈУМА

Основни циљ и задатак организације Међународног симпозијума - “Менаџмент у специјалном физичком образовању полиције” је сагледавање позиције у овој области са аспекта европских и светских научних експертиза. То се посебно односи на достигнућа на плану организације рада и управљања, уочавања промена и визија на нивоу савремене технологије, континуитета рада а посебно у менаџменту кадрова, методологије и социјалне компетентности полицајаца.

ОРГАНИЗАЦИЈА МЕЂУНАРОДНОГ СИМПОЗИЈУМА

У циљу успешне организације међународног симпозијума формирана су одговарајућа тела:

а) ПОКРОВИТЕЉ СИМПОЗИЈУМА

Влада Републике Србије

б) ОРГАНИЗАТОР СИМПОЗИЈУМА

- Министарство унутрашњих послова Републике Србије
- Организација за европску безбедност и сарадњу
- Агенција за унапређење државне управе

в) ОРГАНИЗАЦИОНА ПОСТАВКА СИМПОЗИЈУМА

- Организациони комитет
- Извршни комитет са организационим тимовима
- Одбор за програм
- Одбор за рецензију

Значајно је истаћи да је председник Организационог комитета министар унутрашњих послова Републике Србије господин Душан Михајловић, чланови: министар просвете и спорта у Влади Републике Србије проф. др Гашо Кнежевић, заменик министра унутрашњих послова Републике Србије господин Ненад Милић, амбасадор ОЕБС-а у Савезној Републици Југославији, господин Стефано Санино, члан мисије ОЕБС-а у СРЈ господин Такар Динеш, шеф канцеларије Савета Европе у Београду госпођа Верена Тејлор, начелник Ресора јавне безбедности МУП Републике Србије генерал-пуковник Сретен Лукић, руководиоци из МУП Републике Србије и културног и јавног живота Републике Србије.

Председник Програмског одбора симпозијума је директор Више школе унутрашњих послова у Земуну проф. др Момчило Талијан.

Председник Одбора за рецензију радова је проф. др Миленко Милошевић.

МЕСТО ОДРЖАВАЊА СИМПОЗИЈУМА

Београд, “Сава Центар”

ДАТУМ ОДРЖАВАЊА СИМПОЗИЈУМА

25. и 26. јун 2003. године

ПОЗИВИ ЗА УЧЕШЋЕ НА СИМПОЗИЈУМУ СУ УПУЋЕНИ:

Инострани учесници: представници полиција Велике Британије, Данске, Немачке, Аустрије, Француске, САД, Израела, Италије, Русије, Норвешке, Грчке, Бугарске, Словеније, Холандије и др.

Домаћи учесници: представници МУП Републике Србије, Полицијске и Војне академије из Београда, ВШУП, СШУП, Института безбедности, Војномедицинске академије, Факултета за физичку културу из Београда и Новог Сада, Економског факултета, Филозофског факултета – група за психологију и социологију, Факултета за менаџмент и др.

НАЧИН РАДА НА СИМПОЗИЈУМУ

Рад на симпозијуму одвијаће се на основу одабраних радова од стране Одбора за рецензију и позива организатора.

ОФИЦИЈЕЛНИ ЈЕЗИК

Официјелни језик на симпозијуму биће енглески.

Симултани превод ће бити на српском, енглеском, француском и немачком језику

УСЛОВИ ЗА УЧЕШЋЕ ИНОСТРАНИХ ПРЕДСТАВНИКА ПОЛИЦИЈА И ДРУГИХ ЗАИНТЕРЕСОВАНИХ СТРУЧЊАКА

УЧЕСНИЦИ СНОСЕ ТРОШКОВЕ:

- ◆ смештаја и исхране,
- ◆ превоза до Београда и назад,
- ◆ израде материјала које ће презентовати (радове, постере и презентације)

ОРГАНИЗАТОР ОБЕЗБЕЂУЈЕ:

- ◆ резервацију смештаја и исхране у хотелу и трансфере током боравка у Београду по програму,
- ◆ представљање одабраних радова на Интернету и стручном часопису,
- ◆ техничку организацију симпозијума,
- ◆ преводиоце,
- ◆ обилазак и посете културних знаменитости града, према програму.

ОБИМ И ПРЕЗЕНТАЦИЈА РАДОВА:

- ◆ **Абстракт** (100-150 речи) доставља се у писаном и дигиталном облику погодним за објављивање на Интернету (дискета, ZIP Disk или CD). (**Пример абстракта налази се у прилогу**).
- ◆ **Комплетан рад** (до 6 страница). Поред рада може се доставити видео или Power Point презентација. (**Пример рада налази се у прилогу**).
- ◆ **Саопштења** се излажу усмено у трајању до 10 минута по теми, а 5 минута је предвиђено за питања и одговоре учесника,
- ◆ **Постер презентација** је предвиђена по завршетку одређене сесије. Постер треба да буде димензија 150 x 90 цм.

НАПОМЕНА: На располагању ће бити слајд пројектор, РС рачунар са Power Point програмом за презентацију и рачунарски пројектор;

НАУЧНИ ПРОГРАМ СИМПОЗИЈУМА – СЕСИЈЕ – ТЕМЕ

- МЕНАѢМЕНТ У СПЕЦИЈАЛНОМ ФИЗИЧКОМ ОБРАЗОВАЊУ ПОЛИЦИЈЕ -

I СЕСИЈА: КАДРОВСКИ МЕНАѢМЕНТ У ПОЛИЦИЈИ

ТЕМЕ:

1. Систем селекције полицајаца
2. Прављење акционих тимова

II СЕСИЈА: МЕНАѢМЕНТ СОЦИЈАЛНЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПОЛИЦАЈЦА

ТЕМЕ:

1. Утицај специјалног физичког образовања на формирање новог вредносног система полицајаца
2. Управљање стресом код полицајаца

III СЕСИЈА: МЕНАѢМЕНТ У ЕДУКАЦИЈИ И ТРЕНИНГА У ПОЛИЦИЈИ

ТЕМЕ:

1. МенаѢмент у физичкој припреми полиције
2. МенаѢмент у тренингу врхунских спортиста полицајаца

НАПОМЕНА: После сваке сесије одржаће се постер презентација радова у оквиру одговарајуће теме.

ПРИЈАВА ЗА УЧЕШЋЕ И КОТИЗАЦИЈА

- **ПРИЈАВА ЗА УЧЕШЋЕ НА СИМПОЗИЈУМУ – ДО 2.9.2002. ГОДИНЕ**
АДРЕСА: МУП РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – УПРАВА ПОЛИЦИЈЕ
 Кнеза Милоша 101, 11 000 Београд, Србија
E-mail: muprs@mup.sr.gov.yu **WEB:** www.mup.sr.gov.yu
- **ДОСТАВЉАЊЕ АБСТРАКТА ЗА СИМПОЗИЈУМ – ДО 10.11.2002. ГОДИНЕ**
 (абстракт 100-150 речи)
- **ДОСТАВЉАЊЕ РАДОВА И ПОСТЕРА ЗА СИМПОЗИЈУМ – ДО 20.01.2003.**
 (комплетан рад до 6 страна и постер димензија 150x90цм)
- **РЕЗЕРВАЦИЈА СМЕШТАЈА У ХОТЕЛУ “ИНТЕРКОНТИНЕНТАЛ” – Београд**
РОК: 1.4.2003. године (резервација се доставља организатору на E-mail).
- **РОК ЗА УПЛАТУ КОТИЗАЦИЈЕ – 1.4.2003. ГОДИНЕ**

ИЗНОС КОТИЗАЦИЈЕ

- € 100,00 (сто еура) – за иностране учеснике, уплата на **жиро рачун број 57900-07008104**, код Комерцијалне банке у Београду са назнаком за МУП Републике Србије и сврхом уплате “Међународни симпозијум у СФО”
- 6.000,00 динара – за домаће учеснике, уплата на **жиро рачун број 40802-637-1-5075**, код Комерцијалне банке у Београду са назнаком за МУП Републике Србије и сврхом уплате “Међународни симпозијум у СФО”

У ИЗНОС КОТИЗАЦИЈЕ УКЉУЧЕНИ СУ:

◆ ЗБОРНИК ОДАБРАНИХ РАДОВА ◆ ПРОМОТИВНИ МАТЕРИЈАЛ ◆ ПЛАТНЕНА ТОРБА ЗА АКТА ◆ МАЈИЦА СА ЛОГОМ СИМПОЗИЈУМА ◆ ФАСЦИКЛА ◆ БЛОК ◆ ХЕМИЈСКА ОЛОВКА ◆ ИНФО-ТУРИСТИЧКИ МАТЕРИЈАЛ ◆ ПРЕЗЕНТАЦИЈА ДОНАТОРА СИМПОЗИЈУМА ◆ ПРОГРАМ АКТИВНОСТИ ◆ ПРИЈЕМИ НА ОТВАРАЊУ И ЗАТВАРАЊУ СИМПОЗИЈУМА У	ХОТЕЛУ "ИНТЕРКОНТИНЕНТАЛ – БЕОГРАД" ◆ ОБИЛАЗАК ГРАДА -ВОЖЊА БРОДОМ ◆ ОБИЛАЗАК ВШУП ЗЕМУН И НЦ У МАКИШУ ◆ ОБИЛАЗАК И РУЧАК У НАСТАВНОМ ЦЕНТРУ МИНИСТАРСТВА У МАКИШУ ◆ ЗАЈЕДНИЧКИ РУЧАК – ВЕЧЕРА У РЕСТОРАНУ "ДАЧА", ВШУП ЗЕМУН И НЦ У МАКИШУ ПО ПРОГРАМУ ◆ ОРГАНИЗОВАНИ ПРЕВОЗИ НА ПЛАНИРАНИМ РЕЛАЦИЈАМА

СМЕШТАЈ УЧЕСНИКА СИМПОЗИЈУМА**ХОТЕЛ ИНТЕРКОНТИНЕНТАЛ - БЕОГРАД**

адреса: Владимира Поповића 10, 11 070 Београд
 телефон: + 381 11 311 3333
 fax: + 381 11 311 1330

Услови смештаја за иностране учеснике симпозијума (сами финансирају трошкове)

- ◆ **ЈЕДНОКРЕВЕТНА СТАНДАРДНА СОБА**
 ➤ са ноћењем и доручком по једном дану

~~редовна цена \$170~~
ПОСЕБНА ЦЕНА
\$ 100

У ЦЕНУ ЈЕ УКЉУЧЕН:

- АМЕРИЧКИ БИФЕ
- ДОРУЧЕК У РЕСТОРАНУ BRASSERIE
- ПОРЕЗ НА ПРОМЕТ

◆ **ВЕЧЕРА** (по жељи учесника)

ПОСЕБНА ЦЕНА

\$ 20

◆ **БОРАВИШНА ТАКСА**

22,00 дин. (\$ 0,8)

НАЧИН ПЛАЋАЊА У ХОТЕЛУ:

- CASH
- ПУТНИ ЧЕКОВИ
- VISA
- DINERS

Домаћи учесници симпозијума могу самостално извршити избор за смештај у Београду, а акредитацију извршити у хотелу “Интерконтинентал” – Београд.

ВАЖНИ ДАТУМИ

ВРЕМЕ ОДРЖАВАЊА СИМПОЗИЈУМА:

25. и 26.6.2003. године, Београд, Србија

ПРВО ОБАВЕШТЕЊЕ УЧЕСНИЦИМА

30.6.2002. године

ПРИЈАВА ЗА УЧЕШЋЕ:

до **2.9.2002. године**

ДОСТАВЉАЊЕ АБСТРАКТА

10.11.2002. године

ОДГОВОР ЗА ПРИХВАТАЊЕ АБСТРАКТА:

до **30.12.2002. године**

ДОСТАВЉАЊЕ РАДОВА:

до **20.01.2003. године**

ОДГОВОР ЗА ПРИХВАТАЊЕ РАДОВА:

до **28.02.2003. године**

ПОТВРДА ЗА УЧЕШЋЕ, ДОСТАВЉАЊЕ РЕЗЕРВАЦИЈЕ СМЕШТАЈА И УПЛАТА КОТИЗАЦИЈЕ УЧЕСНИКА:

до **1.4.2003. године**

ДЕФИНИСАЊЕ УЧЕСНИКА И ТЕМА:

до **20.05.2003. године**

ИЗРАДА ЗБОРНИКА РАДОВА (НА ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ):

до **1.06.2003. године**

КОНТАКТ СА ОРГАНИЗАТОРОМ СИМПОЗИЈУМА:

АДРЕСА:

МУП РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
УПРАВА ПОЛИЦИЈЕ
Србија, 11000 Београд, Кнеза Милоша 101

ТЕЛЕФОНИ: +381 11 3618 300

+381 11 3545 807

ФАКС: +381 11 3547 302

E-mail: muprs@mup.sr.gov.yu WEB: www.mup.sr.gov.yu**З А К Л Ј У Ч А К**

У овом материјалу дати су сви релевантни елементи потребни за успешну организацију, информисање и учешће заинтересованих научних и других стручњака у овој области и шире.

На крају наводимо пример како треба да изгледа један стручан рад:

**АНАЛИЗА ПАРАМЕТАРА БРЗИНЕ, СИЛЕ И ЊЕНИХ ДИМЕНЗИЈА ПРИ
ДИЗАЊУ ТЕГОВА РАЗЛИЧИТИХ ТЕЖИНА ИЗ ДУБОКОГ ЧУЧЊА
РАЗЛИЧИТИМ БРЗИНАМА**

празан ред

**МИЛОШЕВИЋ, М^{1.}, МУДРИЋ, М^{1.}, ДОПСАЈ, М^{1.}, БЛАГОЈЕВИЋ, М^{1.},
МИХАЈЛОВИЋ, М^{2.}**

¹ *Катедра за Специјално физичко образовање, Факултет полицијских наука,
Београд, Југославија.*

² *Југословенски институт за спорт, Кнеза Вишеслава 72, Београд, Југославија.*

празан ред

празан ред

АБСТРАКТ

празан ред

Циљ рад је истраживање утицаја различитих тежина и брзина дизања терета на промене параметара брзине и димензије силе. Дефинисање датих промена на индивидуалном

нивоу омогућиће адекватније управљање тренажним ефектима. Анализа промена параметара брзине и димензија силе опружача ногу мерена је дизањем различитих тежина (70%, 80%, 90% и 100% максималне тежине) средњом, великом и максималном брзином из дубоког чучња на узорку једног члана националне репрезентације у дизању тегова. Резултати указују да се највећа сила (305 dN) постиже на 80% тежине при максималној брзини подизања, да се највеће брзине као и сви њени параметри постижу на 70% терета и да се нејвеће брзине укључења мишића појављују код тежина 70% и 100%. Добијени резултати омогућавају другачији приступ управљању тренинга модулациом брзине којом се постижу поједине тежине.

Кључне речи: тренинг силе, дубоки чучањ, брзина укључења мишића, дизање тегова

празан ред

празан ред

празан ред

УВОД

празан ред

Резултатима ди којих је дошао Милошевић, М. и сар. (2), на узорку од 400 испитаника отворен је проблем сазнавања утицаја различитих тежина и брзина терета на промене параметара брзине, силе и њених дизања. Отворен је и проблем индивидуалног управљања са тренингом (2,3,4), Сврха овог рада би била истраживање датих промена на индивидуалном нивоу ради адекватнијег управљања тренажним ефектима.

празан ред

МАТЕРИЈАЛ И МЕТОДЕ

празан ред

Анализа промена параметара брзине, силе и њених димензија опружача ногу мерена је дизањем различитих тежина (70%, 80%, 90% и 100% максималне тежине) средњом, великом и максималном брзином из дубоког чучња у целом дијапазону опружања ногу, на репрезентативцу Југославије у дизању тегова Николи Алиломову. Његова старост је 21 годину, максимална подигнута тежина из чучња 160 кг, телесна висина 167.5 цм, маса тела 58.2 кг. За сва мерења коришћен је посебно направљен хардверско-софтверски систем кога је развио проф. др Миленко Милошевић и сарадници. При подизању свих тежина мерено је време (s) вертикалне и хоризонталне промене положаја шипке тега, вертикалне на сваких 7.8 mm а хоризонталне на сваких 1mm, у целом дијапазону опружања ногу. Сваки тест је понављан три пута а узиман је најбољи резултат. Одбацивани су они покушаји чије хоризонтално померање тега није у зони дозвољеног (4-5 цм). Просечно по мерењима посматрало се 72 тачке. Из тих података израчунати су вертикална брзина и убрзање за сваки праћени одмерак као први о други извод пута по времену. Резултати брзине су фитовани пре израчунавању силе. Затим је на фитованим подацима израчуната сила у сваком одмерку на целом дијапазону дизања по формули:

празан ред

$$F=m(a + 9.81) / 10$$

празан ред

-где је F – сила изражена у dN , m – маса тега и a – убрзања посматрано у одређеном одмерку

празан ред

Из добијених података за силу и време рачуната је брзина укључења мишића за свако F_t по формули:

празан ред

$$C = - (1/t) * \ln ((1 - Ft/F_{max}))$$

празан ред

- где је: F – ниво од 1%, 2%,..., 99% максималне силе изражен у dN ; F_{max} – максимална сила коју генеришу опружачи ногу изражена у dN ; C – константа која карактерише брзину укључења моторних јединица; t – време у коме се постиже одговарајући ниво максималне силе изражено у секундама (s).

празан ред

Промене су анализиране на основу максималне силе (F_{max}), времена за које се она постиже (t_{max}), максималне вредности брзине укључења моторних јединица опружача ногу (C_{max}) времена ($t_{C_{max}}$) и силе ($F_{C_{max}}$) при којој се то десило, брзине генерисања силе (BGS) израчунате по формули ($F * t$) а изражене у (dNs), промена брзине генерисања силе (PBGS1(изражена декањутнима у секунди за секунду (dNt / s^2) у интервалу од 1% измерене силе а узимаће се максимална вредност, ниво силе (F) и време (t) на ком се то дешава и време промена брзине генерисања силе (PBGS2) изражена (dN/ s) за сваки % измерене силе у интервалу од 1% до 100%. Промене брзине су анализиране на основу следећих параметара: the first vertical velocity peak (Max 1), the first minimum of vertical velocity peak (Min 1), maximal vertical velocity (Max 2) i minimal vertical velocity (Min2).

празан ред**РЕЗУЛТАТИ****празан ред**

Табела 1. Параметри брзине (m /s)

празан ред

	70%			80%			90%		100%
	V3	V2	V1	V3	V2	V1	V2	V1	V1
Max 1	0.72	0.83	1.02	0.75	0.81	0.83	0.39	0.42	0.42
Min 1	0.61	0.74	0.93	0.64	0.61	0.65	0.20	0.36	0.35
Max 2	1.00	1.31	1.74	1.42	1.58	1.65	0.65	0.94	0.89
Min 2	-0.38	-0.26	-0.08	-0.31	-0.11	-0.28	-0.08	-0.22	-0.27

празан ред

Табела 2. Параметри силе

празан ред

	50%			70%			80%			90%		100%
	V3	V2	V1	V3	V2	V1	V3	V2	V1	V2	V1	V1
F_{max}	151	176	163	165	191	217	271	298	305	186	181	293
t_{max}	0.19	0.14	0.12	0.24	0.20	0.23	1.36	1.41	1.45	0.80	1.16	0.81
VGf	28.4	24.7	19.1	37.6	38.9	49.7	369	421	439	208	176	190
VF1	1133	1863	1136	699	1328	2178	5682	7579	8372	497	607	897
F1	145	143	117	143	163	154	247	272	204	170	156	201

t1	0.18	0.11	0.06	0.15	0.16	0.17	1.35	1.40	0.74	1.21	0.86	0.72
VF2	903	148	2347	973	986	1149	185	245	305	517	769	1096
F2	93.1	105	89.4	132	163	202	135	204	228	166	153	216
T2	0.10	0.07	0.04	0.14	0.16	0.21	0.73	0.83	0.77	0.32	0.19	0.20

празан ред
ЗАКЉУЧАК

празан ред

Резултати приказани у Табелама 1. и 2. указују да се највећа сила (305 dN) постиже на 80% тежине при максималној брзини подизања, што ову тежину препоручује за развој максималне силе. Тим би се скратило предуго време (8 сати) тренинга на максималним тежинама. Највеће брзине као и сви њени параметри се постижу на 70% терета. На том терету је најкраће време између Max 1 и Min 1. Највећи прираст силе се дешава у времену од 0.172 секунде на 70.5% од максималне силе која се постиже при дизању тежина од 70% и 100% максималним брзинама. У овом времену при дизању датих тежина дешава се највећа синхронизација мотомих јединица. Највеће брзине укључења мишића имамо код тежина 70% и 100% на доста ниском времену. Диобијени резултати омогућавају деконпозицију до сада познатих метода за развој наведених својстава, и друкчији приступ управљању, модулациом брзине којом се подижу поједине тежине.

празан ред
РЕФЕРЕНЦЕ

празан ред

1. Hiskia, G. (1996): Report of Professional-Scientific Activity in the IWF-SRC (November 1993 May 1996), IWF-SRC session, Warsawa.
2. Milosevic, M., Blagojevic, M., Dopsaj, M. (1998): Analyzing the characteristics of transitory regime of leg extensor force generation in dynamic strain conditions, Science-Security-Police: Journal of Police Academy-Belgrade, 2:34-40.
3. Milosevic, M., Dopsaj, M., Blagojevic, M. (1998): Comparative analysis of force generation velocity and its dimensions in leg extensors in top judo ists, Exercise & Society Journal of Sports Science, 20:396, (Abstract).
4. Milosevic, M., Blagojevic, M., Dopsaj, M. (1998): Determining the functions upon which force generation velocity and its dimensions are changed in leg extensors, VI International Symposium on Biomechanic in Sports, 19 – 25 Juli 1998, Konstanz, Germany.